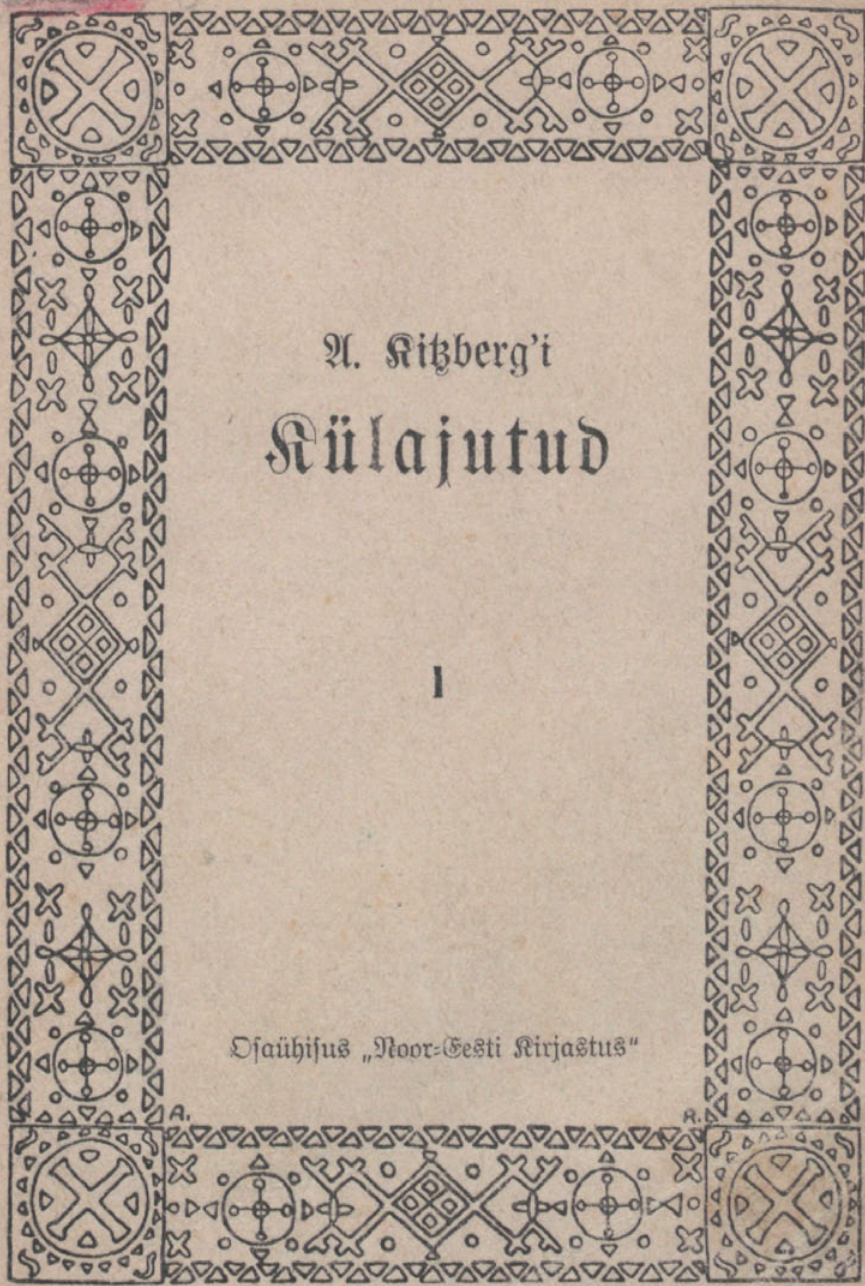

4113.

A. Rikberg'i
Külajutud

1

Osühifus „Noor-Gesti Kirjastus“

U. Rihberg'i
Kõlajutud.

I.

Gesti Kirjanikkude Selti „Noor-Gesti“ toimetus
nr. 36.

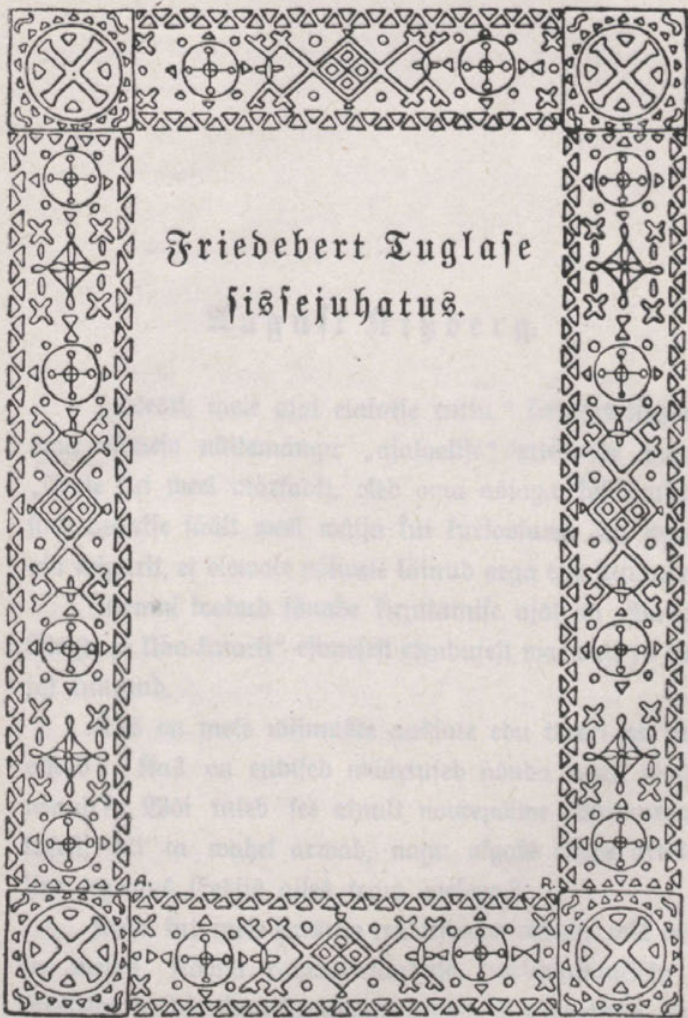
A. Rihberg'i
Külajutud.

I.

87174

Drauhifus „Noor-Eesti kirjastus“,
1915.

Friedebert Tuglase
sissejuhatus.

August Riisberg.

„Tõesti, meie ajal elatakse ruttu,“ kirjutas Riisberg oma esimese näitemängu „ajaloolise“ ettekande puhul. „Enne kui veel märkadki, oled oma asjaga folikambris, sind tuuakse säält veel wälja kui furioosumi, kui wana-aja wigurit, et olemale põlwele läinud aega ette kujutada.“

Ulemal toodud sõnade kirjutamise ajal oli „Punga-Mardi ja Uba-Kaarli“ esimesest etendusest waewalt 15 aastat kulunud.

Kas on meie wiimaste aastate edu tõesti nii suur olnud? Kas on endised wäärtused nõnda ruttu wananenud? Wõi tuleb see ainult noorepõlwe asjatundmatusest, kui ta wahel armab, nagu algaks tõsine artistiline tegewus Gestic alles tema enesega?

Kuid kui meie enestele traditsioone otstme, mis leiame meie? Rõhna rahwajirjanduse, pool-waimulikku ja õpetlikku laadi, ilma suuremate püüete ja ulatusteta, ideefehwa ning wormiwaese. Tõsi küll, meie näeme mõnd

haritud inimest või waimustatud isamaalast, kuid ei ühtki suurt kirjaniisku, kellel miskisugust wäärtust väljaspool kodumaa piire oleks.

Lehitsedes kirjanduse ajalugu peame ühe ajajärgu teise järele osawõtmatult mööda minna lastma, kuni selle kõige hilisemate aegade juures peatame. Eduard Wilde, Ernst Peterson, Johan Liiv ja August Kihberg — need neli nime määravad alles Eesti rahwusliku kirjanduse sünniaja.

Kuid kui lähedal on see kõik meile! Nende kirjaniiskude elutöö on ajajärgul sündinud, kui meie seda juba tähelepanna oleme wõinud. Meie oleme nende jutustus-ajalehe jutunurgas lugenud ja nende näitemängude esietendusel käinud. See ei ole minewik, see on olewik. Nad on meie kaasaeglased, kuigi wanemast põlvest.

Ja ometi, neis leiame ainja traditsiooni, mis meie kirjanduslik minewik meile wõib pakkuda. Nende paremates töödes leidub jeda julgust, otsekohesust ja kaswawat jõupingutust, mis endistele rahwasõpradele ja rahwameestele tundmatu oli, kuid ilma milleta ükski loomistöö wõimalik pole.

Meie wõime neid nelja kirjaniisku nüüd ajaloolises perspektiivis miskisugusena kirjanduslikuna kwartetina ettekujutada. Kuid tõepoolest ei ühendanud neid miski: ei isiklik mõju, ei ühised põhjused ega ühegi mitte kindlasti sama tegewusaeg. Nimult Wilde ja Petersoni edenemine läks mõned aastad enamwähem kõrwu.

Ujajärgu ebafohastesse oludesse surutud, ilma ühendawa teooriata ja kooli-teadmuseta lõõtaksud nad nõnda igauks oma ette. Wälimine kriitika puudus täiesti, enese-kriitika ei wõinud sellepärast ka mitte iseäranis põhjalik olla. Meile näib see tõesti uskumatu, kui Rihberg otsekohefolt tunnistab, et ta 35-aastasena mehena näitekirjanikuks hakates pea ainult Kogebue tükke Reclami wäljandes oli lugenu!

Need ebakirjanduslikud olud ei olnud kohased tüüpilise kirjaniku-isiku loomiseks, kõnelemata sellest, et nad elukutselift kirjanikku oleksid wõimaldanud. Kirjanduslik tegewus oli waheaja täiteks, mis leiwaametift üle jäi. Kirjanduslik toodang sai tahes wõi tahtmata wiril, ebasümmeetriline, ilma selgete arenemisjoonteta. Ta hargus nii mitmesse harru, kui mitmele ajalehele autor kirjutas.

Ja lõppeks ei saa meie sellest enam kindlat ülewaadet ning ei suuda kirjaniku iseloomulisi omadusi enesele ettekujutada. Et Viivi proosatoodang raamatute näol oli ilmunud, siis sai temast täiesti ülekohtuselt „kõige parem Eesti jutukirjanik,“ kuna teda luuletajana kaua aega ei tuntud. Et Gestis enam seda metsatagust küla ei leidu, kus „Punga-Marti“ poleks etendatud, siis jäi Rihberg „ainsaks Eesti näitekirjanikuks,“ kuna pea teegi tema jutustawat proosat, pääle „Maimu,“ ei tunne. Ja nii kaua, kui meil ei ole Wilde ning Peterfoni elutööft hoolikat kokkurõtet, esime meie kahtlemata ka nende hindamises.

„Meie ajal elatakse ruttu.“ Kuid wahest ometi mitte nii ruttu, et teatud waheaegade järele mahti ei leiduks peatada ja pilku lähemasse minewikku heita ning seda selgitada, mis meie õieti ise oleme loonud ja mis eelkäijatelt pärandanud. Kas on wiimane ainult „kurioosum, wanaaja wigur,“ mille wastu meil otsekohene hurwitus ja lugupidamine puuduks?

*

Nagu öeldud, Ritzbergi jutustam toodang on warju jäänud, on unustatud. Pääpõhjuseks oli see, et need tööd aastakümnete jooksul fiin-säääl ajalehis awaldatuina ka ajalehede saatust on jaganud. Kuid kahtlemata on muudki põhjusti olnud.

Siin oli lüüriline ja ealegiline loomus, kes omaaja üleüldist meeleolu wastas. Wilde ja Peterjon olid uuendajad, kes igale ajanähtusele kaasa rääkides enesega kaasa jundisid rääkima. Kuid Ritzberg oli ainult waike waatleja. Siialgi pole ta suuremat liikumist suutnud äratada, ja siialgi pole teda üksti suurem liikumine äratada suutnud. Ta on selle üle kirjutanud, mida teised ei ole näinud. Ta on waeplasteks jäänud ainete üle hoolekandja olnud.

Ta on küll kõige wastu etksa olnud, kõigele wastu fajanud, kuid omal wiisil. Ta on aja wähem tuntud külge peegeldanud. Ta on koguni mislijugust waikest oppositsiooni katsunud teha aja üleüldise waimu wastu.

Nii heitis ta oma pisukest nalja sel ajal, kui üleüldine pessimism maad wõttis — 90-tel aastatel. Ja nii kirjutas ta jõulujutte ning inimlikka manifesti, kui remonutšiooni trummid põrisesid. Keef halli igapäijust sündisid tema naljamängud ja ajajärgul täis energiat ning ettevõtlikkusi ilmušid ta muinasjutunäidendid.

Ta on elu iffa teatud wahemaa kaugusest waadeldud. Miski ei ole talle wõõras, kuid miski ka liig lähedane. Tal ei ole sõjamehe wõi prohweti hinge. Ka tema on kohut mõistnud aja ja inimeste üle, kuid see kohus on olnud häätahtlik ning inimlik. See on wäikene kohus, sõbralik ja irooniline kohus, kus protšessid leppe ning andeksandega lõpewad. Inimesed on rumalad, — mis parata! Inimesed on halbid, — naergem siis nende üle! Kuid kõigepäält: miski pole igawene, ei rumalus ega halpus, — naergem siis üheskoos nii rumaluse kui ka halpuse üle ning trööstigem end sellega, et inimestel vähemalt hää süda on.

„Uhel ilusal suwifel päewal,“ nii jutustab Riizberg ise, „istusin ma Pöögile kohtumajas lahtise afna all ja kirjutasin „Punga-Marti.““ Siin on paralleel Wilde ja Petersoniga. Riizbergi jutustamine — see on iffa olnud miskifugune naljataw jutuweste suwife pühapäewa lõuna ajal, — sel kuldsel tunnil, mida ta ühes „Gennu welle“ pääütüis niifuguse armastusega kirjeldab.

Ta on oma tööde ained ja wormi miskifuguse fitretu ning pehme tähe juhil leidnud. Tema riif — see

on olnud ikka miskisugune patriarhaalne maailm, sõbralikkude interiööride ja fergete kolkupõrgetega. Ah need häätahtlikud, sõbralik-kurwad wanakesed, kes Ritzbergi töödes esinewad! Need kägisewad, jädistawad eided! Ja need noored inimesed, kes üksteist nõnda tahawad ja üksteise harilikult wiimaks ka saawad, hoolimata kõigist takistustest! Need on Jannseni ja Pärni traditsioonid, oma-toa-oma-loa ideaaliga.

Südamlik huumor — see on Ritzbergi iseloomulikum tunnus. Tema toodangut täielisena ja ühtlasena waadeldes näiwad ta harwad tõsised tööd, nagu „Maimu“, „Tuulte pöörises“ ja „Libahunt“ miski kõrwalekalduused tema õigest loomusest olewat. Kuid seegi on ainult näiline. Tõsine, kurb aine on esituse tõsiseks teinud, kuid wiimne toon kõigis kolmes töös on andeksanne, lepitus, kirikulaulu waigistawasse muusikasje kustub kolm traagöödiat.

Arusaadam, et Ritzbergi toodang sarnasena laialist mõjuala ei wõinud wõita. Ajajärk nõuab kirjanduslikult töölt pääle kunstilise wäärtuse ometi miskisugust aatelist programmi, kindlaid ja wastuwaidlematuid juhtnõore elu tegeliste küsimuste otsustamises. Et järelkäijaid leida, selleks peab kõigepäält miskisugune siht olema. Ritzbergi lepituse, inimfuse ja waikse edu jutlus ei wõinud aga kedagi üllatada.

Ritzberg on siamaale mõjunud ja saab ka tulewikus pääasjalikult näitelama laudu mõjuma. Kui tema

mõju sel teel isegi üle kodumaa piiride on ulatanud, siis, võib olla, just sellepärast, et ta mitte nõnda ajajärgu, koha ja päeva-humide küljes ei rippunud nagu tema kaasaeglased. Näitelaval, jelles „piltlikus rahwapiiblis“ oli tema objektivism õigel kohal.

On mõnesugused kirjanduslikud woolud Ritzbergi tegemise ajal wahetunud. Kadus aegamööda Janseni ja Pärni küla-sentimentalism, et Bornhöhe ja Saali mineviku-romantifale maad anda. Wilde ja Petersoni realism otsis teed tõelikkuse ja „Noor-Gesti“ uus-romantism luule poole. Kuid Ritzberg jäi kaua ustavaks sellele idealistlikule maaelu kujutusele, mida noorem põlv enam täiesti ei wõi mõista.

Tõsi, ka tema muutis omi aineid. Pääle Bornhöhe „Tasuja“ ei olnud veel ühtki muud ajaloolik-romantilist jutustust ilmunud, kui Ritzberg ju „Maimu“ kirjutas. Mitmesuguste päewakorra olewate woolude sunnil kirjutas ta kord ühe, kord teise töö: Gurti wana-wara kogumise mõjul jutustuse „Libahundi“, karstufeliumise hooajal omad esimesed naljamängud ja hiljem ajaküsimuste üle lühemad jutustused ning rohkearwulised päewakajad. Kuid oma kirjandusliku waimu poolest jäid tema tööd endisteks.

Tõsi, ka tema kaasaeglaste muutumine romantikust realistideks oli küllaltki juhuslik ja ilma kindla piir-

jooneta, kuid seda tähelepanematum oli see Ritzbergil. Oma näitemängude ainetest on ta warem jutustused kirjutanud. On huwitaw nüüd jutustust „Libahunti“ draama „Libahundiga“, „Rätsepp Öhfu ja tema õnnelooft“ naljamängu „Rätsepp Öhuga“ ning „Püwe-Peetri riufaid“ rahwatüfiga „Püwe talus“ wõrrelda. Meie ei märka kunstitehniliselt kuigi suurt wähet.

Ritzberg on Gesti realismi sünni- ja õitseaja kaas-aeglane, kuid ta lõi selle realismi omakombel ümber. Ta walitseb teatud illusoorliku, tõelikkuses olematu maailma üle, ja niisama illusoorlikku realismi edustab tema kunst. Tal on sellepoolest palju sarnadust Johan Viimi ja osalt koguni Wildegagi. See on pseudo-romantika omakombel. Ühinedes weel ladusa rahwakeele tundmise, optimistliku eluwaate ja teatud moraalse tendentsiga on Ritzberg tihti imelähedal isa Jannsenile.

Kui aeg ja elu uusi küsimusi ning nähtusi tõi, kui ei istunud enam maa kohtumaja afna juures idüllises rahus, waid kui meid kõiki suureb „tuulte pöörised“ enes-tesse tõmbasid, jäi Ritzberg ometi kui jonnipäraselt endiseks. Muudugi, aja nähtustest ei pääsnud ka tema, kuid ta nägi ainult nähtusi ja mitte nende hinge. Wiin jäi wanaks, kuigi astjad muutusid.

Nii katsus Ritzberg „Tuulte pöörised“ omaft endisest maailmast päästa, mis päästa wõis: — sellest siis kõik need mullalõhnalised eided, need wanad peremehed ja kriiskawad karjapoised. Ja kui aeg romantikat ning

müstifikat öötsus, siis katfus ta oma talupoja eluolu kirjeldust selles uues õhkkonnas alleshoida: — sellest siis „Libahundis“ need talutare interiidõrid õhkawate wanakestega, fogu see reaalne askeldus, mis kümme forda usaldatavam on kui libahundi-müstika.

Rizbergi edenemine on pikaline olnud, tema lohanemine aja ja woolu järele wisa. Kuid ma usun, see on — nii imelik, kui see ka ehk näib, — ennem woorus kui pahje. Keegi ei pääje loomas töös üle oma isiku piiri, olgu tema püüd ja teoreetilised teadmised kui suured tahes. Iga inimene on teatud minewiku ja ümbruse saadus. Ja üksi see wõib kunstis õnnestada, kelle psüühiline ja mõistuslik olemus tema ainete ning ideedega tasakaalus on. Rizbergil on ta fogu aeg seda olnud.

Ta on sama edenemise läbikäänud, mis fogu tema põlwgi: alguses ajalooline romantika, keskkel wäikekodanlik ja labane naljakirjandus ning lõpus kunstiwäärtuslik realism. See tee on aeglane ja ilma hüpeteta olnud, kuid seda usaldatavam. „Kauka jumalas“ on Rizbergi realismi tipule jõudnud. Mlogri-Märdi monoloogides on ta alles näidanud, kui suur rahwafeele ja rahwakõne tundja ta õieti on.

*

Rizbergi mõju näitekirjanduses on kõigile selge. Rizberg aitas meie näitekirjanduse sellelt furnult punktilt, kus see Koidulast saadik oli olnud. Zantifid oli meil katjutudki kirjutada, kuid rahwusliku draama pidi Riz-

berg pea täiesti ilma traditioonideta looma. Ja ta õnestas selles ütlemata hästi. Ta avas otse alguses Gesti draamale tee üle rahvuse piiri.

Tema jutustavast toodangust ei või meie seda mitte oodata. Sest see langeb ühte pääasjalikult meie väikekodanliku, Biedermeieri kirjanduse ajaga ja kannab mitmeti selle tunnuseid. Kuid oleks küllaltki huvitav tähelepanna selle toodangu uuesti mõjulepääsu suure lugejate hulga teadvuses. Kas ei ole see hääl kufagilt minevikust, üleelatust, ja nüüd ometi mõneski tükis ootamatu ja huvitav?

Rizberg ütleb ise: „Ühe väärtuse tohin ma oma jutufestele ikkagi lugeda: nad võivad meie tulevastele ajaloolastele nõndanimetatud „ärkamise ajale“ järgnevatest aastatest, vähemalt minu kodukolga külalust, õige pildi anda.“

Kuid kahtlemata on autor liig vähenõudlik. See on vähearvatud, et nende tööde väärtus ainult elutruuduses peitub. Just nende romantiliste ja idealistlikkude tööde elutruudus on kõige kaheldavam. Kuid nad annavad kõigepäält hää pildi meie kirjanduslikust elust pärast „ärkamise aega“. Ja see on igatahes põhjalikum kui Juhan Viivi ning meeldivam kui Wilde pilt noilt ajult.

On võimata Rizbergi weerandsada jutustust siin igaüht eraldi efitada. On küllalt, kui nende pääliigid ära tähendame. Kõigepäält rahvuslik-romantilised tööd „Maimu“ ja „Sibahunt“. Siis rida idealistlikka, keeleliselt väga

ilusaid jutustusi külaelust, nagu „Sauna-Antsu „oma“ hobune“ või „Jänest püüdsin, tebre tõin koju“. Siis paar meisterlikku rahvaelu pilti: „Rätsepp Ohj ja tema õnnelooš“ ning „Püme-Beetri riufad“. Selle järele kaks pikka ja lõbusat jäljetoonlikku novelli: „Weli Henn“ ja „Hennu weli“. Ning lõppeks rida ajakohaseid päevakajastid ja jutustusi, mõned neist lõikaw-terawad, nagu „Don Arrago, oh Don Arrago!“ või „Lunnikene nais-talus“.

„Külajuttude“ ilmumiseega awaneb meile hoopis uus waatekoht Rihbergi fogu toodangu kohta. Ilmkahtlemata, meile selgub, et üks kõige parentatest Gesti jutustajatest, lähema minewiku „klassifutest“ meile tundmatu on olnud. Meile awanewad võimalused mitmesugusteks mõrdlusteks Rihbergi kaasaeglastega, mis wiimastele kaugeltki kasuks ei ole.

Ra Rihberg pidi oma aega peegeldama ja selle ebalirjanduslikka ning lamedaid nõudeid täitma. Ra tema pidi Biedermeieri-publikumi „liigutama“ ja lõbus-tama, kuid tema tööd on ometi meeldiwamad kui tema kaasaeglaste omad. On wõimata Juhani Liwi wäike-kodanlikka töid lugeda, kuid Rihbergi „Rahwuslikku“, „Pika patšiga preilit“ või „Mine siit ära“ loeme häameelega. On filmapilke, mil neid töid lugedes otse Tšehorowi kurb kaastundmus ja liigutaw nali meid üllatab.

Kuid see ei ole igatahes mitte haritud moderni inimeje hingeelu, mida kujutades Rihberg enese kodus

tunneks olewat, waid nende lihtjate ja otjekoheste maainimeste oma, kelle külge teda katkematud sidemed seowad. „Püwe-Peetri riugastes“ on paiguti otse inimlikult-liigutawaid lohti, nagu näit. sulane-Jaani kosjareis, nagu see töö üleüldse oma stiili-plastika ja keelerikkusega mitte üksi muist Ritzbergi töödest, waid ka kõigest sellest üle ulatab, mis Eesti kirjanduses sellel alal wõrdlusjeks wõib wõtta.

„Rätsepp Õh ja tema õnneloos“, „Püwe-Peetri riukad“, „Weli Henn“ ning „Hennu weli“ — nende nimede taga peitub neli klassilist tööd. Ritzbergi draamad nagu üleüldse näitekirjandus ei ole kõigile kättesaadawad, nad nõuawad näitlemist ja lisaks hääd näitlemist, et neid maitseada. Kuid tema jutustustel on kõik tingimused, et rahwakirjanduseks kõige laiemas ning paremas mõttes saada. Neile on lugematud kodud ja südamed lahti.

Friedebert Luglaš.

Mistarwis ma omad siin ja sääl ajalehtedes ja mujal ilmunud külajutulejed uuesti trüffi annan? Et ma nende kirjanduslikku mitte-wäärtust hinnata ei oska?

Oh ei. Wahest on tähele pandud, et ma, kui meil paremat juba tuli, jutukirjutamise warmalt olen jätnud.

Kälatänawast olen ma ise, kälatänawast on mu jutulejed pärit, sääl oli ka nende lugejate ja sõprade ring. Ja säält on mulle nõu antud: ma andku, kui ma juba uusi enam ei kirjuta, wanad uuesti wälja, neid oodatawat. Kälatänawas ei hoolitawat peenikesest stiilist ega tuntawat kunsti mõõdupuud, sääl loetawat mind ifka weel häämeelega. Eesti kälatänaw olla uute poolt kahesilma wahela jäetud; mis algupärast tulla, olla kälatänawa jaoks kõrge, ei huwitada, wõrutada lugemast ära.

Mullest küll väga kahju on, kälatänaw ei peaks ajaga kaasaastumises mitte nii aeglane olema.

Kes nõnda nagu ülemal öeldud mõtlewad ja sillewad, on muidugi minu enese taolised: kes minuga ühes noored olnud ja wanaks saanud. Minu jutulefi lugedes tahawad nad weel korra nagu noorepõlwe

aastatesse tagasi minna, mälestustes viibida. Meile siis on minu jutufeste fogu mõeldud.

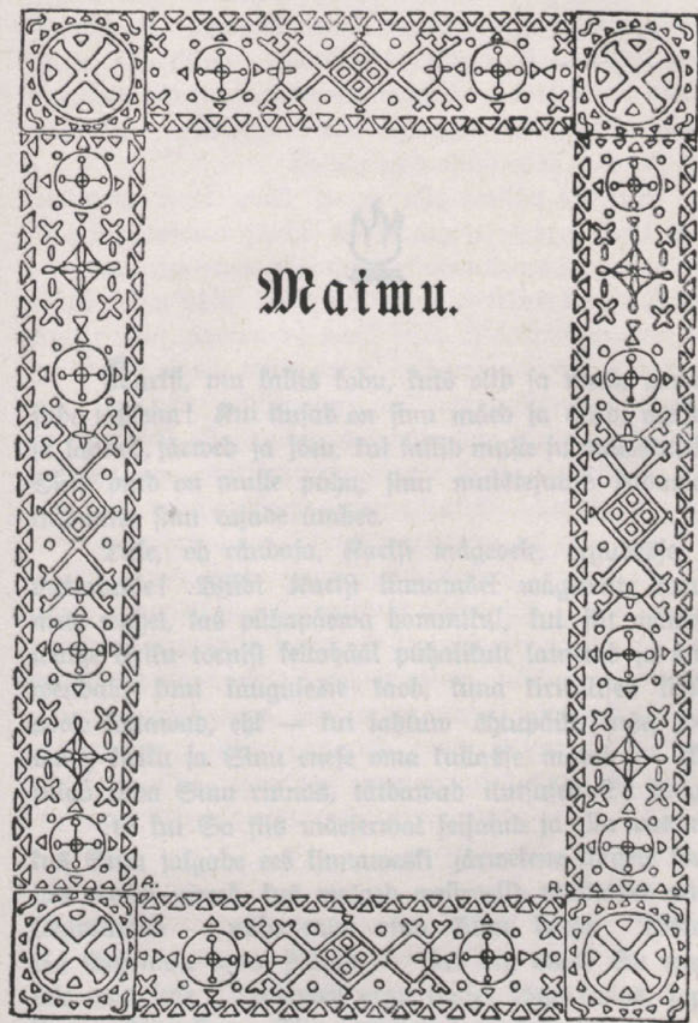
On ju meil küllalt teistegi minujuguste töid fogu-wäljaannetes ilmunud, mis siis mullegi suurt etteheiteid tegema hakataks. Ühe wäärtsufe tohin ma jutufestele iffagi lugeda: nad wõiwad meie tulewastele ajaloolastele nõndanimetatud „ärkamise ajale“ järgnewatest aastatest, wähemalt minu kodukoelga külaelust, õige pilditese anda.

Paljud loofestest on jutujätkulist laadi, paljud nõndanimetatud julejoonistujed — kõik mu wärt on ju enamwähem „joonealune“, ma mahutasin puha sõhise päälkirja alla; kronoloogilises reas, kuidas nad sündinud ja ilmunud.

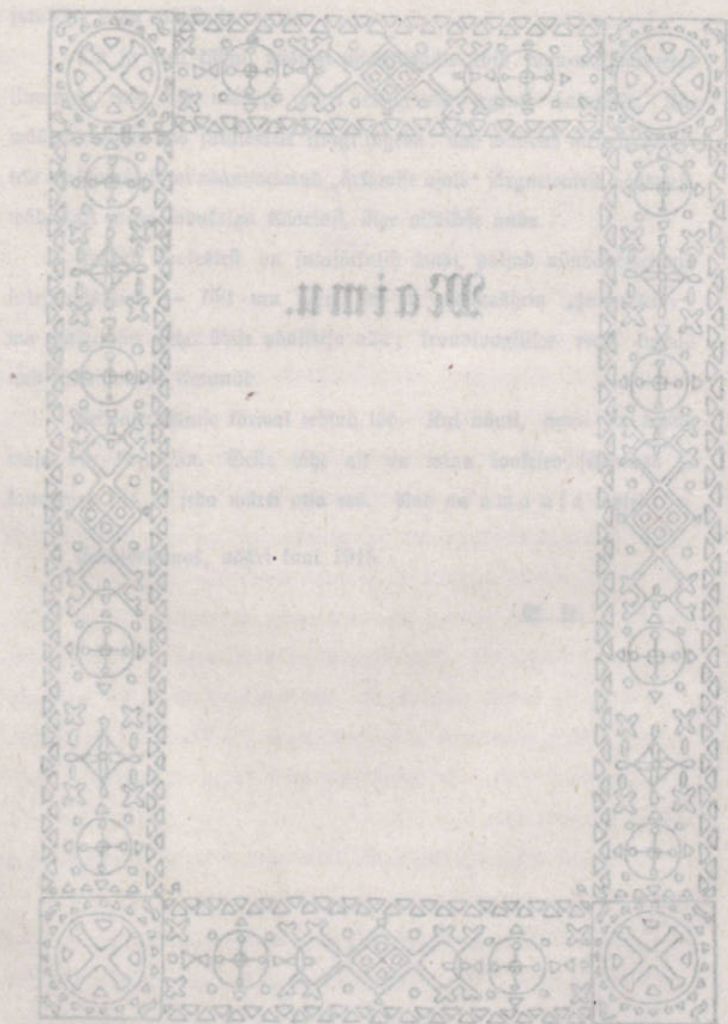
Leiwateenistufe kõrwal tehtud töö. Kui nõuti, sinna ja tänna waja oli, kirjutasin. Selle tähe all on minu loofesed sündinud ja kannawad siis ka jeda märki otša ees. Nad on o m a a j a lapsed.

Emajõelinnas, nääri kuul 1915.

M. S.

Maimu.

umia 300

Kartfi, mu kallis kodu, kuis olid ja mulle armas juba lapsena! Kui ilusad on sinu mäed ja orud, metsad ja laaned, järved ja jõed, kui kallid mulle su mälestused! Sinu pind on mulle püha, sinu muistejutud kuduwad kuldwiire sinu rajade ümber.

Tule, oh rändaja, Kartfi mägedele, orgudeesse ja metsadesse! Wiibi Kartfi linnamäel wägewate waremete wahel, kas pühapäewa hommikul, kui siit wäitese, walge kiriku tornist kellahääl pühalikult lainetab ja wirtendab, kuni kaugusesse kaob, kuna kirikulised kiriku poole tõttawad, ehk — kui lahtum õhtupäike mäe, wäreme, kiriku ja Sinu enese oma kullasse matab — ifka sulab süda Sinu rinnas, täidawad ilutsused Su hinge.

Ja kui Sa siis mäeserwal seisatad ja alla waatad, kus Sinu jalgade ees linnaweski järwelene kõrgete kõrkjate wahel uinub, kus walged wesiroosid unistades päid kõigutawad — püha rahu asub Sinu hinge. Tõstad Sa kõrgemale oma silmad — ilus org awab Su waatele oma süle. Teiselpool orgu tõuseb kõrge kallas, sopiline ja kääruline. Siin warjavad wanad lõhmused ja

jalatad sulisewaid allikaid, sääl tõusewad kuni äkilise „kuninga-mäe“ tipuni kõrgeid sinised männad. Sa tunned enese maakohta ilust otsekui joobuvat. Lased Sa omad filmad ümberkäia — õnnistatud perekas wiljakandja maa paistab Sulle oma taludega, oma mõisatega, nii kaugele kui film läbi sinise õhu ulatab.

Kui siis päikene alla waob, Sina tema wiimsete kiirte teretust oled joonud, Sinu filmad waatamisest walusad on, ja Sa nad tagasi pöörad lossi waremete poole, — imelikud tundmused asuwad Su põue. Kõik mäed Sulle siis juttu westawad ja orud kõnet kannawad, suus sõnad lehtedel. Sinu waimufilm awab enese, nagu tahaks ta kaugele minewikku waadata, minewikku, mis must ja tume, kust kellegi ajalookirjutaja julg Sulle sõnumeid ei too, kust kostab ainult mõni kurb muistejutt, mis rahwasuu alalhoidnud. Siis tõusewad imelikud kujud Su waimufilma ette, kui unenäos tõttawad aeg ja inimesed, kelle jalg üle kohtade käinud, kus Sinagi nüüd peatad, Sinu eest mööda, — kujud seda täielikumad ja kindlamad, mida täielikumalt ja kindlamalt Su enese mõte neid ettekujutada jaksab. Sinu waim tõuseb kõrgele, nagu tahaks ta ennast ühendada lahkunutega, kes enne Sind elanud. Sa tahaksid teateid tuua, sõnumid neilt saada aastasadade üle, mis juba ammugi püsimata jooksul möödalananud ja unustusemerde kadunud, igawesti kadunud.

„Me kannatame pehmem' päewa waewa,
 Kui teadawal, mis nemad kannatan'd,
 Kes häda wõites lenda siwad taewa,
 Kus Uku neile puhkepaiga ann'd.“

(Kreuswaib, Lembitu).

Karsti.

Uamaa itu hoieldes,
Waenlaste wastu wõideldes,
Warisesid waprud wallad,
Kolletasid kihelkonnad
Muiste musta mulla alla!

Rahewipoeg.

Neljasteistkümnes aastajada.

Kall ja wali oli aeg meie ešwanematele! Priiusepääte oli loojalainud, eestlased olid peremehe ameti omal pärismaal kaotanud, uued — wõõrad peremehed walitsejõd kodumaa pinnal. Sakalaste maad rõhus raudse käega wägew Liivi ordu, kindlaist kivilosfideest andis ta omi käsksusid ja saatis rüütliid wälja, maa pärisrahwast allajundima, nendelt maaksusid nõudma, priipoegi — orjadeks tegema.

Wägew oli Liivi ordu ja sai päewpäewalt wägewamaks. Tema walitsus oli wali! Kus ordu ei walitsenud, jääb walitses kirik, piiskopid. Rahed isandad küll, aga üks ja seesama walitsemise wiis.

Ugalpool oli ordu oma walitsusele kindlaid tugesid toimetanud. Siin ja jääb sinawate metsade põues olid mägedel kindlad lossid ehitatud, wallidega ja ringkraawidega, mis iga waenlase eest kaitsejõd, ja mille wastu eestlaste sõjakunst midagi ei mõjunud. Nendes oli hää walda walitseda, rahwast orjusele ja maasmisele sundida.

Eestlased, need enne nii „uhted paganad,“ olid oma jõu ja julguse kaotanud, oma kaela raste orjailke alla pidanud kummardama. Nende lootus oli kadumas.

Seft mis see aitas, et nad ise veel ifka ennaft oma pinna pärisperemeesteks lugesid, falaja veel koosolekuid pidasid, falaja enestele wanemaid ja päälifuid walifid, — see kõik oli tühi tembutus, mille üle sakslased ainult naerfid.

Mis aitas veel see, et nad mäfsu teha ja wastu-panna katsufid? Mis aitas et eestlased wiljakottides ka-waluslega Wiljandi lossi katsufid tungida ja säääl ööfel kõif sakslased mahatappa? Kawalus tuli awalikuks, ärda emafüdame läbi, wahwad mehed leidfid kågistuse furma; feda kågistus ei tapnud, selle tappis oda.

Miifugused katsed andfid sakslastele ainult asja, uut orjust, uusi maksufid pääle panma.

Maa ja priipõlwe afemele töid nad ju eestlastele kallima, pühama päranduse — ristiusu! Küll ei olnud rahwal ristiusust misfi kasu. Teda oli mitu korda ris-titud, aga ristiusu armuõpetuseft ei teadnud ta midagi. Ristijad ei mõiftnud rahwa keelti! Nõnda oli ristiusf eestlastele ainult ristiks.

Ta ei teadnud enam, mida uskuda, mida mitte. Tema wanad jumalad näifid enese temast ärapöörnud olewat, ja — sakslaste Jumal näis ainult nende, sakslaste, poole hoidwat.

Surmale juifumas oli endife waba rahwa waim, ajet andmas arameelele ja tuimusele.

Karfti lossimägi on ifeenefest juba kui kindluse ko-haks loodud. Ta on kui ümmargune kupp, mis ainult

ühelt küljest kindla maaga ühendatud. Dru poolt küljest on mägi nii kõrge ja äkiline, et ülestungimine peaaegu võimata. Sellepärast oli kindlusel ainult ühest küljest waenlase pääletungimise karta, ja seda oli võimalik sügawa kraawi läbi raskesti teha.

Selle looduse poolt kantsimäeks loodud koha oli Liivi ordu juba õige wanasti kindlaks teinud, sinna kivi-losji ja kiriku ehitanud. Millal? Seda ei ole ajalooliselt selgesti teada, aga kui aastal 1298 leedulaste walitseja Witen enese Riia linna kodanikkudega ja pääpiiskopiga, Johann von Schweriniga ühendas, ja Liivimaale ordumaid rüüstama tungis, purustas see sõjawägi kõigepäält Rarksi losji ja kiriku. Leedulased tegid ordule laastates, tappes ja põletades palju kahju. Kui aga ordumeister Bruno nende tagajimineku tee oma sõjawäega kinnipanna tahtis ja Treideni all lahing tõusis, said leedulased ordu wäest täielise wõidu. Alles Neuenburgi all, kui Königsbergi ordukomtur Berthold von Brühaven Preisimaalt oma sõjawäega Liivi ordule appi jõudis, said leedulased lüüa ja aeti Liivimaalt wälja.

Sirmsasti olid leedulased ka Rarksi ümberkaudu laastanud, inimesi tapnud ja külad tuhaks teinud, aga — rahwas kosus jälle. Rarksilastele tõi leedulaste sõjasõit päälegi niipalju hääd, et Rarksi ordulos 60 aastat waremetesse jäi ja ühtki rüütlit neid tülitamas ei olnud. Oma maksu ja kümnest pidid nad maksma, aga oma kodus ei waatanud keegi nende näppudele — nemad said lahedamini hinge tõmmata.

Ordul oli selle aja jooksul muid tähtsamaid töid ja toimetusi. Kui aastal 1343 Daani ülemwalitsuse all olewa Harju ja Wiru-maalonna ning Saaremaa eest-

lased mässu tõstsid ja Jürripäewa ööl kõik daanlased ja sakslased mahatapsid, tõttas ordu sinna appi. Selle ja muude sõdade ning tulide pärast polnud ordul aega Karfsit uuesti ülesehitama ja Karfsi eestlasi karistama tulla.

Wahetajal katsusid ka Sakala eestlased mässu tõsta. Asjata. Katse läks nurja ja mäss rõhuti maha, weel enne, kui waenutuli lõkkele jaksas lüüa.

Ka Karfsi eestlased ei maganud. Nemadki olid oma wahwa wanema juhatusel Sakala eestlaste mässundust osawõtnud. Nad olid weel enam teinud ja leedulaste poolt lõhutatud Karfsi lossi, kus juba enne rüütlilossi ehitust nende eneste kindel koht oli seisnud, jälle üleskohendanud. Siin lootsid nemadki, kui Sakala meeste nõu korda läheks, rüütlitele vastu hakata.

Teistkümnend aastaid olid Karfsi eestlased endises rüütlilossis lootuse ja kartuse wahel peremehed. Weel õigus rahwa südames priiuse himu ja kartsilaste wanem oli kõigi kaugemate maakondade eestlastega ühenduses. Weel loodeti kord wõdaste ifet kaelast raputada, weel oodati seks parajat filmapilku. Kuid see filmapilk ei tulnud. Selle asemel jõudis ühel kewadisel päewal, aastal 1357, kartsilastele teadmata ja ootamata tubli jall rüütlid Karfsisse, mahajäetud ordu kindlat kohta uuesti ülesehitama. Ordumeister Goswin von Herike oli oma uuema sõjakäigu Bihkwa wenelastega wõidurikkalt lõpetanud, ning nüüd oli ordul jälle aega hooletusesse jäänud kodususe wõimu kindlustamise pääle mõelda.

Barwena tungisid lõhkunud eestlased naiste, laste ja loomadega lossi poole. Riisa ja kaebamine oli suur, meeleheide igalpool. Nuhklus nende julguse eest ei wõis

nud tulemata jääda, ta ratsutas juba raudriides, tugevate täkkude seljas põgenejate kannul.

Wastuhakkamine oleks asjata olnud. Mis pidid põgenewad põllumehed sõjatunstiis õppinud ja harjunud meeste wastu jaksama!

Losji wärawa ees — misjugune firin ja kärin! NaiSte nutt, laste karjumine, loomade ammunine ja hobuste hirnumine läbisegi. Losj ise, — tüff lagunud müüri ja teine pihapuu aeda ning mullawalli, — see ei suutnud siiseneelata nii palju kui pääletungijaid wärawa taga sulus oli. Losjis jooksid jüdikamadki mehed pääta ja nõuta läbisegi. Arukamad eestlased mõistsid isegi, et sellel puhul hoopis asjata oli, et rahwas rüütlite eest losji põgenes. Wastu hakata polnud ometi wõimalik, see oleks hullus olnud. Õigemini oleks rahwas oma hurtjüute juurde pidanud jääma, aga — kes suutis hirmunud ja nõuta inimesi tagasi tõrjuda. Päälegi oli see juba hilja.

Korraga südameid lõhestaw sajahääleline walukisa losji wärawal: — raudmehed ajasid oma raskete hobustega rahwahulka! Hirmus segadus tõusis; mõõkadega mahalöödud ja hobuste jalgade alla tallatud inimesed waakusid surma; kes wõis, püüdis põgeneda. Juba olid rüütliid losjis, hirmsalt kostis nende wõõrakeelne mandumine piiratud ruumis.

Eääl — just rüütliparwest läbi kihutas keegi eestimees sadulata wäikese hobuse seljas kui wälk üle losji õue lahtise jalgwärawa poole, mis äkilisele mäeküljele wälja wiis. Tema selja taga katjiti, mehest finnipidades, noor naine, kelle lahtine juuks kui kullane linik tuule käes lendas ja lainetas. Juba olid põgenejad wärawal, kui neile keegi rüütel tuhatnelja järele ajas. Jalgwärawa

taga, äkilisel, pea püsti allalangewal mäeserwal pörflas ifegi eestlase hobune hirmunult tagasi, kuna tagaajaja raske ruun enese norjates püsti ajas. Juba sirutas rüütel raudkindaga kaetud käe wälja, sefi põgeneja kui tagaajaja hobused seisid pea kõrwu, sääl — „höpp, Vääsu, höpp!“ kisedas eestimees, oma hobust hüppamisele sundides, „Hoia finni, Lehte, hoia finni! Mitte elusalt!“ — ja karates, kuffudes, weeredes kihutas ta mööda mäge alla. Kuid — nagu kulli küüntesse oli noor naine wiimisel filmapilgul rüütli tugewate sõrmede wahela rippuma jäänud.

Girmitades waatas rüütel hulljulget põgenemist. Tema arwates olid mees ja hobune kadunud. Aga imet, mäe all, pehmel rohusel heinamaal, sääl lahtus ja argus weerew lera: puristades tõusis loom maast ja liikleid sirutades mees, rufikas kätega ülespoole ahwardades.

Selsamal filmapilgul wuhises ka juba rüütli raske, pikk oda mäelt alla. Kui wälk kargas eestimees kõrwale, ifegi oma hobust eemale kiskudes. Sügawale tungis oda püsti maa sisse. Wihase naeruga murdis eestimees oda pilbasteks, tüwetülki ümber pää keeritades, nagu tahaks ta seda sinna tagasiläkitada, kust see saadetud. Sääl — kohkudes langes ta käsi maha. „Lehte, mu naine!“ kisedas ta.

„Põgene, Wenda, põgene!“ kõlas mäelt naise ahastaw hüüd. „Põgene, ära hooli minust!“

Wandudes laskis rüütel weel ilka tema käe otsas rippuma naise lahti ja hüppas hobuse seljast, et mäest alla ronida. Aga juba oli eestimees oma hobuse seljas, ja hüüdes: „Nägemiseni, Lehte, nägemiseni!“ ajas ta tuhatnelja metsa poole. Ta oli pääsnuud.

Karksi lossi uute peremeeste suurem mure oli nüüd, kohta ära võitmata kindlaks kantsiks ümberehitada. Rõõdasti hakati selle vastu valmistama. Endised müürid lõhuti maani maha, uus kindlus pidi suur ja uhke saama. „Loss“ tähendab „luffu,“ ja kindla lossiga mõtleksid rüütliid siit maad waenlaste eest luffu panna.

Tga uus päew tõi asutusesse uusi raudmehi. Nendega ühes tulid preestrid ja mungad, ristiusust ärataganenud eestlasi uuesti ristima.

Sadade ja tuhandate kaupa sunniti rahvast uue ehituse juures orjama, telliskivi tegema ja lupja põletama. Mitu wersta uuest asutusest eemal, kus hääd sawimaad leiti, ehitati telliskivi-löömid, millest kohtadele praegugi allesolewad nimed on jäänud.

Rahvasuu teab ehitusest mõndagi kurba lugu jutustada. Morna Lööwi talu lähedal seisis weel hiljuti suur kivi, mida „orjaisimeks“ hüüti. Siin olnud lõpmata tige kujukas, kes rahvast telliskivide tegemise juures kibumitjadega lastnud peksta. Pekstud inimesed olla siis külma kivi pääl paistetanud ihu jahutamaks kättiud, ja sellest jäänud kivilile nimi. Karksi Turandi talu põllul seisid weel mõne aasta eest palju endiste telliskivi põletamise abjude waremeid. Polli Puiise talu ligidal on telliskivitegemise kohta jätised leida. — Teatakse rääkida et wersta kauguste kivilöövide juurest hakates kõik, kes aga kätt ja jalga tõsta jõudnud, wanad hallpääd ja imetajad naised, ritta seatud, ehituse kiva ühe käest teise kätte edasi tõstma, kuni lossimäele, kus wiimane rongist kivi kohe müüriks müürinud. Selle juures olla imetajatele naistele aega antud poeglasti kaks ja tütarlasti ainult ükskord päewas imetada.

Uhtlasi tegid aga papid rahva keskel oma tööd, „paganaid“ jälle ristiusku vastuvõtma äratades. Kes selle hääga vastu mõtsid, neile töotati edaspidi orjust fergitada; kes kangekaelsed olid, neile ähwardati raslemat ifet pääle panna. Kiiresti valmistati üleüldise hulgana-ristimise vastu, aga õpetusest enne ega pärast ristimist ei olnud kõnetki. Preestrid häwitafid ainult eestlaste endiste jumalate hiied ja ohwriafemed ning ütlesid wanade jumalate teenistuse kuradiorjuse olevat. Välised kombes ja priuugid olid pääasjaks. Kes oli ristitud, see arvati ristiinimeseks.

Loõjalune selge jõekene, mis suurest Karksi Sini-allikast väljakeeb, ja mida kuni loõsini sadanded allikad joodamad, see puhas ja rahvast juba enne pühakspeetud wefi nägi eestlaste ristimist. Hulgana oli rahwas ristimisele tulnud. Suure au ja iluga toimetati püha talitust, pikki palweid saatfid papid taewa poole.

Ristitute hulgas oli ka endise põgenema pääsnud rahwarwanema Wenda abikaasa Lehte. Teda oli kuni siimaani wangis peetud ja tema hinge kallal olid preestrid kõigesuurema hoolega töötanud. Lehte oligi meeleheitel kõige südamega uueusuliseks saanud. Koledad pildid igawesest hukatusest ja põrgu walust olid nõnda tema õrna hinge pääle mõjunud, et ta igatsufega ristimise päewa ootas. Walju häällega kiitis ja tänas ta Jumalat ning kutsus teisigi suguõdesid selle õnnistuse osaliseks saama, mis temale antud.

Lehtele anti ristimisel uus nimi — Katariina.

Katariina oligi siis esimene Karksis, kes tõesti ka kõige südamega ristiinimeseks sai. Rahwas lastis enese küll sunni teel ristida, aga kummardas kodus salamahti nii enne kui pärast ristimist oma endiseid jumalaid.

Mõni kummardas ehk ka mõlemaid, wanaaegne üff ei kadunud.

Ordu aga, Viivi ordu sai päewpäemalt wägewamaks. Ostmise läbi jelleaegse Daani kuningaga Waldemari käest said ka Garju ja Wiru maakonnad tema omaks: Nüüd ulatas ordu walitsus üle terve eestlaste maa. Temal oli fiin oma tuba, oma luba.

Kadrina tulp.

Juba esimese suwe lõpul pärast sakslaste Karffi jõudmist oli lossi ehitus, mida tulisel rutul ja waljul töörahwa tagafundimisel edendati, niikaugele jõudnud, et alusmüürid pandud ja esimeste tornide jalad juba maapinnast üles kerksid. Määratu palju lupja ja hull muud materjali seisis ehitusplatsil walmis — kuid midagi puudus weel. Uute müüride kindluseks tarwitati ka elawat materjali. Seegi leiti.

Ühel septembrikuu ilusal pühapäewa hommikul täitis lugemata rahwahulk lossimäe õhtupoolset külge. Orjad olid teoorjuselt jumalaorjusele aetud. Ringi ümber rahwahulga seisid rüütlid hiilgamates raudriietes.

Täna esimest korda pääle ristimist nähti ka Katarinat walgeis riietes wabalt teiste naiste ja tüdrukute fillas.

Widuliku jumalateenistusega pidi uue lossi nurgakivi paigalepandama ja ehitus pühalikult õnnistatama.

Kesl rahwaringi, ühe tornijala ligidal, seisid waimulikud, pühade piltide ja kirikulippudega. Näha wõis,

et siin ehitus kõige viimati pooleli oli jäänud, sest tiivid ja valmissegatud lubi seifid siin, nagu ootaksid nad praegu meistrit. Isegi lubjalabidad olid käepärast, lubjasse püsti pistetud.

Pappide ladinakeelne laul, palmete pobin ja magus viirufisuits tõusid üles, — wait ja waguji waatas rahwahull päält; igamees ootas, mis pidi sündima.

Pärast jumalateenistuse lõppu asusid ehitajameistrid telliskivihunifutele ja lubjakastidele ligemale.

Ja nüüd hүүdis losjiülem selgelt ja waljult rahwa poole:

„Kes teist, teie kofkutunud inimesed, on priitahtlikult valmis Jumala ja pūha neitji Maarja auks kiriku wõtmeid kandma?“

Kohmetanult waatasid inimesed üksteise otsa, keegi ei mõistnud, mis niisugune küsimine pidi tähendama.

Saal — kofkunud naiste reast astus Katariina wälja. Tuimalt lähenes ta losjiülemale ja wastas kindlal häälel: „Mina!“

Papid kiitsid ja tänasid Jumalat, kes ühe hinge aratanud, oma pattude lunastuseks ja hingeõnnistuseks ennast Issandale andma.

Katariina aga oli wait ja wagune nagu tall. Tema jūda ei teadnud sellel filmapiigul ei Issandast ega hingeõnnistusest midagi. Ta teadis ainult et ta surra ihkas. Surmas igatses ta oma hingele ja piinatud ihule rahu.

Nүүd õnnistasid papid teda pūha kujukaga ja piferdasid tema pääle pūhitsetud wett. Nүүd tõsteti ta kitsa torni alusmūuri õõnsusse, ja pappide walju laulmise ning päältwaataja rahwa hādakisa ja appihүүete saatel tegid mүүrjepad tema ümber tulise kirusega tööd. Kivi

kaswis kivi pääle, — Katariina filmad olid kinni, ta oli enam surnud kui elus, — müür tema ümber tõusis kaelani, — Katariina huuled liikusid, aga sõna ei tulnud ta suust. — Nüüd ulatas müür juba pääni, ainult väikesese augu läbi oli tema kahwatanud nagu weel näha, — nüüd tõusis mõlw juba üle pää, — nüüd oli ta elusalt maetud!

Hirmus siljatus kõlas äkki kitsast torniaugust ja segas waimulikkude laulu, — ühe inimese hingetisa surmahädas. August sirutas ta appihüüdes walged käed wälja — oh! müür oli paks ja tugew, ainult sõrmeotsjad ulatasid nähtawale, ning meistrid jätkasid tööd. Lehte oli elawalt hauas, ükski wägi ei wõinud teda enam päästa; tema surmani kohkunud sugurahwas ammugi mitte, keda kubjade piits ja rüütlite oda juba laialegi ajas.

Mis see õieti oli, mis tähendas niisugune talitus?

Selleaegse pimedeaebausu sunnil, mille wastu kaotliku usu selleaegne järg selgust ega walgust ei annud, arwati, et niisugune suur ehitus alles siis õnnestab, kui Sumala auks keegi inimene elawalt sissemüüritakse. Waga, priitahtlik märtrisurm pidi Jssandale häämeelt tegema, teda lepitama. Ja Lehte-Katariina oli pappide manitsuste ning awatluste pääle walmis ennaft jeks andma

Mis ajas teda aga äkki kiskendama? Et ta teadnud juba ennegi, et temaga nii sünnib, nagu sündinud oli?

Oh — Lehte oli siamaale kui eluta, poolsurunud olnud. Nüüd korruga oli tal midagi meelde tärkanud mille pääle ta enne ei olnud mõtelnud. Ta karjus waljusti, kuni tema jõud rauges ja ta minestusesse langes.

Nüüd oli elawas hauas kõik wait, ja waitne oli

ta lošimäel. Minult eemal ehituseplatsilt, teltide alt, säält kõlas kisa ja käre, nali ning lustiline laul, jääl pidajid rõõmupidu rüütlid ja papid, jääl joodi ning priifati. Ksegi wahid ehituseplatsil olid joobnud.

Südaöö-tunnil, kui rüütlid ja wahid piduwästimu-
sest puhkafid, hiilis pimeduse kätte all keegi ehitusepaigale,
ettevaatlikult, tiiski kärmelt, nagu metsloom, terawa pil-
guga enese ümber waadates. Glawa haua ees peatas
ta. Oli, nagu tahaks tema jõud lõppeda, nagu ei kan-
naks teda enam jalad, nagu käiks tema pää ümber, aga
see oli kõigest filmapilguks. Ligemal filmapilgul näis ta
teadwat, mis teha. Ta nägi, et seda kange torni salaja
üüfi wõimata oli mahaldhuda; mis siin weel teha jäi,
oli, et maetuga, kui ta weel elas, ainult mõni sõna rää-
kida. Aga kas saab ta kähisewa wiha ja südamerwalu
pärast sõnu suust?

See mees oli Wenda.

Siigla jõuga weeretas ta päratu suure liwi torni
ette, astus selle pääle ja waatas torni augusti sisse.
„Lehte, armas kallis Lehte,“ sofiistas tema hääl, „elad
ja weel, wõi oled juba furnud?“ Muust auf ainult aigu-
tas temale wastu. Weel kord hüüdis mees, ja nüüd
waljumalt. Nagu mahasurutud walukisendus sügawast
hingepõhjast, kõlas tema hüüd: „Lehte, Lehte!“ — Nüüd,
nüüd kostis hoigamine ja ägamine kitsast torniaugust,
ja jõuetu nagu wiimne hingedhk kostis sofin: „Wenda
— mu kaasa — jää jumalaga — — wõta minu —
wiimane suuanne — oma — lapse — huulilt — wastu
— — minu — jõud — on — — otjas!“ —

Ja torni kitsa augu kohale ilmus midagi, mis mehe kui haawalehe märisema pani.

Kohmetanult sirutas Wenda käed torni august sisse, kuid mõlemad käed ei mahtunud annet wastuwõtma, üheainsa käega pidi ta seda tegema. Ahastades suudles ta seda, mis temale anti, ja peitis siis oma ihupõue riiete wahele. Siis pööras ta oma suu jälle torniaugu poole: „Lehte, mu naine, ja kõigeõnnetum, kas wõin ma midagi su kergituseks teha? Räägi weel üksainus sõna, Lehte!“ Aga midagi ei kostnud enam augu pimedusest, ainult kui jurija wiimne hingetõmbus kõlas raske, korisew ohke tema kõrwu, siis oli kõik wait kui puufärgis. Kõigehaledamad, kõigehärdsemad sõnad, palwed ja needused kõlasid läbisegamini ahastawa Wenda suust, aga haud ei annud enam wastust.

Nõrkedes langes wali mees kiwilt maha. Ta mõistis, et oma kalli abikaasa wiimast hingetõmbust oli kuulnud. Weel kord tõusis ta kiwile, hinge pidades kuulas ta — ei, siin ei olnud elawatel enam midagi tegemist. Demal olid nüüd pühamad kohused täita, kellegi wastu, kes tema karedas pöues — kuule, esimene kord häälitjes. Nagu taja palmetades liikusid Wenda huuled, nagu õnnistades tõstis ta oma käe torni poole üles, siis kadus ta kui wari mäeharjalt. Kuffuwate kiwileste ja mulla rabin ainult kuulutas, et lossimäelt keegi kiiresti põgenes.

Nüüd alles oli täitja wagune lossimäel. Haud ei olnud enam elaw, kiwine puufärl warjas tõesti furnukeha. —

Kui järgmisel hommikul wahid torni juurde tõttasid ja august sissehüüdsid, ei kostnud neile midagi wastu. Tuimalt seisid nad jääl, ja kui lossiülem tuli, laskis ta niisama tuimalt kiwid augu suhu müürida. —

Rahvasuus aga on ühe Karksi lossi tornirusule tänapäevani Kadriinatulp nimeks jäänud. Teatakse öelda, et sinna Gesti naine Kadri elusalt müüritud, et ta „kirikuwõtmeid kannaks.“

M a i m u.

Emakene, ennekene,
Jätid mu maha marja suur,
Kivi kõrwa kirbu kõrgu,
Päwe alla läätja laiu.

Rahwalaul Karksi.

Werksta wiis Karksi lossimäelt, fuure, sinawa metsa ääres, asus kõrge mäe jalal kaunis talu. Kõrged kased warjasiid tahumata palkidest ülesraiatud majakest, mis oma laia, sammaldanud õlglatusega nagu mõni lopsakas hiigla seen näis, sest katuseräästud ulatasid majaseintest kaugele üle. Gluhoone lähedal nähti paar teist niisamast sugust hurtjikut. Waltaga kaewu lähedal, kesk tarasataga piiratud õue, seisid aga püstipandud roomikuteist koda, milles suwel — kui suitsu nii sagedasti tuppä ei tahetud teha — toitu keedeti.

Siin elas mees, nimega Kascki, oma alles noorepäraste naise, wana ema ja lastega. Talu hüüti mäe järele, mille jalal ta asus, Kõrgemäeks; küllap wiist olid kased, mis pere õue kaunistasid, peremehele nime annud.

Kascki oli kütt ja osaw linnupüüdja. Tema olid rüütliid orjusest priiks jättnud, kuid ta pidi iga nädala teatawa osa metjalindusid lossi muretsema. Seda ta ka tegi, pidigi tegema.

Oli kord Kascki südametäie ja wihaga tedrepoegade

asemel waresepoegi lossi wiinud ja ennaft lolliks tehes seletanud „lind olla lind“ ja muud lindu seeford tema lõfsu ei olla läinud; tibe karistus oli niisuguse pillkamise kannul käinud. Sellest ajast ei katsunud Kaske enam herrastega nalja heita, waid oli tänulik, et talle priius jäeti. Si olnudki linnumaks temale raske; tema osawasti ülesseatud püüniised, lõfsud ja wõrgud jäid harwa tühjaks. —

Kulged laulsid alles esimest hoo-aega, kui Kaske pere õuewartaw kagises ja tugewat, kõrge kaswuga meest talu elumaja poole nähti astuwat. Tuleja ei näinud wõõras olewat, sest tugewad koerad, kes walju haukumiseega talle kallaletikkusid, jäid paarisonase häälitsemise pääle: „Woit Palkand, wait Pauki, mis te kigate, waadake, kus kriimfilm,“ warsti wait ja püüdsid saba liputades wõõra käsa lastuda. See aga oli juba maja läwe ette jõudnud, koebas rutuga ufse käepulka ja tõmbas hooga ufse tagasi, nõnda et see soones kräutsus. Ka tares, kust joe õht tulejale wastu löi, näis ta kodus olewat, sest ühe sammuga oli ta kolde ees ja soris nüüd pilpaga tuhas, liimakute ja wirna alla maetud tuld otstides. Warsti põles peerg pihis ja walgustas tare, kuna mees wäsinult kolde kiwil sawikule toetas, karmase kübara pääst wõttis ja käiksega üle higise, kõrge ning laia otfaefise häigas. Särgmisel filmapilgul puhus ta oma käsa hingedõhuga soojemaks ja päästis siis nahtpoognad, mis lühikest karunahast kasukat tema teha ümber kooshoidsid, lahti ja waatas imelikult hellalt pilguga oma põue, nagu oleks temal sääl kes teab kui kallis warandus peidus. Siis koputas ta madala ufse pihta, mis tareft kõrwalisesse kambri näis wiirwat, ja hüüdis pool-tafase, painduwa häälega:

„Marna!“

„Kes jääb on!“ kõlas tugev hääb vastu.

„Mina olen, Kaspi, — Wenda!“

„Selbus, sina oled! Mis on, Wenda?“ kõlas kamb-
rist nüüd ta naise hääb. „Ma tulen filmapiiff. Mis on?“

„Tule, imeta mu last.“

„Sinu last? Taara keela, kaitse! Kas sa pääst
segane oled, Wenda? Mis jutt see on?“

Särgiwäel ja uniste filmadega astusid mees ja
naine teineteise järel kambri wälja.

„Õnnetu, mis sa jampsid!“

„Ma ei jampsi, Marna, siin — kui ta weel elab!“
Nende sõnadega laskis Wenda kasuka hõlmad laiali, tema
ihupüues nähti alasii titefest magawat.

Imetledes löid mees ja naine kassa kofku.

„Tee, mis ühe praegu sündinud lapsega kohe peab
tegema, Marna, — ja küsi pärast.“

Aga peremees ja perenaine ei saanud ikka aru, kas
lugu unes wõi ilmsi. — „Mis ja kes see on, Wenda?“
küüsid mõlemad suu ja filmadega.

„See on minu ja Lehte laps,“ sõnas Wenda pool-
pahaselt, et teda ikka weel ei mõistetud. „Tee, mis teha
tarwis, küsi pärast.“

Kuid juba olid wileda perenaise käed hellatades
lapse küljes, nagu säde kadus ta temaga kambri.

Kaspi aga pani trööstides oma käe tugewalt sõbra
õlale ja waigistas:

„Kui Marna ja minu wana emakene juba talita-
wad, wõid sina mureta olla. Puhka, pärast wõid ju-
tustada.“

Ja kui nüüd warsti pääle selle katel ahju suu ees
raudkonksu otsas tules laulis ja wisis, perenaine wäle-

dalt edasitagasi talitas, tõstis Kaspi uhmripaku nurgast lähemale ja istus selle otja Wenda vastu.

Tulelõke walgustas mõlemaid mehi ja kogu täre paremini kui peerg pihis. Ta walgustas kahte meest, kelle iga sõna, liigutus ja ilme tunnistust andis, et need fals weel mitte orjamärki otja ees ei kannud. Mõlemate palgelt paistis kindlus ja julgus, mis ühegi hädaohu ees kartust ei tunne. Terawa pilguga waatasid mehed üksteise otja. Sääl lõi Wenda õhates filmad maha.

„Kõik on otsas, Kaspi!“

„Wale, Wenda, meie elame weel. Kõik ei ole otsas.“

„Elame, kui kauaks? Kas mind ei püüta kui hunt! Minu jõud on otsas. Ma ei suuda enam!“

„Ara heida meelt. Kõik on raske, mis sulle sünnis, aga —“

„Jää paindub kuni ta murdub, liig pingule tõmmatud kõis katkeb!“

„Waene sõber! Ara wii juttu parem selle pääle, mis sulle nii walus ja millest minagi parem waitin. Jäta puhkamine puhkajale ja ela elawatele. Ehk jõuab peagi päew, mis eilasegi päewa walu weel äratastub —“

„Ehk! Aga millal? Mina ei suuda enam tanda. Jsegi minu ihujõud raugeb!“

„Sinu ihujõud? Mis sa räägid. Mitu päewa on mööda, kui sa päratu metsapäätsiga alles mees mehena wõitlesid ja oma laia noa tema küljeluude waele torlastid? Sääl parjil tema kasukas kuwab. Ja sinu ihujõud peaks raugema? Tühi lori.“

„Jah, üleeila! Siis lootsin ma weel Lehte eest kas wõi kuradiga heidelda, siis katsusin ma karuga, kas jaksan mees mehega süli heidelda tugewama vastu. Siis

ma veel lootsin, et raudmehe raudriide wahel pilu leidub, kuhu minu õhufene nuga wahele mahub, aga — täna — !”

„Täna on sul kahed kohused. Täna on sul hirmsam wõlg tasuda — su rahwa wiletsus ja su naise surm.”

Zugewalt, kui raudse pihiga, pigistas Kassti sõbra kätt. „Puhka, wanem! Sa oled wäsinud. Homme juba mõtled teisiti.”

Agga Wenda raputas uskmatult pääd. Küll oli, nagu oleks ta filmades tuleleef põlema lõõnud ja ta wafsa förgemaks tõusnud, aga — see oli kõigest üürifeksiks.

Sääl astus perenaine rõõmuft hiilgawate filmadega sisse. „Zulge nüüd äiakest waatama,” kikkas ta.

Tema käte wahel paistis walges waibas ja kirjudes mähetes lapse wäikene pääfene, nagu loidufarwa õienupp.

Ja hellalt, nagu jeda kareda loomuga mehest keegi ei oleks oodata wõinud, firutas Wenda oma suured käed wälja, last perenaise käest wastu wõtma. Nagu õrnat asja, mis igal hellamal puutumisel katki wõiks minna, hoidis ta teda ja tõstis oma juu lähedale, ilma et oma juure habemega last oleks suudelda julgenud.

„Kui wäike ta on!” sofstistas ta õnnel. „Boeg wõi tütar?” küstis ta stis ja jäi argset oodates perenaise otsa waatama.

„Tütar ifka, kas poisjs nii ilus oleks?” oli wastus.

„Minu tütar, Lehte pärandus!” lausus Wenda sügawates mõtetes.

„Waene mainufene,” sõnas Kassti kaastundlikul häälel. „Kas sinust, kes sa nii wäike ja wilets oled, ford ta inimene peab saama! — Mis temale nimeks saab?”

„Sa oled praegu tema nime nimetanud,“ vastas Wenda. „Ma imu olgu ta nimi, sest ta on nii väike.“

Kõik kiitsid nime, mille Wenda oli valinud. — „Tule Maimu,“ ütles perenaine, „tule ära minule,“ ja võttis lapse isa käte vahelt.

Ja nüüd jutustas Wenda. Jutustamisel süttis tema viha kordkorralt uuesti põlema; äkitselt kahmas ta uhvri jurunuia maast ja murdis tugewa puu kui pilpa käte vahel kätti. „Et taud neid kõiki tapaks!“ kähjises tema suust

„Waigista ennast, wanem,“ manitses Raski. „Wihaga ei ole midagi teha. Kannata, pigista hambad risti.“

„Kannata! Kui kaua? Mis süüdi olen mina, mis süüdi on mu laps teinud, et nõnda, emata ja koduta elusse peab astuma? Mis süüdi? — Andke mulle mu laps, ma tahan minna! Kus hunt ja karu, kus arg metsloom peitab, sinna tahan ma ta wiia. Metsloom kasvab metsas üles — kasvagu mu laps ka metsas, nõnda luudas tema isa metslooma wiisil ennast peab warjama! Andke mulle laps, et ma minna võin.“

„Kas ja arust oled, Wenda,“ waigistas teda perenaine. „Kuhu põõsa alla tahad ja ta maha surema panna?“

Uhtides langes Wenda istmele tagasi. „Eul on õigus,“ õhkas ta. „Kanna mu tütre eest hoolt, ma tahan sulle!“

„Jää rahule,“ waigistas ka Raski. „Annab wanaisa wõõraid, annab ta ka wõõraste wara. Sellepärast wõid mureta olla. Aga — nüüd tee, et minema saad, juba on päike kõrgel. Saol sõidab faks, udul hunt, ei wõi julge olla, et luustjaid ei tule.“

Ja Wenda rühkis minema.

Sügawa kaastundmusega vaatas Raski sõbrale veel tükk aega järele, kui see juba ammugi metsa warju oli kadunud. —

Kiirtel sammudel tõttas Wenda metsa põliste kuuskede ja kaskede all. Ühe kuristikku põhjas kahe mäe wahel, mis paksu wõsa täis oli kaswanud, lõi Wenda pöösad käega laiali ja kadus, ilma et temast märki järele oleks jäänud, nagu oleks ta maa alla wajunud.

W a n a p a g a n .

Eest lõppenud kõik usaldus ja lootus,
Ei jäänud muud, kui rahutunni ootus.

Leimbirtu, VI. laul.

Drus, mis Rarksi lossimäe alt tuleb, ja mille põhjas jõelene oma teed Pärnu jõkke ja säält edasi merde woolab, on wesi wersta kuus allpool, kahe mäe wahel wanal ajal kitsa, aga sügawa kuristikku uhtunud. Selle kuristikku järjus liiwakivist seinas on koobas, eest kitsa, wõlwmoodi suuga, aga mäe sees saunakese suurune. Kes koopast enne pole kuulnud, ei tea seda ikkalt otjida, sest praegugi katab wõsa koopa suud. Koopa tagumisest seinast nirikseb liiwakivi praost ilus, selge allikas. Koopa kohal ülewal mäe pääl on mitu lehtisarnast auku, millest võib arvata, et ennest mäepöues mitu koopast oli, mis aastasadade jooksul kinni on sadanud. Pragu, kust allikas woolab, näib enne suurem olnud, aga mäe rõhumisel koomale pigistatud olemat.

Seeft on koobas kuiv ja armas.

Rahwasuus hüütakse koo ast Mägiste põrguhauaks

ja räägitakse, et selles ennewanast wanapagan elanud. Pärast, kui ristiusk meie maal võimust võtnud ja juba lapsed karjahoides jumalafõna laulusid hakkanud laulma, ei ole wanapagan seda pahandust enam wälja suutnud kannatada, waid ära läinud. Minnes olla ta sajatanud: „Radugu tüdrukü häbi ja härjakasw!“ Sest ajast ollagi härjakasw kängus ja tüdrukud ei olla enam nõnda karsked ja kasinad kui enne.

Wenda oli sakslaste eest põgenedes Mägiste koopas, mis sel ajal alles suure, tiheda metsa põues seisis, redupaika otsinud ja sinna elama jäänud. Säält ei teadnud teda ükski sakslane otsida. Sel ajal oli koopaid mitu ja olid nad inimese käe läbi uuristatud õnesteega ühendatud. Koopa suu oli kiwide, wõsa ja wäätkaswudega nõnda warjatud, et seda keegi wõõras leida ei teadnud. Ja kes pidigi seda niiske kuristikü põhjast otsima, — laanest, kuhu weel kellegi tapperi-teral tarwis ei olnud puutuda.

Oma sugurahwa ja iseäranis oma truu sõbra Kasfiga ühendusesse jäädes, oli Wenda siin kuni Lehte sisse müürimiseni waitfelt ja waguü elanud; oli tundi ootanud, millal ta oma wangistatud kaasat wõiks päästa.

Sugurahwas ei olnud oma wanemat unustanud, waid kandis hoolt, et Wendal peidupaigas päätoidusest puudus ei olnud. Loodeti ifka weel lord sakslastele wastu wõimat hakata, siis pidi Wenda jälle ette otja astuma.

Nõnda ja osalt ka jahist oli Wenda kuni siimaale ennaft elatanud.

Nisil elu igawas koopas oli ta tuimaks teinud, —

wägimehe loomus ei juuda mõtteid haududa. Müüd, wäikeste Maimuga, tõusis temas kui uus elu. Peaaegu igal ööl oli ta oma last vaatamas käinud, teda ööd läbi oma suu juures suusutanud ja siis ise igaford enne hommitut jälle metsa tagasi läinud. Kasti perenaine oli pisukesele õige ema asemel ja toitis oma kui ka kasu- last ühe ja sellesama rinna otsas.

Kardetud rahwawanem jäi oma asukohas tülitama. Rüütliel ei olnud egiotsa aega millegi muu, kui lossiehituse pääle mõtelda, ja hiljem walmis saanud lossis polnud midagi enam karta. Sellepärast kadus neil Wenda nimi peagi meelest, iseäranis weel, et temast kippu ega kõppu kuulda ei olnud. Päälegi tekkis rahwajuhu jutt: Mägiste metsas elada wanapagan. Wenda ise muretses kawalal kombel wõõraid inimesi hirmutades selle eest, et seda juttu põhjendatuks peeti. Mitugi meest, isegi rüütliid olid jahil käies sääl mõistmata wiirastusi näinud, ja ebausku wanapagana ning kuradi kohta sakslastel ei puudunud. Keegi ei usaldanud asja põhja uurima minna; nõnda sai jee mets wiimaks nii kardetawaks, et keegi rüütlikest ei ööl ega päewal sinna ei läinud. Kardeti isegi, et iga murtud oksalene hädaohtu ja haigust toob.

Wenda ei elanud aga enam kerjaja wiisi rahwa armust, waid ta toitis teifti oma pääd. Tema oli suur looduse ja loodud wägede tundja; põlwest põlwe oli tema perekonnas poeg isa käest tarkust pärinud, ise juurde õppinud ja uurinud. Ta oskas taimedest ja juurtest rohtusid walmistada, mis haiguste wastu aitasid. Keegi teine ei olnud selle pääle nii osaw kui tema, ja ligidalt ning kaugelt käisid ustawad mehed salaja

tema juures arstiabi ja rohtu otjimas. Zialgi ei wõtnud tema abi eest muud taju, kui ainult seda, mis ta elu ülespidamiseks tarwitas. Nõnda ei olnud temal pääle jahisaagi, mis talle ambu, püüniiste, lõkfude ja lingude waral rohkesti osaks langes, päätoidusest puudust. Sel ajal olid meie kodumaa metsad täis rebaseid, tuhkruid, nugiseid ja karusid, kelle kasulad linnades alati kallist hinda maksid, kui neid kaupmeeste kätte jõuti toimetada. Ja selleks teadis Kascki teed. Zga aasta käisid ülesostjad kord tema juures ja ei läinud kunagi ilma kalli nahakoormata ära. Nahkade eest aitas Kascki seda Wendale muretseda, mis teistiti kui ostes võimalik ei olnud saada.

Megamööda sai Mägiste mets lossi elanikkude meelest weelgi kardetawamaks. Ühed ütlesid, sääl elada wanapagan, teised jälle, sääl elada hirmus nõid. Ebausk ja hirm nõiduse eest oli suur, — nõnda ei olnud Wendal midagi karta. —

Aastad läksid mööda. Wenda oli oma tütrekese, niipea kui see juba jalgu järel hakkas wedama, Kascki pere keelust hoolimata enese juurde wiinud. Tema suurem rõõm oli nüüd, et Maimu kaswas ja kosus ning tütarlapsesks sirgus, kes ju mängufannisid tarwitas. —

Wenda koobas oli nüüd ju kena eluruum. Zfegi ahi ja keedukoht ei puudunud sääl, kuna suits puutoru kaudu maa alt kaugel eemal wälja läks. Seinad ja põrand olid kuwast liwakiwist ja koopa suu oli nõnda seatud, et seda sissetungima külma ja tuule eest wõis warjata. Koopast läbijooksma allika oli Wenda kinnimüürinud, nii et see niiskust ei annud ja wesi alles wäljas, koopa suu ees päemawalgele pääsis. Teeradagi ei wiis

nud koopasse, — esimesed sammud koopast välja ehk tagasi tuli läbi wee astuda, kuhu jälgi ei jäänud. Lagi ja seinad olid täis kuiwama pandud rohtusid, juurikaid ja marjamarji, mis Wenda rohtudeks tarwitas; siin ja sääl kõlkusid metsloomade kuiwanud nahad, mis kauba jaoks walmis hoiti. Ka laud ja nikerdatud seljatugebega põdrasarwest istmed ei puudunud. Tagumises koopas põles raswataht sawipotis; siin olid isa ja tütre magamisepaigad, — lamatid, mis lõhnamad heinad ja pehmed nahad katjib.

Siin ei olnudki halb elada.

Sääl tuli Wenda jahilt: kaunis metskits olal, mis tema ambule ohwriks langenud; kiltaw Maimu käeförwal, kes isa wilistamise pääle juba kaugele wastu oli jooksnud. Truu koer tarkade filmadega nende kannul, kes peremehe iga filmaltigutust ja sõrmenäitust hoolega tähele pani. Hõisates tõmbas Maimu isa kättpidi koopasse ja hüüdis: „Tule, tule, äit, waata, mis mina metsast leidstin,“ ning tõi põlles kaks elusat jänesepoega nurgast nähtawale. „Waata, wata, äit!“ kilkas ta rõõmjal.

Kuis oli Maimu õitsewaks tütarlapsiks sircunud. Nii õrn ja lapselik, aga siiski tugew ja terve. Linawalged juuksed liuglesid tema otjaeise ümber, tema sügawfinistest filmadest paistis läige, puhas ja ilmsüüta kui selge taewas. Nagu neelaks ta isa sõnad enesesse, nii olid tema filmad ja kõrwad isa juu küljes kinni, kui see temale muinasjuttusid, mõistukõnesid, wanatarlust ja wanusõnu õpetas. Unustatud olid siis mängufannid, sõnagi ei läinud temal kuulnud tarkusest kaduma.

Nõnda õpetas Wenda oma last, ja nõnda kaswas

Maimu üles: riffumata looduselaps looduse süles. Ristiusust ja oma ema kurvast loost ei teadnud ta midagi. Seda enam teadis ta esivanemate usust, mineviku õnnepäivist ja Gesti vägimeestest. Ilmamärgid, kuuloomine, taevatähtede nimed, nende tähendused ja seisukohad olid temale teada kui viis sõrme; ööl oskas ta nende käigust paremini aega arvata kui keegi tummikella järele, päeval tundis ta aega päikese-seisust, iseene se warju pikkust labajalaga mõotes. Oma isa imelikku kalendrit, kepikest, millel aralised märgid ja ristivästi kriipsud pääle löigatud, tundis ta niisama hästi kui see, teadis nädala ja päewa pääle ette öelda, millal kewadel ja sügisel kured, luiged ja muud linnud tulid ning läkšid. — Ta oskas aga ka uiga ja kõladega kududa, pilusid ajada, lebrata ja nahku kasufaks õmmelda. Looduselaps looduse süles. Tema mõistis, mis tal hädasti tarwis; mis tal tarwis ei olnud, seda ta ei mõistnud. Mis isa temale ei wõinud õpetada, õpetas talle kasuema, Kassti perenaine, aga looduselapses jääma õpetas teda loodus ise.

Selwiisil sirgus Maimu aastaastalt pikemaks ja pikemaks, ilma et ta kellegi muu oma wanusega kofku oleks puutunud, kui ainult oma piimawenna, Kassti poja Jutifuga. Sellega oli ta sagedasti mänginud, ja nad armastasid üksteist kui õde ja wend. Jutif oli ainult paar kuud Maimust wanem, aga juba kattis esimene habemehärm tema huuli. Jutif oli oma isale abiliseks tema kütamise ametis, ja kawal ning wäle oli ta kui metsloom, kui see nõrgemaid metsloomi püüab. Temagt ei teadnud ristiusust niihästi kui midagi, ristitud ta küll oli ja tema ristimise-nimi oli Kristjan. Keegi ei hüüdnud teda aga Kristjaniks, waid ifka Jutifuks.

Maimu aga oli neitsipõlwe astunud, ilma et ükski mure ehk walu teda oleks puutunud.

Tema esimene ja suurem südamerwalu oli, kui tema sõber Suti kord isaga lossis käies rüütlitele oma wälduse, tugewuse ja ergu oleku läbi meeldis, ja teda enam koju tagasi ei lastud, waid lossi jäeti, et ta jääks rüütlitele kannupoijiks hakkaks.

M u n k.

Ei tahats wõdrast rahwast silm mul näha,
Ei kuskil tüli teha nendega!
Kui wõitsin hertsiku ma endal' teha,
Ja metsawarjul rahul elada:
Sääk leiaks priiust waim ja puhkust teha
Sääk hinge täidaks tulew' lootu' maa:
Kus suured jõed ja lätted ülestärk'wad,
Sääk elust lahkunud waimul silmad ärk'wad.

Rembitu, VIII. laul.

Heidame pilgu Karsti lossi, tema elanikkude ja selle pääle, kuidas waeje pärisrahwa käsi wahajal käis.

Lossimägi, mis enne orufaldaga ühest küljest oli ühendatud, oli nüüd päratu sügawa ja laia kraawiga kindlast maast lahutatud. Drupoolt küljest oli waenlase mäeletungimine wõimata; maapoole külge oli walli äärde weel mitu ja mitu jämedat ning kõrget torni ehitatud. Kõik oli tüje ja tugew, nõnda et loss ärawõitmata näis olemat. Alkise mäe pärast ei pääsnud müüri lähedale ei palgi-rammiga, ei muude abinõudega.

Üksainus wäraw wiis lossi, see aga oli nii paksudest tamme pakkudest, nii kõwasti rauaga kaetud ja nii tugew, et kümme meest igakord oma jõu kofku

pidid wõtma, kui wärawat kinni ehk lahti taheti lükata. Wärawa juurde, üle sügawa oru, wiis ahelate pääl rip-
purw sild, mis iga õhtu üles tõmmati ja hommiku maha
lasti. Tuli hädaoht, wiidi sild ära losji.

Losjis, ringmüüride warjus, seisjis pääle kiriku hull
majasid, keldrid ja waranduse-aitu ning materjali ladusid.
Moona oli nii rohkesti, et waenlased kindlust mitu aas-
tat ümber wõijsid piirata.

Losjis elas hull ordurüütlik oma kannupoistega,
mitu pappi ja palju kurbaid ning teenrid. Losji ja tema
walda, mis nii juur oli, et selle piirifidki ei tuntud, wa-
jitses ülem, keda komtuuriks nimetati. Tema amet oli rüüt-
jite ja talupoegade tüliasju õiendada, kohut mõista ja wal-
da walitseda. Pääle selle asus losjis hull alamat sõjawäge.

Losji peremehed — ordumennad, papid ja mungad
— pidid oma töotuse ja wande järele kassinat ning kar-
set elu, naiseta põlwe elama. Naiseta nad ka elasid, —
mistarwis olid siis ümmardajad, ümmardajad ja küljesoen-
dajad, kelleks kõigeparemaid ja alati uusi maa päris-
rahwa tütardest wälja wõis walida. Losjis põletati
wiina, pruuliti õlut, sääli elati: püha, püha alati!

Maa pärisrahwas, eestlased, kellest pääle losji wal-
misjaamist suurem osa jälle koju saadeti, oma hurtsifu-
tesse tagasi, põldu harima ja karja kaswatama, maksu maks-
ma ja kümnest andma, — maa pärisrahwas langes päew-
päewalt raskema ifke alla. Gestlane oli pärisherrade
waranduse-asjaks saanud, ei tehtud wahet, kes adra
ees ehk selle taga käis. Gerral oli õigus temaga teha
mis ta tahtis. Ta mõistis temale kohut „kaela ja kõhu“,
see on, elu ja surma üle. Gestlasele ei olnud enam midagi,
mis herra talle ei annud ja seda ei olnud tõesti mitte palju.

Nõnda jatkus elu lossis ja selle ümber. Lossi endised ehitajad, ordurüütlid, olid wähest osalt sõjakäitudel langenud, osalt ordumeistri käsul mujale kutsutud, uued olid asemele tulnud, uued peremehed küll, aga siiski ühed ja needjamad.

Muudatusi — kui ka wäikesti — tõi lossi elanikkude hulka uus liige, noor munk Bernhard. See oli ühe wangi sattunud endise Gesti wanema poeg, kes aga wangi põlwe üles kaswanud, juba poisikesena kloostri antud ja jääb oma endisest usust, keelest ja kommetest täitsa wõõrutatud ja mungaks oli tehtud. Ta oli pika, sirge kaswuga, sügawate mustade filmadega, kusti imeline läige kees. Lossi elu paistis talle jõe, ordurüütlite ja pappide priiskamine oli temale läila, kuid tema meeleparanduse jutlused kullujid kui kivil; naer oli neile wastuseks.

Nõnda jäi noor munk lossi herrastele, ehk ta küll nende keskel elas, täitsa wõõraks. Tema ei priiskanud nendega ühes; kuiw leib, kala ja natuke piima oli tema toit. Mis pidigi tegema walge wares mustade seas!

Gestlasi pidas Bernhard nende endise usu poolest paganateks, aga temal oli nende raskest elust hale, ehk ta küll midagi parata ei wõinud. Et ta neile ihulikku abi ei saanud muretsewa, seda rohkem püüdis ta nende hingedele abiks olla, neid südamlikkude sõnadega ristiusu ja selle armu-õpetusega tutwustades. Tema ei kohutanud kedagi igawesti hukatusi kujutades, waid püüdis ewangeliumi waral ristiusku rahwale armsaks teha. Ta otjisi eestlasi isegi nende wiletsates hurtsikutes üles; kus ta hädalise ehk haige teadis, jääb oli ta warsti aitamas ja trööstimas, sest keelega sai ta warsti jälle tuttawaks. Sellepärast austasid teda ka eestlased, aga iflagi kui

wõõrast. Nad ei usaldanud teda, ta oli ju „papp“, ja hoid-
sid parem tema eest kõrwale. Losjelanikud aga, papid
ja herrased, hakkasid teda peatselt põlgama ning wihkama.

Nõnda tundis noor munk enese oma sooja süda-
mega üffi, kõigist mahajäetud ja õnnetu olevat. Uff
Zumalasse ja igawese elu lootus täitsid teda küll õnnega
tulewase elu kohta, — aga kas see Zumala tahtmine oli,
et tema maises elus nii mahajäetud ja õnnetu pidi ole-
ma? Mis häameel wõis sellest Zumalal olla? Nii kü-
fis waene munk oma südames, ilma et selle pääle was-
tust oleks saanud.

Oma priiajal käis ta metsas ja laanes ringi ning
pani loodust tähele. Ei tallanud tema lillekest aasal, us-
sikeste eest põrmus astus ta kõrwale, metsloom oli tema
ees julge. Looduses leidis ta küll jahutust ihule, ei ial
aga troosti igatsewale hingele.

Tema waim tõusis kõrgele üle kõigi maapäälsete
püüete, mis inimest ilma tagasihutawad ja fiskujaks
hundiks teewad; tema tundmused tegid teda õnnetuks.
Zumal oli inimese ilma loonud, et ta siin õnnelik pidi
olema, — miks oli siis nii palju häda ja õnnetuist maa-
ilmas ja tõsist õnne nii wähe? —

Kui ta lord niiviti mõtetes metsas jalutas, len-
das ilujal lagendikul läikim liblikas tihedassee pöösasse.
Ta püüdis loomalest ligemalt näha ja astus pöösa poole,
— sääl kargas pöösast tugew pois wälja ja jäi, nagu
oleks teda kuritöölt tabatud, häbelikult tema ees seisma.
Pöösast aga kõlas itsitaw naer ja manitsew hää: „Sü-
lita wälja, sülitä wälja, muidu teeb papi kuri film sulle
lahju!“ Ja häbelikult sülitas pois enese ette.

Munga süda wärises; ta lõi pöösad käega laiali,

— mis ta nägi? Sää! oli weidi fagitud juustega noor naine, kes naerdes talle wastu astus.

Kurb naeratus mängis munga huulte ümber ja ta küfis: „Mis siin on? Kas see on ka õige asi?“

Uga nüüd oli pois! ka juba julgust saanud, wiibimata wastas ta:

„Mitte midagi, papp, mitte midagi. See sää! on minu noor naine, kellega mina siin isefeskis paar sõna juttu westsin.“

Nagu nool lendas läbi munga südame, pikkamisi küfis ta:

„Soo, wõi sinul on siis naine!“

„Muidugi on mul naine,“ oli wastus.

Bernhardil oli, nagu oleks tal külm, kui pois! naeratahes juurde lihas:

„Kosi omale ka noorik, papp, kosi omale ka. Sa oled hää herra, aga sa oled alati kurb. Kosi omale noorik!“ Naerdes pööras noorpaar metsa poole.

Sügawates mõtetes jäi munk seisma. Sää! lendas kaks linnufest widistades ja ükssteise ümber keereldes temast mööda, ühe ja sellesama puuol!a pääle lastsid nad maha.

„Tagane minust, saatan!“ pomisesid munga huuled. Keindlal sammul, pää püsti, sammus ta minema. Uga laugele ei wiinud teda ta jalad; ta seisatas jällegi mõtetes, nagu ei saaks ta oma filmi põrmust lahti.

„Minu Jumal, minu Jumal!“ tõusis ohke tema rinnast, „sinu ilusas maailmas — mis ainult mina nii üffi! On see sinu tahtmine, Jesand, aga — mis pärafi? Ma ei mõista seda!“

Külma wärinad täitsid tema hinge, tal oli, nagu

rõhuks must mungakuub teda ja nagu pigistaks kanepine
võõ tema hinge finni.

Ragu hirmutavasti nägemusest aetud, kadus ta
metša põue.

N ä t t.

„Üks võõras,“ kostis poeg, kel' maasikpalged
Ja kitsad pihad, plehtis juukses peas,
Ring tael, kus rinnad värste lume walged,
Kõit liikmed muud kui inimeste seas:
Tal silmad aga hiilgasiwad selged —
Kui paistaksid nad taevataht'be reas!
See imekuju on mul võõrsil käinud,
Ei tema farnalisti ma enne näinud!*

Sembitu, IV. laul.

Nii ilus, kui Karksi lossimäe ümbrus looduse pöö-
lest praegugi on, — jutustatud sündmuste ajal oli
see siiski veel palju ilusam. Kuuütlid olid lossialuse oru
kitsamale kohale, praeguse Polli mõisa lähedal, tugewa
tammi ette lasknud ehitada ja nõnda suure, kõrgetest
kallastest piiratud sopilise ja käärulise järve sünnitanud,
mis kuni lossi müürideni ulatas. Järveäärsed kõrged
mäed olid lehtpuu metsjaga kaetud, selle rohelises süles
jinas selge allikaveega täidetud järv kui puhas peegel.

Endise järve paisukoht on praegugi veel selgesti
tunda, ja rahvas kutsub seda Lüüsi sillaks. Endist järve
ennast tunnistab aga ainult veel mäda heinamaa.

Uus järv ei olnud veel kuigi wana, kui selle kohta
juba rahvasuus jutt tekkis: järves elada nätt. Mitugi

eeslast, isegi rüütliid ütlesid järve kaldal mõnikord ülitena wõõrast neidu näinud, lahtiste kullakarwa juustega, kas ujumat, ehk kaldal istumat ja laulwat, kuid iga elama hinge liginemisel kui wits wette kadumat. See ei wõinud muu olla kui näkk, kes sakslaste usu järele oma haleda ja ilusa lauluga inimesi hukatusesse meelitawat. Gestlaste usk ütles niisamuti wete sügawustes weejumalaid, wete-ema, Mhti ja Wellamo-neitsi elawat.

Zial ei olnud näkki uues järwes mujal nähtud, kui ühelainsal kohal, kus kitsas kuristil juure allikaga (praegu Emändi-kraam) järve kallast. Sääli oli teda suwe-õhtutel laulmas kuulnud ja wõõraste ilmumisel põgenemas nähtud. Losfisherrad ei usaldanud enam sinnapoole sõuda, ega Emändi-kraami ilusatel kallastel jalutada. Girm näki eesti oli suur.

Uga oli keegi, kes näkijuttu ei uskunud, noor munn Bernhard. Tema süda oli ebausust prii.

Ühel suwise päewa õhtupoolel oli ta ilma teadmata ja tahtmata Emändi-kraami juurde sõudnud, lootliku kaldale pöörnud ja maale astunud. Palaw päew oli teda wäsitanud, ta sirutas enese tiheda sarapuupõõsa alla järwe äärde maha, pani käed pää alla ja jäi mõtlema. Endised wastamata küsimused täitsid tema hinge, — nõnda uinus ta. Unenäona kõikusid imelikud pildid, armsad ja ilusad, tema waimusilma ees, wiidjad kujud, mida rammetu käsi ei ulatanud kinnitabama. Kui ta ärkas, oli päifene ju loojaläinud ja kuu tõusnud. Uga tema unenägu kestis edasi: wee ääres kivil istus noor neid. Pikad lahtised kullakarwa juuksed langesid mööda tema lumivalget särki alla, ja sulataw-kurwa häälega, mis kuulaja pääle mõjus, nagu kostaks see teisest, ilusamast maailmast, laulis neid:

„Laula, laula, suukene.

Pitgu, kinnu keelekene,

Mõigu, marja meelekene,

Jlutse, südamekene!

Kes meid kuuleb laulemaie,

Laulemaie, kuulemaie:

See sütleb ilul oswat,

Rõõmupäiwi meid pidawat.

Dustilaulu kuulemaie.

Ma laulan läbi murede,

Yäbi leinatse südame,

Suu laulab, süda muretseb.

Pale lasjeb laineidea,

Kulnud kullatilkmeidea.“

Hinge pidades kuulatas noor preester. Mii ilusat pilti polnud ta veel iial näinud. Glas ta, wõi oli ta juba paradiisis, — oli ta ülehel, wõi nägi ta und? Ei, ta ei olnud furnud, ei näinud ka und, ta oli elus ja ärk-wel, aga — mis see oli?

„Näff, näff!“ tärkas ta meelde.

Aga see ei olnud ju näff, see oli inimene, oli liha ja veri nagu temagi, ainult lõpmata ilus. Sarnast ei olnud noormees veel kunagi näinud. Näe, kuidas neiu ärksalt kuulatas, kui toominga pöösas nüüd kirkilüüt lafutades laulis.

Ja siis —

„Õõ pill! Õõ pill!

Laiß, laiß!

Too piits, too piits!

Tjahh, tjahh, tjahh!

Plats plats!

Õõ pill!“

laulis neiu linnule vastu, rõõmsalt paljaste jalgadega wees sulistades.

Uuesti lausutas lind, ja preester kui ka tüdruk kuulatafid, siis kilkas neiu jälle lustil:

„Kiritüüt, kiritüüt!

Waale, waale,

Laiif, laiif!

Poiis, poiis:

Too piits! too piits!

Plaks, plaks, plaks!”

Ei, see ei olnud näff, see oli inimene; nii-p lju oli preestril nüüd selge. Tema weri kees, süda tema rinnus tufjus kuuldarwalt, — see oli liha ja weri. Nää, — küll kattis neitsi niudeid süstimust sõu, aga sõu alt paistfid jalad nii wäiksed ja walged, — näff oli ometi niu-
test jaadif kala.

See kõik oli noorel preestril selge, walguna kargas ta üles ja seisis lähemal filmapilgul neitsi ees, kes surmani kohkudes oli põgenemas. Kuid jalad ei liikunud paigast; ta huuled wabisesfid, aga sõna ei tulnud suust. Karjatusega pääsis wiimaks tema rinnust sõna: „Taud!” ja tüdruk taganes.

„Ara karda, mina ei ole hirmutis, waid inimene nagu sinagi. . .”

„Taud!” wärisefid neitsi huuled, ja ta tahtis põgeneda.

Kuid juba oli Bernhard tema käest kinnihakanud, ja waigistawalt ning meelitawalt kostis tema suust weel lord: „Ara karda, waata, mina olen ju ka inimene!” Ja südamlisult, täis imestust wiibis tema film neitsi filmas.

Ei, neitsi ei kartnud enam midagi; inimene, kelle film nii truult waatas, seda ei olnud waja karta. Seda teab metsloom, seda teadis ka arg neitsi. Aga tütarlappe keelepaelad olid küttes, iialgi ei olnud ta veel munka näinud.

„Kes sa oled, mis on su nimi? Räägi ometi ja ära karda!“ julas preestri suust.

„Maimu, Maimu on mu nimi,“ tuli nüüd argfelt neitsi huultelt. „Kes sina oled?“

„Maimu!“ see nimi oli preestriks uus ja armas. „Maimu, mina olen — Bernhard, jumalafõnakuulutaja Bernhard lõsfiit. Sa ei pruugi mind karta, ma olin siin ja jäin sinu laulu kuulutama. Ma palun, laula veel!“

Neitsi raputas kartlikult pääd. „Siis sina oled see mees, kes äratapetud Jumalat kuulutab?“

Preester jäi wait. Ta süda ei kannatanud sellele süütule olemusele wastu rääkida. Siiski wastas ta:

„Maimu, mina kuulutan elawat Jumalat, elawat Jumalat, kes inimeste pattude eest suri.“

Tüdruk wäänis pääd, see oli temale arusaamata ja imelik.

„Kas sina siis, Maimu, ei ole ristitud?“ küsis Bernhard.

„Ei ole, aga mis sest?“

Noore preestri hing ahwardas rindu finni jääda. „Wõi pagan!“ õhkas ta, aga lühas jedamaid mõttes juurde: „Kui nii ilmsüütu olemus pagan on, siis tahaksin ise pagan olla!“ ja ta laskis tüdruku käewarre wabaks.

„Ma palun, laula veel!“

„Laula sina!“ sai ta wastuseks.

Ja mis tegi preester? Nagu imelikus joomastu-
ses tõstis ta filmad üles, ja pühalikult tõusis wana
Rooma luuletaja ladinakeelne laul:

„Integer vitae,
Scelerisque purus,
Non eget Mauris
Jaculis, nec arcu,
Nec venetatis,
Gravidâ sagittis
Fusce, pharetrâ!“

tema rinnast, rõhuwa wäega looduselapse pääle mõju-
des, kes niisugust laulu weel polnud kuulnud. Kui prees-
ter lõpetas, kostis neitsi juust ohke, nagu oleks ta raske
koorma õlast heitnud; sügawalt tõmbas ta hinge ja waa-
tas imestades munga otja.

„Sinu hää! on ilus, aga miks ei tarwita sa laul-
des sõnu?“

„Di, Maimu, need olid sõnad, aga ühel keelel, mida
sina ei tunne.“

„Ei tunne? Mispärast ei tunne? Loomade ja
lindude keelt ma ei tunne. Igal linnul on oma keel ja
oma laul, ja inimesel on ka oma keel. Miks ma seda
ei tunne?“

„Maimufene, on palju asju ilmas, mida sina ei
tea ega mõista. Nõnda on ka keeli ja keelemurdeid palju.
Laul oli Ladina keeli. Kas sa Saksja keelt oled kuulnud?“

„Ei!“

„Kus oled sa siis kaswanud ja suureks saanud, et
sa ialgi weel saksa pole näinud?“

„Ssa juures.“

„Ja ei ole ialgi fassu näinud?“ Preester wää-
nis usfmatult pääd.

„Kas kõigil fakslastel on põetud pääd? Kas sina
oled fakslane?“ päris tüdruk.

„Ei, Maimu, kõigil fakslastel ei ole põetud pääd,
ja mina ei ole fakslane, waid —“

„Waid —?“

„Ma ütlesin juba, mina olen jumalariigi teener,
jumalafõnakuulutaja.“

„Ja mõistad keeli?“

„Jah, Ladina ja Sassa keelt.“

„Kas sa linnu keelt ka mõistad?“ usutas tüdruk edasi.

„Ei, Maimu, linnu keelt ei osta keegi,“ wastas
Bernhard.

„Ohoo, see ei ole õige,“ tõendas tüdruk. „Kes
usfikuninga harja on sõõnud, see mõistab linnu keelt, ütleb
minu isa. . .“

„Sinu isa? Kes on sinu isa, ja kus ta elab?“
päris preester.

Maimu lõi filmad maha.

„Ütle, Maimu, kust sa oled ja kas ma find veel kord
näen?“

„Ma pean minema,“ oli tüdrufu wastus. „Ma
pean minema —“

„Ka mina pean minema, aga — miks sa ei wasta
mu küsimise pääle?“

Maimu jäi wait, kuid preester hakkas tema käest
finni ja rääkis nii sulama häälega, et tüdruk tahtmata
filmad üles lõi.

„Maimu, ma pean find veel kord nägema. Ütle,
kas sa homme jälle tuled?“

Neitji paled löid õhetama, häbelikult vastas ta:
„Ma ei tea.“

„Ma palun, tule jälle. Sul ei ole mind karta.“
Truult pigistas preester tüdrukut kätt. „Tuled ja?“

Ja Maimu nifutas päaga. Siis tõttas ta minema, kuna munk veel kaua temale järele waatas, sinna kuhu tüdruk kärmete sammudega metsapõue oli kadunud. Sügawates mõtetes astus temagi lootiskusse ja jõudis minema.

Kuul oli Maimu süü saanud, mis kandis teda kodus nii jägedasti emale? Ei muu, kui igatsus oma lapsepõlwe mänguõbra Jutiku järele, kelle ta loosis teadis olevat ja kellega siin juhtumisi kokku lootis saada. Neitji ei teadnud palju karta, rüütlistest oli isa temale wähe jutustanud. Wendal ei olnud midagi oma tütreksesse äraolemise vastu. Ta teadis, et aeg tuleb, mil ta ise oma last ei wõi kaitseada, sest et ära Manalasse peab minema. —

Maimu esimene kokkujuhumine järwe kaldal ei jäänud wiimaseks. Nagu nägemata wäega tundis neitji ennast sinna kantawat, — noore preestri kurwad, aga nii elawad ja truud silmad ei läinud ta meelest.

Need alalised koostäigud jäid aga Wendale teadmataks. Ja see oli esimene saladus, mis Maimul oma isa ja Kaspi pererahwa ees oli. —

Mees kui neitji olid neil kokkupuutumistel üksteisele kalliks saanud. Lapselik süütus warjas neid. Bernhard oli oma sõbrannale uuesti usust rääkinud, oli jeda endise Gesti usuga wõrrelnud ja kõrwuseadnud. Maimu oli uue usuga, mis Jumala ja inimeste wastastiku ar-

mastuse pääl põhjenes, täitsa tuttavaks saanud. Uus
ust näis temale ilus, armas ja arusaadav.

Preester oli Maimu kui ka tema isa saladust tundma
õppinud, aga tema oskas selle üle vaikida.

Nõnda kõndisid kaks noort inimest südamlikus sõpru-
ses argujeta üksteise kõrval — teadja mees ja süütu neitsi.

Preester aga sai päempäewalt nukramaks, südame-
fund ja ufuseadus ei sündinud tema südames enam ühte.
Säääl hõõgus kui elaw tuli süte all — armastus.

Neitsi oli oma endise mängufeltsilise Jutiku unu-
stanud. Ka tema südames hõõgus tundmus, nii õrn ja
magus, aga — ta ei teadnud selle tundmuse nime.

Õ I L e m ä g i.

Küüd aga kosta, neitsi, kes sul jäiwad ?
Kes warjab sind, kui wiletsused käiwad ?

Lembitu, IV. laul.

Nõnda oli sügise jõudnud. Kui Maimu lord oma
käigult koju jõudis, ei leidnud ta, nagu ikka, oma isa
koopa ees ootamas, waid omal asemel raskes palawikus.
Juba mitu nädalat oli Wenda jõu ja söögi-isu kadumise
üle kaebanud, täna jahil, jõe kitsast purdest üleminges
olid tema silmad kirjult läinud, jüda pöörutama haffa-
nud, ja nõnda oli ta purdest wette kuffunud, märgade
riietega koju tulles aga enese raskesti külmetanud. Nagu
torm wägewa puu, oli raske haigus äkki tugewa mehe
maha paisanud; ta jampsis juba ja ütles Manala lah-
tiseid ussi nägewat.

Maimu oli surmani kohkunud. Ta heitis isa woodi ette põlvili ja nimetas teda kõige armsamate nimelega, aga isa ei tunnud enam oma last. „Lehte, Lehte!“ hüüdis tema soniv suu, „Lehte, ja oled ometi kord tulnud, ma västsin juba ootes.“

Hirmul ja nõutult saatis Maimu pifa öö isa aseme ääres walwates mööda. Kui wiimaks wäljas pimedus lahkus ja koit punetama hakkas, tuli Wenda mõistus tagasi. „Maimu,“ hüüdis ta, „Maimu, mina pean sind warsti üfjinda jätma, minu aeg on mööda. Mina pean sinna minema, kuhu kõik enne mind on läinud ja kust keegi tagasi ei tule. See on Wanaisa igawene seadus. Sõber Kaspi muretseb sinu eest ja on sulle isa asemel. Karda jumalaid ja armasta sugurahwast, see on minu wiimne õpetus. Kulda ega hõbedat pole mul sulle anda, ma jätan sulle oma õnnistuse. . .“ Pisarad lammatafid wanamehe sõnad.

Nuttes hakkas Maimu isa kaela ümber, tema palgetel weeresid palawad pisarad. Siis rääkis Wenda jälle: „Maimu, mu laps! See tuleb sulle äkki ja ootamata, aga sääl ei ole midagi parata. Ma tänan jumalaid selle eest, et mulle ei ole pääle pandud, pifalisel tõberwoodil walu waatuda, waid et Doone mind kärmosti kutsub. Ma tunnen, kuni päew jälle õhtule jõuab, ei ole mind enam.“

Wastades surus Maimu oma huuled isa suu pääle, oma soojade kätega isa angunud sõrmi soendades. Kuid see käskis:

„Maimu, mu tütar, tunnid on loetud. Mine ja üttele Kaspile: Wanem kutsub. Tulgu Kaspi ja kolm ustarwat temaga, minu wiimseid käskusid wastuwõtma.“

Uuesti tilkusid Maimu filmad, ta ei raatsinud lah-
kuda, kuid isa maanitses: „Tõtta, et sa ei wiibi, kuni
see hilja on!“ Ja ta läks.

Küll kohkus Kasli kurba sõnumit kuuldes, aga ta
teadis, mis teha. Kaastundlikult silitas ta Maimu pääd
ja ütles: „Ära nuta, laps, ära nuta. Kuhu sinu isa
läheb, sääl on Taara temale ju ammu aseme walmista-
nud, wahwate wägimeeste pidulauas. Miks peatfid ja
nutma? Mis elab, sellele on osaks pandud surra. —
Nüüd mine ja wii isale terwisid: Wanem on kutsunud
ja enne kui päike suurussele jõuab, ilmuvad kutsesaajad
tema käskufid kuulama.“

Kui Maimu koju jõudis, leidis ta isa jälle jõuetu.
Hella pilguga wiibis tõbise film tütarlapse palgel, kui see
wärske weega tema janunewaid huuli niisutas. Armas-
tusega tõmbas ta tütre pää oma rinnale, ja alles nüüd
rääkis ta läbi weerewate pisarate oma lapsele tema ema
õnnetust looft.

Kui siis Kasli mitme wanema eestlase saadetusel
koopasse ilmus, sirutas Wenda naeratuslega kae neile
wastu: „Tõstke mind istmele, wennad,“ palus ta. „Ei
sünni, et mina kui nõder naine maas teie jalgade ees-
laman, kui mul teiega on rääkida, kuidas mees mehega
räägib. Teenige mind, mul ei ole poegi, kes mind wõit-
sid toetada, nüüd kus mu wäsinud liikmed enam mu
sõna ei kuula.“

Kui see sündinud ja ta üürilise oli puhanud, rää-
kis ta edasi:

„Wennad, sugu ja were poolest wennad! Pea ei
ole mind enam. Ma kahetsen, et mulle osaks ei antud,
Turisse pulmas sõjawäljal surra, kus mu isad

surid; ma pean hinge heitma kui vilets ori oma asemel!

„Lõhkewa südamega pean äraminema; Gesslaste maa ei ole ikka veel waba. Ka seda ei saanud ma näha!“

Pisarate oja tungis üle wanamehe palgete, — kui Maimu need oli kuivatanud, rääkis sureja edasi:

„Sina, Kasli, mu sõber, olen sind kutsunud, et sinule oma wiimast tahtmist ilmutada ja sinu kaudu oma käskujid maha jätta. Teie, mu sõbrad ja noorepõlwe selfilised, olete selle tunnismehed.“

„Sinule, Kasli, jätan ma oma wanema kohused. Wõta seinalt minu sõjasarw, kilp ja ambu, näita neid meie rahwale, wii temale minu wiimsed terwitused ja ütle: mina, wanem, olen sind enda asemele walinud ja mina käsen: jääge ühte, ühte meelde, kui üks mees.“

„Minu õnnistus olgu mu rahwaga, minu needus jaagu jakslastele!“

Wäsinult lijas ta:

„Ja anna mulle kätt, Kasli, märgiks, et sina seda forda tahad saata, mis minul wõimalik ei olnud!“

Witnaseid sõnu oli Wenda juba suure waewaga rääkinud, — tugewa pigistusega wõttis Kasli tema käe pihlu ja wastas:

„Wanem, sinu käsk on meile püha!“

Siis algas Wenda jälle:

„Kasli, mu sõber! Kanna hoolt ka minu lapse eest, ole temale isa asemel. Ja siis — muretse, Kasli, et minu põrmu maa põue mädanema ei panda!“

Wanamehe pää langes jõuetult rinnale, töötades pigistas Kasli tema rammetut kätt:

„Ole mureta, wanem ja söber!“
Nüüd wiskas Maimu enese ahastades isa järje ette maha ja pani tasatessi nuttes oma pää tema sülle. Wiimase jõuga tõstis see oma wäsinud läe tütre pää pääle ja õhkas: „Taara kaitsku sind, Maimu, minu laps! Ara nuta!“

Kurwalt seisid Kasli ja tema kaaslased sureja ja tema nutust nõretawa lapse ümber. Kellelgi ei tulnud härduise pärast sõna üle huulte.

Siiis korraga hüüdis Wenda, kindlalt, kui oleks jõud temasse tagasi pööranud ja ta jällegi tugew ja terwe:

„Sõbrad, kandke mind wälja Wanaija päitese walgele, et ma tema kiiri wiimne kord näen ja siis suren. Wanem Wenda ei taha koopa pimeduses surra!“

Ja kui mehed ta hellalt tema järjega koopast wälja heleda päitese paistele tõstsid, liikusid weel tema huuled, korisedes tuli tema suust:

„Wägewam, ma tänan sind!“
Imeline äraseletatud läige paistis ta näol.

Korraga rabas ta kätega õhku kui tahaks ta istmelt tõusta; Kasli ja Maimu tõttasid teda toetama, siis — langes raske õhlega tema pää rinnale tagasi ja — Wenda, kartsilaste wahwa wanem oli — lahkunud — —

Nõnda sureb metsloom, ilma pikema haiguseta ja hingewaakumata; — nõnda sureb aga ka waba looduse-laps-inimene, kui ta wiletjustest ja haigustest pole kurnatud. Nagu küümal kustub, nii kaob tema — kui ta aeg täis saanud, ilma pikema piinata — äkki ära.

Wastu Mägiste koobasi, üle oru teisel kaldal, sei-

jab kungas, kõrge ja ümmargune. Siin seisab hunikus
 hull suuri kiva, kuna neid ümbruses mitte liialt pole
 leida. Kivid on inimeste käte läbi siia kofku weeretatud.
 Rahwas hüüab mäge Põllemäeks, ja kivilademiku kohta
 käib järgmine muinasjutt: Wanapagan tahtnud Põlle-
 mäelt kuni Mägiste põrguhauani kivililda üle oru ehitada.
 Kui ta esimese põlletäie kividega Põllemäele jõudnud,
 laulnud kull ja wanapaganal kullunud hirmuga kivid
 põlle seest maha ning sild jäänud ehitamata. — Nõnda
 rahwajutt, mis küll mististi mõne muu koha jutu jä-
 rele on sündinud. Tõepoolest on kiviladem wist mõni
 muistne matusekoht, nagu neid siin ja sääl leida.

Mõhklikuu pilwine öö oli. Põllemäe walgustasid
 tuled, suur hull rahwas, kes sakslaste eest sala siia kofku
 tulnud, mehi ja naisi, kattis mäekülge. Keisr mäge seis-
 roheliste okstega ehitud tamme-puu lõhendikkudest hiigla
 puuriit, jelle pääl surnud rahwawanema Wenda keha,
 täies ehtis ja sõjariistus. Ambu ja nooled olid tema
 rinnal, kuna tema tarretanud sõrmed tapperi warre üm-
 ber hakkasid. Lumivalge juuks ja habe laenetasid üm-
 ber tema uhke pää.

Waljud kaebused ja nutt täitsid õhku, raskel leinal
 furtis rahwas ümberingi. Puuriida päitfil aga seisid
 Kaski ja — surrukahwatu Maimu.

Nüüd tõstis Kaski oma häält, ja rahwas jäi wait
 kui haud. Kaski hüüdis:

„Kuule mind, mu rahwas, ja wõta wastu minu
 suust oma lahkunud wanema Wenda terwitus. Tema
 ütleb teile: Jääge ühte, ühte meelde, kui
 üks mees! „Siin Wenda sõjajaru, kilp ja ambu, mi-

nule on ta nad pärida jätnud, aga mina panen nad siia teie ette maha. Keda teie walite, see olgu wanem.

„Muud pärandust Wendal jätta ei ole: Teile jätis ta oma õnnistuse, sakslastele oma needuse.

„Ma olen rääkinud.“

Kui Kaski wakis, tõusis otse kui wete kohin rahwa hulgas. Siis astusid kõik mehed Kaski ümber ja hüüdsid: „Ole sina wanem, nõnda kui Wenda on käskinud. Wahwamat ja paremat meil ei ole. Meie kõik tahame sinu sõna wõtta elus ja surmas!“

Ja nagu wande töötuseks panid kõik käed üksteise järele puuriidale ja pigistasid siis Kaski kätt.

Ning nüüd wõttis Maimu tunglaga tule ja süütas rahwa waljul kaebamisel puuriida hommiku ja õhtu, põhja ja lõuna poolt küljest. Kuin puuriit, mis hõlgedega ja hagugeta täidetud, wõttis kergesti tuld, kõrgele kätis leel. — Tunni aja pärast ei olnud kõigeft muud järel, kui walge tuhahunif.

Nüüd tõstis Maimu esimese kivi põllele, kandis selle tuleasemele ja poetas tuhasse. Kaski kandis teise kivi, ja nüüd asusid kõik mehed ja naised juurde, kandsid ja weeretasid hulga suuri kivi lähedalt ja kaugelst tuleasemele. Suur kivi tangur tõusis üles. Rahwawanema matusekääbas pidi igawese aja kestma. Nõnda oli Gejllaste komme, nõnda oli Wenda soow olnud ja nõnda oli ka rahwa tahtmine. —

Geden all maa.

Oh arm ja truudus, teist muistejutuid keemad
Mis igatsusi südamele teevad.

Rembitu. VIII. laul.

Kurvalt ootas Bernhard pea iga päew teatud ajal järve ääres oma sõbrannat, kuid see ei tulnud enam. Piinalised mõtted liikusid läbi nooremeehe hinge; ta tundis, et ihu hinge üle, see südamesund külma usufeaduse üle võimust sai. Raskesti oli ta võidelnud, iga kiusatust põlgatusega enesest eemale peletades. Kuid nüüd, mill ta sõbranna puudus, kelle nägemine igakord magusa rahu tema südamesse oli toonud, nüüd ei juutnud ta enam võidelda. See kants, mis ta omas südames kõige kiusatuste vastu oli ehitanud, see kilp, mille taha ta oma südame arvas varjanud olemat, — preester tundis, et mõlemad teda enam ei kaitsnud. Wall oli õnnsaks uuristatud ja kilp aukliseks sõelaks saanud. Ilmaaegu olid tema hinge heitlused olnud, ilmaaegu ja asjata.

Kui ta sellele tõsisele teadmisele jõudis, täitis rõõmus julgus tema hinge.

Küll teadis ta, et rasked nuhtlused usufeadusest langenud preestrit ootasid, küll teadis ta, et iga munka raske wanne tema orduseaduste külge sidus, — iialgi ei võinud Maimu tema omaks saada. Aga — oli ta siis oma mungawande priitahtlikult wandunud? Ju lapsena oli ta mungaks sunnitud. Sellepärast — musta mungakuube seljast heita, lanepi nõõri keha ümbert kiskuda, Maimuga abielusse astuda ja siis — põgeneda, kaugele ära, ühele teisele maale ja jääb kloostris õpitud kullas-sepa ametiga ennast toita, — — see näis temale võimalik

olewat. Seda tahtis ta teha, kui Maimu sellega nõus oleks.

See'p see oli. Maimu ei olnud ennast mitmel, mitmel päeval enam näidanud. Kas hoidis ta ennast temast eemale?

Maimu oli pääle isa surma meeleheitel koopasse jäänud. Kas ki ja tema perenaise palved, kes valmis olid, temale omas majas asupaita anda, ei olnud teda jäält meelitada suutnud. Tütarlaps ei raatsinud lahkuda paigast, mis tema meehest isa mälestuse läbi pühendatud ja kus ta oma lapse ja nooruspõlwe päevad oli elanud.

Oma tulewiku üle muretsmata oli ta isa kae kõrwal juureks kaswanud, — nüüd, kus kare elu nii älli oma nõuetega temale vastu astus, nüüd istus ta üffi koopas kurbades mõtetes.

Korraga tärkas ta meelde Bernhard. Mistarwis temal siis sõber oli, truu sõber Bernhard, kui ta jellest nõu ei küsinud? Teadis keegi nõu anda, siis oli tema see. See oli neitji meehest kindel.

Ja kui siis tuttawal kohal sõber temale vastu astus, kui rohkesti weerewatel pisaratel kõik tütarlapse lein ja kurbus südamest puistatud, koorem kahe kanda antud, — siis puistab ka preester koorma oma hinge päält. Sügawasti liigutatult palus ta: „Maimu, ole minu naine! Waata, mina olen niisama üffi maailmas, niisama õnnetu. Mina tahan sulle isa, sõbra ja mehe eest olla, wiimse weretilgani sind warjata kõige hädaohu, kõige mure eest.“

Imelikud tundmused liikusid neitji südames. Tema filmad seisid küll pisarates, aga läbi pisarate säras õnne

Laike, ni puhas ja südamlif, et noor munk hõisales känd neitji piha ümber heitis.

Nüüd sulas ühte suu suuga, käsi käega, nüüd olid kaks noort inimest lepingu teinud eluks ja surmaks. Nüüd wahvasti elusse, wastu wõitlusele, hädaohule, tagakiusamistele. Kaks noort hinge, keda armastus ühen danud, ei kartund neid.

Bernhard teadis, mis tal nüüd teha oli: losjift omad kullasjepa riistad — tema ainukene lootus tulewiku pääle — kolkuvõtta ja siis põgeneda, põgeneda losjift ja selle lähedusest. Maailm oli suur ja lai, — jõudis ta ennast Maimuga seni elatada, kuni tema põetud munga päälage jälle juuksed katjib, jõudis ta siis kuni ligema linnani tungida, siis olid tema ja ta noor naine päästetud. Linnas lootis ta kodanikkude prii seijuse warjul oma ametiga ennast toita, ahwardas teda aga säälggi hädaoht, siis oli lai meri nende ees, kust kaubitsejate laewad neid wõijsid üle kanda mõne teije, wabamale maale, kus rüütlite raudne käsi enam kedagi ei kohutaks.

Ja nõnda põgenes ta. Keegi ei teadnud tema põgenemist takistada, keegi teda walwata; losji elanikud teadsid, et noor munk tihti päewade ja ööde kaupa kodust ära oli. Keegi ei küsinud, kus ta olnud ehk mis ta teinud. Kellelgi ei olnud temaga asja.

Maimu aga, Maimu ruttas üle oru — Põllemäele. Ija tuhariismete ette, mida kiwifangur warjas, heitis ta kummuli maha ja hüüdis: „Ija, kuule mind! Ma küsin sinult: oled ja rahul sellega, mis su tütar teinud ja teha tahab? Anna mulle märki! Walgustage minu waimu, oh jumalad, et ma oma isa wastust mõis-

tassiu!" Ja põlvitades jäi neiu waga südamega ootama.

Mäe, mis liblendas üle kivi kangru õhus, kui wäikene walge täpikene, kui elaw õis? Lähemale ja lähemale lendas see, — walge liblikas, hiline sügise laps, lastis enese filmapilguks Maimu kaele ja liblendas siis jälle ära.

Kuid särawail filmil waatas neitsi õhulapsle järele kuni see kaugusesse kadus, särawal filmil tõusis ta üles ja hüüdis:

„Ma tänan sind, isa, ma tänan teid, jumalad, et teie mu palwet kuulsite ja mulle rahumärgi andsite!“

Ta korjas lillekefi ja lehekefi, puistas neid kividelle ja tõttas siis kiirel sammul minema.

Kokkuräägitud ajal ja kohal said peid ja mõrsja metsas kofku. Nende filmad hiilgasid, nende südamed tuffsusid, nad teadsid, et neid nüüd miski enam ei lahutanud. Nende tee wiis koopasse.

Kui nad koopa suule jõudsid, palus Bernhard, et tema kõigepäält ja üksinda tohiks koopasse astuda. Wähese wiibimise järele tuli ta tagasi, aga — mis sugune muudatus oli temaga sündinud! Maha oli tõmmatud must mungakuub, Wenda endistes riietes astus Bernhard õnnelikule neitsile wastu ja hüüdis:

„Nüüd, mu Maimu, olen ma seesama, mis sinagi; mine nüüd sisse ja waata, mis ja sääal leiad.“

Ja kui neiu koopasse astus ja wana Gesti kobjapruugi järele oma woodi küljes Bernhardi munga wõõ, kanepise kõie seotud leidis, andis ta liigutatud südamega nõõrile suud. Siis astus ta tagasi koopa ette, sirutas kaks kätt noõremehe laela ümber ja ütles:

„Tule, mu peid!“
„Weel [mitte, Maimu,“ vastas noormees, „weel mitte. Tule, et ma find enefega laulatan!“

Ja tugewa noaga löikas noormees kaks puud mõ-
jast, sidus nad wäätkaswuga ristiks kofku ja löi selle
förgema koha pääle maa sisse püsti. Siis tõmbas ta
neitsi, kes seda talitust imestusega waatas, enese kõrwale
risti ette põlwili ja hüüdis:

„Ma küsin sinult, neitsi, tahad ja ennaft priitahkli-
kult ja oma südame sunnil minuga ühendada ja minu
oma olla elus ja surmas, õnnes ja õnnetuses — siis
wasta?“

Ja kui neitsi häbelikult vastas: „Jah!“ rääkis
mees edasi:

„Siis tahan ka mina sinu oma olla elus ja sur-
mas, õnnes ja õnnetuses! Ma tahan find hoida oma
süles ja juu lähedal, tahan find kanda läbi elu, läbi
risti ja läbi kõige wiletsuste, aamen!“

Ja nüüd tõmbas noormees põuest kaks enda teh-
tud läikawat sõrmust, pistis ühe neitsile ja teise enesele
sõrme ning hüüdis:

„Sõrmusel ei ole algust ega lõppu, — see olgu
täheks, et meie armastusel niisama ka mitte algust ega
lõppu ei ole! Amen.“

Sumala päifene, mets ja mäed olid tunnismeesteks,
südamlif arm oli preestriks. Linnufesed okstel olid
salmilauljad, allika wulin pobises palweid.

Geden all maa — kust wõtab jututirjutaja
keelt ja mõtteid, et seda Gedenit kujukutada, mis kaks
noort inimest enestele on walmistanud? Ta waitib
parem.

Annemäel.

See tohid, Pillit minna, julgelt panna
Ääe usaldades tema õiale.

Sembõitu, VI. laul.

Kui Kasli sellest, mis jündinud, ligemal päewal
koopasse tulles teada sai, lohkus ta ära. Tema arwas
seda kõige suuremaks teotuseks, et Gesti endise wanema
tütar jakslasse saagiks langes, päälegi papile, sest pap-
pised mihtas eestlane sel ajal pea rohsem kui rüütlid.
Rüütlid riisusid neilt küll maa, aga papid riisusid kõik,
mis rahwale püha oli, maa ja esirwanemate usu.

Bernhardi seletused, et tema jälle eestlaseks tahab
saada, kelle käänuft ta kaswanud, et tema oma naisega
juba laulatatud on ja ükski wägi neid enam ei lahuta,
tema ilusad lootused, kullasepa tööga enmast ja oma
naist toita, ei leidnud Kasli kõrwus kuulmist.

Maimu aga, keda Kasli läest kinni wõttes nagu
last pool wägisi koopast ära, oma kodu tahtis talutada,
Maimu tunnistas enese awalikult oma mehe poole ja
wastas Kasstile kindla sõnaga, et tema italgi sellest ei
lahku.

Nuhtlalt läks Kasli minema, ta nägi, et siin enam
midagi polnud parata. Kuid — kas tohtis ta kui rahwa
wanem seda, mis endise wanema ainukesesse lapsesse
puutus, ainuüksi enese teada pidada? Ei, seda ei arwa-
nud ta tohtiwat. Usi oli liig tähtis ja pidi rahwa ot-
justada jääma. Nõnda mõttes Kasli.

Wersta 16—17 Karksi lossimäelt, praeguse Gesti-

Polli ja Läti-Rööna waldade piiril sejab madalikus mägi, mida rahwasuu Annemäeks hüüab. Mägi ei ole just mitte suur ja kõrge ning praegu katab teda lepa mõsa. Maa pind on liivane, ja kes waewaks mõtab labidaga liivas sorida, leiab säält jagedasti wäikseid, õige wäikseid hõberahalesti ja litreid ning walgeid, põlenud luu tükiseid. — Rahwasuu ei tea kindlasti öelda, miks mäge Annemäeks hüütakse, kuid jeda ta teab, et kohta ju õige wanasti nõnda on hüütud ja pühaks peetud. Wanadest Kaski kirikuraamatutest aga on leida, et alles aastal 1669 eestlased Annemäel rahwa koosolekuid on pidanud ning et lõssiülem jagedasti sunnitud oli neid siit sõjameestega laiali ajama.

Kolmandal päewal pääle Kaski koopas käimist, hommiku puhtel, koputati raskel rüütel koopa ukse pihta ja aratati mees ning naine üles. Tundmata mees seisis läwel ja kuulutas tõsisel näol ning käsiwal häälel, mis ühelegi wastuwaidlusele maad ei annud:

„Rahwa nimel, sina endine munk Bernhard ja sina endise wanema Wenda tütar Maimu: wanem on läskinud ja wanem kutsub teid awaliku kohtu ette. Olete teie aga langedaelsed ja tõrgute käsu wastu, siis leiab teid rahwa käsi. — Käskjal on rääkinud.“

Rohkunult waatasid noored inimesed üksteise otsa.

„Kinnitage oma keha toiduga, sest teekond on pikk ja — ärge wiibige,“ maanitses käskjal kindlal sõnal.

Maimu teadis, et siin ei tohtinud tõrkuda. Seda oli ta oma isalt künne korda kuulnud. Tingimata sõnakuulmine oli kohus, kui wanem oli läskinud.

Ja nad walmistasid teele. Nende jüda oli pu-

has, — mis pidid nad kartma, miks wärisema? —
Aegsasti mindi teele.

Lundmata radasid, läbi metsade ja rabade juhtis neid saadid. Sügisene päew jõudis lõunale, siis sõotis neid saadid oma kaeltotist ja jootis neid oma lähkrist. Päew weeres õhtule, öö jõudis kätte, nüüd olid nad jäl — Annemäel.

Zuba kaugelt hellisid tuled neile vastu. Lummalt, ootes seisis rahwahulk kividest ehitatud altari ümber, kus ohwrileaf ju oli kustunud.

Si olnud tulejatel peatust rahwaringis, — ringist läbi juhtis neid saadiku käskiw film, ringist läbi kõrge-
male kohale, kus põlise tammepuu wägewate oksade all wanem Raski tõsiselt ja tummalt seisis. Küll näis, kui langeks tema film osawõtlikult ja kaastundlikult tulejate pääle, aga — ainult üürisefeks. Nüüd hüüdis ta kõ-
wal, käskiwal häälel:

„Mu rahwas, wanem on teid kutsunud, et laane sügaruuses, rõhujate filma eest warjul, kartes ja wärisedes seda toimetaksite, mida enne priil osawõtmisel ja wabalt toimetati: et teie jumalatele ohwerdaksite ja palwetaksite, et õnnetus ja häda, taud ja surm meie waen-
lased wõtaks; et jumalad jälle oma palge lahelt meie poole pööraks ja meid aitaks meie suure wiletsuses. — Nüüd astuge kokku teie, rahwa kohtumõistjad, astuge kokku, wennad, ja mõistke nagu endisel ajal õiget kohut Gestsis! Ma olen rääkinud.“

Ja kihin-kihin tõusis rahwa hulgas, kui kõneleja waiwinud, kihin ja kihin, mis kui laine rahwarinnust üle käis; kaksteisikümmend wana meest, kelle pääd ja ha-

bened wanadus ju walgets pleekinud, astusid ette ja istusid ringis murule maha.

Kõige wanem nendest hüüdis :

„On kellelgi meie, kohtumõistjate vastu, midagi ütlemist ehk mõnda meist tagasi lükata, see awaldagu jeda nüüd!“

Aga kõik jäi wait.

Ja jälle kostis wanamehe tõsine hääl :

„Et kellelgi meie vastu ütlemist ei ole, siis kuulutan mina : Rahwa nimel ! Kohus on koos õiget kohtumõistmas Gestic ! — Kellel kaebamist, astugu ette.“

Ja tõsiselt istus raud jälle teiste hulka ringi.

Üksainus inimene astus ette, ja see oli — Kascki.

„Kascki, rahwa walitud wanem, mis üle ja kaebad?“

„Ma kaeban,“ algas Kascki, „teie ees fiin selle põetud pääga munga, põgenenud papi Bernhardi pääle, kes Gesti kännust on kaswanud, aga mitte üffi selles jüüdi ei ole, et oma isade usust on taganenud ja siia tulnud, üht uut usku, mis meie jumalad ärajalgab, päälejundima; waid ka, et tema julgenud on endise wahwa wanema Wenda ainust tütrelest kõiksugu põrgulise kawaluse abil oma poole meelitada, teda puhtuse teelt ja oma isade usust awatleda ja hukatuksesse jaata.“

Kõwa kõnekõmin kostis rahwa hulgast, fiin ja sääl kuuldi huffamõistwaid hüüdeid. Siis raugesid jälle kõik häälled, kuna Kascki edasi kõneles :

„Ma kaeban aga ka fiin teie ees seiswa endise wanema Wenda tütre Waimu pääle, et tema oma kadunud isa ja oma ainsa sõbra, minu teadmata selle põetud pääga mungaga jalaja on seltsinud ja sellele

nõnda woli annud, oma kawalusega teda kurjale teele wõrgutada; ma kaeban, et wanema tütar oma isade usust ja pühadest pruukidest on langenud ja ühe hulgu-
sega tulitööd on teinud!"

Nagu ussijst nõelatud fargas Maimu ette, tema pale lõendas, puna tõusis ja kustus tema palgetel, tema huuled olid furnufarwa kahwatanud; oma käed sirutas ta enese ette wälja, kui tõrjuks ta praegu kuulnud hirm-
said sõnu enesest eemale; siis hüüdis ta kui hinge põhjast:

„Pea, pea Kascki, wali kaebaja, — pea, ja ära tarwita sõnu, mis armuta laim on! Ja teie rahwa kohtumõistjad, kuulge mind! Ei ole õige, mis Kascki minu pääle kaebab, ma ei ole oma isade usust langenud, ei ole wõõraga tulitööd teinud. Wabalt ja priitahtlikult olen ma," ja uhkelt astus Maimu oma kaasa kõrwale, „wabalt ja priitahtlikult, oma südame soojemal sunnil, olen ma siin selle mehe abikaasaks astunud, pühalik sibe seob meid. Wabalt ja priitahtlikult jään ma tema kõrwale, kuni surm meid lahutab. Wõta tagasi, Kascki, oma hirmus kaebus, ja teie, kohtumõistjad, mõistke õiget kohtu meie üle! — Wanaisa walgustagu teie waimu!"

Rutt kostis naiste ringist, kaastundlikud sõnad meeste hulgast, nii südamesjetungiwalt olid Maimu sõnad mõjunud.

„Kascki, kaebaja, ja ei ole weel mitte õelnud, mis ja nõuad?" kostis kohtunikude keskelt.

„Ma ei nõua midagi, ma teatan ainult. Rahwas ja teie tehke otsus mis peab sündima," oli wastus.

Pühalikult ja tõsiselt hüüdis nüüd wanem kohtunik:

„Ja sina munk Bernhard, mis on sinul ütlemist? Kas on õige mis kaebaja on kaewanud? Kosta enese

eest. Oled ja usust langenud, usust, mida, minu isad pühaks pidasid?"

Julgelt tõstis noor munk oma pää üles, kartmata kostis tema hääl:

„Kes teie mu kohtumõistjad olete, kuulge minu kõnet. Dige on, mis kaebaja minu pääle kaevanud, õige aga ainult osalt. Olen küll sündimise poolest eestlane, aga — minu isa ja mina satiusime wangi, kui mina alles laps olin. Kloostriis, uue — ristiusu süles, olen ma kaswanud ja meheks saanud. Ma ei ole mitte oma isade usust taganenud, sellest usust olen ma alles siin, selle minu naise kaudu tõstisid teadmisi saanud. Mina ei põlga teie usku. Teie usute Wanaisa sisse, mina niisamuti — kõige taewa ja maa looja Jumala, aga ka tema püha Poja sisse, kes inimeste pattusid kandes ristipuul suri. Kus on wähe? Mõlemaid uskusid ühendab see põhjusmõte: kardada Jumalat ja armasta ligimeist. Aga seda rahu, seda magust troosti tundmust, mis usk Kristuse sisse ekjirwa inimese südamesse toob, mis ütleb, et ükski, kes usub, ei pea igawest surma jurema, waid õndsaks saama, — seda teie usk teile ei too. Et ristiusulised ise küll raskesti oma usu wastu ekjirwad ja teid rõhuvad, — mis on minul sellega tegemist? Kes ei tea teie hulgas, et mina alati teie poole olen hoidnud? Kes tahab mind hukka mõista minu usu pärast? On usk sünduse wõi südame asi?"

Waimustatud feelel oli noor munk rääkinud, aga — kohtunifud ei lasknud ennast ekjitada.

„Oled ja siin sellelt neitjilt nõiduse ja kunstide abil, mida meie ei tunne, tema neitjiliku puhtuse riisunud, pettusega teda wõrgutades ja õigelt teelt ekjitades?"

Uhkelt ja wabalt, pää kõrgel, wastas munn:

„Si mitte. Miskisuguse kunsti ega pettusega ei ole ma teda enese poole meelitanud. Palawamal südame sunnil olen ma teda enesele naiseks ihkanud, priitahtlikult on ta minu omaks saanud, naisena on ta minu külge seotud, laulatamine liidab meid igawesti ühte. Kes teist julgeb üht siset, seotud südamete wastastikul soowil, katti fiskuda?“

Ja särawail silmil astus Maimu ette ning hüüdis
„Mitte oma isade usust ei ole minu mees taganenud, waid ristiusu seaduste wastu on ta eskimud, risti-
usu seaduste wastu, mis mitte ei luba, et jumalafõnakuulutaja abielusse heidaks. Aga armastusest minu wastu on ta pehme elu, mungakuue ja usuwennad heit-
nud ja jälle selleks saanud, mis ta isa ja isaisad olid
Waadate teda. Minu isa riided katarwad teda ja meie
esivanemate tuline priiusehimu täidab ka tema hinge.
Kes julgeb meid hulla mõista?“

Nõutult istusid kohtumõistjad wait.

Ja nüüd algas Bernhard:

„Teie, mu rahwas! Kus on teie tuntud lahtus
wõõraste wastu? Mina olen tulnud tagasi teie sülle,
küll wõõras, siiski luu teie luust ja liha teie lihast, — kohtu
ette kisute mind! Mis kurja olen ma teinud? Kaskem
hädaoht ootab mind, kui papid ja preestrid mu kätte-
faawad. Tahate ka teie mind hulla mõista? Siin ma
olen. Mõistke õiget kohtu!“

Kõik rahwas oli wait kui haud. Paljudel nähti
pisarad filmas.

„Kaebaja Kaski,“ kolas kohtunikkude ringist. „On
ful weel midagi öelda?“

„Ei,“ oli vastus.

Ja üles tõusid kohtunikud ning astusid kõrvale. Kruua ei kestnud nende nõupidamine, varsti astusid nad jälle oma asemele. Nüüd võttis vanem kohtunik noa, lõi- kas enese eest muru jeeft tüki rohelist turvast, oma põuest võttis ta walge, kuiva lepikese ja pani mõlemad enese ette laia kivi pääle maha. Siis tõusis ta üles ja hüüdis :

„Rahwa nimel, kelle kohtumõistjateks meid on wali- tud, — sina, endine munk Bernhard, wannu meile püha- lifu töötusega, et see, mis sa ütlenud, õige on ja et miski kaval mõte, auta asi ega sakslaste poole hoid- mine sind ei ole juhtinud, ja — sa oled prii.“

„Jah, ma wannun,“ vastas munk ja tõstis püha- lifult oma parema käe taeva poole, „ma wannun Kristuse ja püha neitsi Maarja nimel, nii tõesti kui Jumal mind aidaku, ihu ja hinge poolest, aamen!“

„Mitte nõnda,“ vastas wanarau, „mitte nõnda, jeda wannet meie ei tunne. Võta see haljas mätas ja pane oma pää pääle, võta kuiv lepikene kätte ja wannu meile siis, et kui see, mis sa ütelnud, tõsi ei ole, siis lagunegu sinu liha kui see mätas ja kuivagu sinu luud kui see lepikene, kui weel Wanaija pätke nende pääle paistab! Wannu!“

Ja munk tegi nagu kästud.

Rõõmsalt tungis rahvahull noorepaari ligi, Raski oli esimene, kes nende käsa pigistas.

Tõsine wanapagan.

Mis homne päew ja järgsed saavad kandma
Kes selle pääle wastust tuleb andma!

Bembittu, XIII laulu.

On metsjal filmad ja laanel kõrwad? Jah on, tihti on. Kus tegijaid, jääb nägijaid.

Üks lossi kühjastest, keda rahwas tema tigiduse ja õeluse pärast Kuradiks kutsus ja salamahti sünas ning sajatas, seesama oli paar päewa pärast Bernhardi põgenemist märku saanud, et midagi iseäralist oli sündimas, sest rahwas oli ärewil.

Uastate kaupa ei olnud see oma priiusejanust enam elumärki annud; priiuse leel näis rahwa südames kustunud, iga kael enese alandlikult sakslaste ifle alla kumardanud olemat. Kuid Wenda surm ja Kasti walmine oli kustumas tule lõllele õhutanud; rahutud meeled ei jõudnud ennast küllalt warjata. Seda oli kuhjas Kurat tähele pannud. Mitte kogemata ei olnud temagi Annemäele juhtunud ja salaja metsawarjus rahwa koosolekust osa wõtnud. Imets pannes nägi ta siin juba mitu päewa kadunud preestrit oma noore naise eest kostwat, ja kuulis, et preester enam preester ei olematti. Ta wärises õõmu pärast. Nagu werejanuline metsloom hiilis ta Bernhardi ja tema nooriku kannul, kaugel järel käies ja neid filmas pidades, kui nad koosolekult tagasi loju, oma koopasse tõttasid. Ei olnud temal täna rahwaga tegemist, tal oli kallim saak waritseda. Noor noorik oli tema filma torganud, noor noorik, nii ilus ja wärste. Teda lootis kuhjas äraandmise palgaks enesele pärida.—

Ühel hommikul wara, kui kummagi jüda unesti turja ei teadnud aimata, tulid ratjanikud lossist, rüütlid ja sõjamehed, piirasid koopa ümber, — karedate käed fikslusid noore naise tema mehe kaenlast, — munt kui ta naine wõeti finni. Seotud kätega tõsteti nad hobuste selga ja kisa ning kära saatel sõideti lossi tagasi.

Imelik kahin tõusis lossis. Missugused külalised! Baljats põetud pääga munt Gesti hilpudes ja tema kõrwal nutja noorik, ilus kui õitsew lewadne hommik!

Lossi kohtukojas olid papid ja rüütlid Bernhardi ümber koos. Kõigi silmist paistis kahjurööm. „Wõi ometi kord on liha ka sinu üle, ja püha ja puhas, wõimust jaanud!“ Nõnda parastati teda.

Uga ei, huffa teda ei mõistetud. Liha kiusamist tunneb igamees. Heitku ta alla, kahetsegu oma pattu, tunnistagu, et ta on eljninud, tootagu meeleparandust, — weel olla aeg. Kirik ei olla halastamata, ta wõtta ära kadunud poja jälle oma julle tagasi. Ütelgu ta ainult, et kurat teda on kiusanud, tüdruk ära nõidunud, — teijiti see ju olla ei wõiwatti.

Uga — Bernhard ei heida alla, ei kahetse, ei ütle, et tüdruk nõid on. Ta wastab, et ta mungakuue oma jüdamme sunnil enesest on heitnud, et tüdruk mitte tüdruk, waid tema naine olla. Ta on alandlik, alandlik põrmuni, mitte enese eest ei palu ta, — ta palub oma noore naise eest, palub kõige ärdamate sõnadega, lastagu see lahti ja jäetagu nuhtlemata, — seda ainuüksi palub ta.

Uga siin ei tuntud halastust. Kurat on alles munga sees, wõlbi, pörgu ei ole oma ohwrit weel mitte

lahti lastnud, nõidus piirab teda alles. Kuid Jumala abiga loodetavat kuradit välja ajada, nõidusefütked fakkidiskuda, huffaläinud hinge päästa. —

Siis toodi Maimu ette, kes ahastuses värises kui metsa linnukene wallatu poisi pihus, süüta niisama kui see; abiotõiva pilguga vaatas ta enese ümber.

„Tunnista, et sa nõid oled, tunnista, mil wiisil sa enese kuradiga oled kihlanud,“ sunnitasse teda.

Aga noorik ei tea midagi tunnistada, ta ei ole kuulnudki, mis nõidus on!

„Tunnista, mil wiisil ja mis suguste abinõudega sa ühe waga preestri südame oled wõrgutanud?“

Noorik jäi wait. Mis pidi ta wastama!

„Tunnista, tunnista, et sa nõid oled, et sinu hing hufatusehauast, igawesest põrgutulest wõiks pääseda!“

Nüüd äkki tõstis waimulik läikiva ristikuju tema silmade ette, nii äkki, et noorik lohkudes taganes.

Kas paremat tunnistust weel waja? Nõid ei suutnud ristikuju pääle waadata. Nõia film ei sallinud pühadust.

Ja wagalt andsid papid ristikujule suud, et nõia kuri film ta nende pääle ei mõjuks. —

Maimu wangitornis. Sügawas mäe sisse müüritud keldris, pimedas augus, niisketel hõlgedel. Siia oli ta heidetud, et ta järele mõtleks ja oma kaupa kurjaga kahetseks. Aga noorikul ei olnud midagi kahetseda, ta ei teadnud midagi kurja teinud olewat, tõik, mis tema käest küjitud, oli temale wõõras ja arusaamata. „Nõid kaup kuradiga — mis see on?“ küsis naine. Ta ei teadnud nende sõnade tähendusiki. Wisarad tungisid tema

filmi, — nooriku mõtted viibisid mehe ja temaga ainult üürilise aega elatud õnnelikkude tundide juures. —

Kui filmad enam pisaraid ei annud, uinus ta magama. Unenägu viis ta tagasi õndsamatesse aegadesse, naeratus lehmis nooriku huustel. Sääal — — lasterna valgus langes tema filmi, lohkudes kargas magaja üles. Keegi oli wangikeldrisse tunginud ja sirutas omad käed naise järele välja. Miuud heitles tugew mees tugewa naisega, — — kumb võidab?

Seidame parem liniku kurwa pildi üle. Vähe aja pärast läks tubjas Kurat kõlisesa wõtmekimbuga üle lossi õue. Tema ninast jooksis veri sorinal. Wandudes ja sajatades läks ta oma korteri.

Kummargile maas niiskel asemel nuttis aga õnnetu noorik, nuttis meeleheitel. Liig palju lühikese aja sees, liig palju ühe ainsa päewa jooksul oli talle kanda antud. Paradiisist oli ta põrgu, hellitawate käte wahelt tooreste wägede wõimu alla sattunud. Kui hingeta jäi ta oma asemele maha.

Tund tunni järele läks mööda. Ringwallilt ja wahitornist hüüdsid wahid lehkõõ-tundi, noorik kuulis seda kõik ja kuulis ka iga wäheha kui kahina enese ümber, kuid ta lamas ikka weel nagu eluta õlgedel. Tema keel oli suulakke kuiwanud, tema filmist ei tulnud enam pisaraid, nende tagawara oli ju ammu lõppenud. —

Korraga karmed jalaastumised tema afnalesse kohal, — keegi koputas ettewaatlikult ja taha wangihoone raudade pihta. Nagu hirmunud hirw kargas Waimu üles, tema hirmust suured filmad püüdisid läbi pimeduse tungida. kuid ei näinud midagi. Surma-ahastuses jäi ta ootama, — üüriliseks ajaks jäi kõik wait.

Siis sofistitas pehme, paindum hääle üleval:

„Maimu, kas sa kuuled mind, Maimu!“

„Bernhard!“ kisedas noorik. „Bernhard! Jumalale tänu, sa tuled! Päästa mind, Bernhard!“

Walus õhke oli temale wastuseks; — pikkamisi, rõhutatud häälel kostis jälle alla:

„Ei ole see, keda sa ootad, Maimu! Bernhard on priiuseta nagu sinagi, ja ei wõi tulla. — Kas sa ei tunne minu häält, Maimu?“

„Jutif, sina oled! Tänu, tänu, et sinagi tuled. Lase mind wälja, Jutif, ma palun, lase mind wälja!“ Kaks kätt püsti, jäi Maimu akna all seisma.

„Oh, kasuõde, ma ei wõi sind aidata! Mina mitte! Ma olen isegi põrm, kelle pääle igamees jalaga astub! Oh Maimu! Miks pidi sinuga nii sündima! Sinuga!“

„Jutif!“ ahastas noorik. Jutif — ja oled halastamata! Sa wõid aidata, kui sa aga tahad!“

„Maimu, usu mind, Maimu. Ma ei wõi midagi. Sa oled kulliküünte wahese sattunud. Need ei päästa nii kergelt oma saati. Ma ei wõi midagi parata.“

„Mis on „nõid,“ Jutif, tead sa mulle öelda, mis on „nõid“?“ hädaldas noorik.

„Nõid on — kuri inimene, kes oma hinge kuradile on müünud, ja kellele kurat selle eest abiliselt heidab.“

„Ja mis on „kurat“?“

„Kurad on — —“

„Wer da?“ segas äkki jäme hääle nende kõnet „Kes jälle luustib?“

„Ich bin's! Mina olen, kannupois Kristijan, tõrgeis-sündinud rüütli Jrdorfi piigikandja.“

„Ja mis sa hulgud, poisis?“

„Ei midagi.“

„Kasi koitasse, poisis, kasi koitasse. Dõ ei ole õige inimese sõber. Mine!“

Maimu kuulis ainult veel Jutiku eemaleruttu-
waid sammusid ja wahji raskeid jala-astumisi, mille all
maa müdises. Siis jäi kõit wait. —

Seitlased aga? Nende äritatud meeled jahtusid
Maimu kinniwõtmise järel wäga kiiresti; nemad said
imeruttu ristiinimesteks. Neil oli sakste kuuldes alati
püha neitsi Maarja nimi juus, nad käisid hoolega kirikus
ja — teol. Lõssi laiad wäljad tarwitajid palju teolisi!
Rahwasuu teab rääkida: teolisi olnud nii palju, et
nende arwu ei ole lugeda jõutud. Õhtul laotud teofiste
härjajalked riita ja riidad mõõdetud süllapuuga üle.

Imeline ohwer.

Ja nagu kewadine lumewesi
On jõe üle kalda paisutanud,
Nii täitis fange wiha inimesi.

Remditi, X laul.

Terwel eestlaste maal, nii kaugelst, kui jutufirjutaja
jeda teab, kannawad ainult Halliste-Karksi
kirkonnanas, mis ennewanasti üks ainus Karksi kirkon-
nast ja lõssiwald oli — naisterahwad lühike-
sejeks lõigatud juukseid. Wanast, wanast ajast
on see pruugiks jäänud, keegi ei tea selle kombe algust.

Mispärast ja mispärast üksi siin? Sellest kõneleb meie rahvasuhu jäänud muis-
tejutt.

Nõnda, kuidas jutufirjutaja allpool pikemalt pa-
jatab, räägib sellest rahvasuu. Nimed on luule, tuum
aga rahva mälestus.

Beaegu iga päew weeti Maimu preestrate ja pap-
pide ette. Temalt nõuti, ta tunnistagu, et ta nõid on.
Seda ei wõinud ta ometi tunnistada. Uuesti ja uuesti
wiidi noorik wangikambri tagasi.

Pühapäew pärast Maimu kinniwõtmist jõudis kätte.
Rahwale oli teada antud, et nõida awalikult kiriku häbi-
pingis näidatawat, — kahinal tungisid mehed ja naised
kiriku uksest sisse. Küll ei wõinud keegi aidata, aga igamees
joomis ometi, kui mitte muud, siis jeda lord näha, kes
oma wahwa eeskoostmise läbi Annemäel rahwa kohtu
ees ühekorraga kõigi meelest armsaks oli saanud.

Mis pidi rahwas nägema! Kõrgemal istmel lahus
müist, kõigile nähtawal paigal, häbipingil, kuhu muudu
kõige suuremad kurjategijad istuma pandi, ikäl istus waene
noorik, selja taha seotud kättega ja karwane kübar pääs.

Maimu oli kahwatanud kui furnu, wiimne weretill
tema huultelt oli kadunud. Ta ei julgenud oma nägugi
rahwa poole tõsta, kelle silmad ometi kõige suurema
osawõtmisega tema poole olid pöördud. —

Kui jumalateenistus oli lõppenud ja rahwas kiri-
kust wälja läinud, siis ei ruttanud ükski hing minema;
kõik jäid kiriku ukse ees ootama, mis õnnetu noorikuga
nüüd sünnib. Usjata. Klubjaste piits kihutas nad
minema. Maimu aga wiidi wangikeldri tagasi.

Kuid väljas — mis sojistasid naised ja tüdrukud üksteisele vihasel näol kõrva? Mis sõnum see oli, mis suust suhu lendas? Mille kohta ütlesid kõik kindlalt: jah, nõnda sündigu? — Kes teab.

Külalt külasse, perest peresse, läbi laia lossivalla lendas feesama sõnum. Zgalpool nähti vihapunaseid, lõkendavaid nägusid. Zgalpool töötasid naised ja tüdrukud kindlal sõnal: „Jah, nõnda sündigu!“

Mis sõnum see oli, mis nõu oli Karlsti lossivalla rõhutud orjanaiste ja tüdrukute hull pidanud? Nad mõtlesid õnnetule noorikule oma kaastundmust avaldada, temale näidata, et nad priitahlikult seda häbikoormat kanda tahavad, mis kõige puhtamale ja paremale nende seast ilmaaegu päale pandud. Nad tahtsid temale ja tema lohtumõistjatele näidata: Nõnda mõtleme meie omast kaasõest. Tema on niisama süüta kui meie, ehk kui tema teie meelest on süüdlane, siis oleme meie kõik niisamasugused süüdlased.

Näe imet lähema pühapäeva hominikul Lossimäel! Mina naini ja tüdrukuid woolas kiriku poole, wist küll üksainuski polnud koju jäänud. Ja kõigil — wiimsel kui ühel karwased kübarad pääs, niisamasugused kui pühapäewal enne seda waeje Maimu pääs häbipingis nähtud. Nõnda läksid nad kõik, pääd kõrgel, kiriku uksest sisse.

Ja kui siis õnnetu noorik häbipingil omad silmad usaldas üles tõsta, — mis paistis tema silma? Terwe kirik üksainus karwaste kübarate meri. Puna tõusis tema kahwatanud palgile, läige tema aukuwajunud silmadesse, — ta mõistis, mis tema kaasõed õelda tahtsid, — walupisarate asemel weeresid nüüd rõõmupisarad üle tema põskede.

Ning see liigutus, mis tema südant täitis, — see ärdus lagunes, laiali, — peagi langesid kõigi filmist pizarad, — terve kiriku täis rahvast oli üksainus nutukahin.

Preestrid, losjülem ja rüütlid, need kõik nägid, et nõiale häbi ajemel rahva poolt au osaks sai. Nad võtsid nõuks nõiale veel hirmsamat häbi teha.

Sähemal päeval toodi Maimu jälle kohtu ette, ja kui ta ennast weelgi nõiaks ei tunnistanud, astus losjülema käenäitamise pääle kurbas Kurat hirvitades ligi ning — Maimu ilusam ehe, tema maani ulatav kullakarva juuks, langes timuka kääride all kui hiilgav linik maha.

Kui siis teisel pühapäeval naised ja tüdrukud jällegi oma karvaste kübaratega kirikusse tõttasid, võttis wali naer ja pilkamine nad vastu. Nad pidid nägema, et weel suuremat häbi võimalik oli wälja arvata, kui karwane kübar. Häbipingis istus noorik ilma naise loomulise ehteta, ilma juusteta.

Häbipuna tõusis kirikuliste palgel, tuline wiha täitis nende hingesid, tuline wiha fiskus rahwa kaudu ruskasse, kuid — mis võisid nad teha. Mis aitas, ruskilaga rauda taguda, raud ei paindu ruskila all.

Aga oma kiusu ei tahtnud naised jätta, las wõinuheldagu neid. —

Koosolek Annemäel. Aga kellegi wanema käst ei olnud rahvast lohtu toonud, ei kellegi kurbja piits inimesi sinna ajanud, — ka ei nähtud ainustki meest — naised, ainult tüdrukud ja naised pidasid täna koosolekut.

Misjugujele otsusele tulid nad? Mis wõinud

teha nõbrad naised? Siia ja sinnapoole kaldusid arwanised.

Säär, kargu najal ajas enese keegi wana eidekene püsti — Kaske ema. „Delesed,“ hüüdis tema hammasteta kortsus juu, „delesed, neiud, noorikud ja naised! Mina olen palju päivi ilmas elanud, palju walu näinud, — kuulge mind! Si suuda meie nõder käsi kurja kurjaga kätte maksa, teotust teotusega tasuda, selles oleme liig wäetid. Lein ja nutt on meie osa. Aga, näete fiin!“ Ja wärisewa käega tõstis eidekene põllest wõetud asja kõrgele, kõigile näha. „Olete enne oma delese häbi jaganud, mis keelab teid nüüd sedasama tegemast? Siin rauad! Võigake maha oma ilusam ehe, leina märkiks, et prii tütreid orjapõli rõhub. Kellele on ori ilus! Võigake maha oma juuks ja ärgu lastu teda keegi enne pikaks kaswada, kuni meie isamaa jälle waba on — ja peaksid ka alles meie lapsed ja lastelapsed seda nägema. Võikame maha oma juukse ja ohwerdame ukule, — ehk tõuseb see suits tema juurde, ehk pööravad jumalad nii juurt leina nähes jälle meie poole, ehk langeb taewast tuluke ja sööb meie wastased. — Siin, minu hall õhukene juuks olgu esimene, mis meie wangis de troosjiks raua tera all langegu. Kes on selles asjas minu poolt?“

Wali waimustus oli wastus eidelese kõne pääle. „Nõnda sündigu, jah, nõnda sündigu!“ kõlasid hääled läbi segi. „Sina oled õige nõu annud, emakene! Tooge puid ja tooge tuld, et meie täidame, mis sina meile ette pannud.“

Peagi oli käsi täidetud. Pühalt paigal lõlendas tuli, kõrgele käis leef. Pühalt seisis naiste ring ja

uünasti tegid käärid tööd. Sidesese hallid juukses olid esimised, mis tuli kärinal tuhaks tegi, siis sirutasid teiste ja jällegi teiste kaelad enese kannatlikult kääride alla. Keegi ei jäänud tulemata, igauks tahtis esimene olla. Küll mõnegi silmadest tilkusid pisarad, aga — need ei olnud kahetsuse pisarad, milledega ainukesi kuld-ehteid taga leinati.

Kärinal põles tuli, uut ja uut sööta langes tema osaks. Väsimata lõikasid käärid, uuesti ja uuesti langesid pikad ja paksud palmikud kui linakollmed tulle. Kõrgele kerkis suits ja juuste kõrvenud hais. —

Kui järgmise pühapäeva hommikul rüütlid ja papid losjiväramal põnemusega ootasid, mis siis nüüd jünnib, — nägid nende silmad imelikku asja. Kõigil naistel ja tüdrukutel puudus juuks. — „See rahvas on kangekaelne kui kurat,“ ütlesid nad, „aga kange ja wali olgu ka nuhtlus.“

Kuid mil viisil võib terwet rahvast nuhelda? Kas mahutavad wangihooned tuhandeid, kas ei väsi timuka käsi hoopu andes sadadele?

„Noh, kelle pääle liisf langeb!“

Kui pärast jumalateenistust naised losjiväramast välja tahtsid minna, oli väram lukus. Väikesse jalgväramava ees aga seisid rüütlid kui raudne aed. „Kelle pääle liisf langeb!“ Esimene naine, kes väramale tuli, lasti kõrwale astuda ja nõnda iga kümnes, olgu kes ta ka oli, kas noor ehk wana, ilus ehk inetu. „Kelle pääle liisf langeb,“ kes esimene juhtus olema uuesti kümnest, oli liisu ohwer. Kui naised enam väramale ei julgenud ligineda, sihutas neid rüütli oda lähemale — liisu alla.

Kui nad ka murrul pääle tungisid, ei aidanud seegi, iffa kümnes nende hulgas lahutati wälja ja sunniti kõr-wale astuma.

Sirmus oli lossi jäetud naiste nuhtlus, seda wõis arwatagi. Kas peaks tõsi olema, mis rahwasuu meile jutustab: Lossis elanud kuri päälif, see lasknud naistel rinnad ära ja selja päält rihmad wälja lõigata." — Ju-mal teab. Karedad ajad ja karedad nuhtlused. Wõib olla. —

Sel päewal, mil naiste nuhtlus lossiwallas tutta-waks sai, kiskufid mehed oma wammuste küljest leina märgiks kõik ehted, nõörid ja poogad ära. Nii on Hal-liste-Karlfi kihelkonna wammus mustaks, ilma misikisu-guse ehteta leinakuuks jäänud tänapäewani.

Mis aga naistesje ja tüdrukutesje puutub, siis kannawad need Halliste-Karlfis weel nüüdfi lühikesi juuf-jeid, ehk küll uuemal ajal ka juba mõni sinne neuu omad juufsed pikaks lasseb kaswada. Kuid neid on praegu weel wähe, kuna juurem osa iffa oma ejiwanemate wana pruugi poole hoiab. Nlus wärmiline südilõng lühikesel juustel üle otja, nii näib Halliste-Karlfi neuu nägus kui nuff.

Ja karwased mütsid olid naistel talwel külmaga firitus käies weel mõnekümne aasta eest tarwitufel, kuid nüüd on need peaaegu kadunud, ainult mõnel wanal eidekufel on karwane kübar kui kalliks peetud muistepõlwe mälestus endistest aegadeft weel praegugi firstufapis alal hoitud — lastelastele näha.

Waimu aga? Miks peeti õnnetut noorikut endiselt wangis? Miks ei tehtud tema kohta weel otjust?

Ulekuulamine tarvitas aega, päälegi veel sel ajal liiategi ei olnud nõid ennast ise veel mitte nõiaks tunnistanud. Preestrid ja waimulikud mehed olid kõrge male kohale, piiskopile, selle üle kirjutanud ning küsinud, mis nõiaga ja noore arandiutud mungaga, seda niisama kui Maimutki ilka veel wangis peeti, pidi tehtama. Nõia-protsejs oli ju ometi seda wäärt, et kuulsaks pidi saama ja kiritule ning losfile au tegema.

W a r a s t a t u d s a k r a m e n t .

Üks arm, üks abi pole otja jaanud — —
Kel kindel usk, et wägew Jumal taewas,
Sel wäsimust ei tule esu waewas.

Lembitu, XVI laul.

Waene Maimu tundis enese otjatu õnnetu olemat. Kui Jutikut ei oleks olnud, ta oleks juba ammugi meelt heitnud. Nüüd oli temale ometi see juureks troostiks, et ta enese lähedal ühe osowõtliku südame waba teadis olemat. Küll ei wõinud ka Jutik temale miskit fergitust tuua, sest wangikeldrit warjajid ka lossielanikkude eest kindlad müürid, ja Jutik ei olnud prii mees; ometi pääsis ta salamahiti mõnigi kord läbi afna ehk wõtme-augu oma endise mängufeltjilifega sõna kõnelema ja teda trööstima. Juba seegi oli waejele wangile palju wäärt.

Jutiku käest sai Maimu wiimaks seletust, mis sõna „nõid“ tähendas ja misfugune süü see oli, mis tema oma kohtumõistjate nõudmise järele enese pääle pidi wõtma. „Sortjilastest“ oli ta oma ifagi käest kuulnud, wanades juttudes ja lauludes.

Jutiku läbi sai Maimu ka seda teada, et Bernhardi niisama wangis peeti nagu tedagi. Aga Jutik ei pääsenud Bernhardi wangikambri lähedale, ega wõinud temale elumärki anda ja Maimu terwiseid wiia.

Jutiku käest kuulis õnnetu naine aga ka oma alatiiste pääleajamiste ja ärdate palwete järele seda, mis sugune nõia ots on: surm tuleriidal. Oli, nagu tarretaks weri tema soontes, kui jääks südame tulkumine seisma, fiiski — mis lohutust wõis surm tuua inimesele, kes ju elawalt furnud oli.

Surm iseenesest ei teinud temale hirmu, aga — mis tuleb selle järele? Kas awanewad talle Manala uljed, kas leiab tema wastuwõtmist õndsate ringis, — tema, kes ometi oma mehe õpetuse mõjul enam ristiniimene oli kui muu? Omas südames oli ta ju ammu uue usu poole hoidnud, — kas annawad jumalad talle seda andeks?

Ja ristiusust ning selle töötatud taewast ei olnud temal ometi mitte oja. Ta ei olnud ju ristitud, ega ristifoguduse liikmeks vastu wõetud, — kuid wõis temal oja olla selle usu igawese-elu töotustest, mis Bernhardi seletuste järele ainult foguduse liikmete osaks wõisid saada?

„Mis ma olen, pagan wõi ristiniimene? Oma esivanemate usule olen ma wõõraks jäänud ja omas südames sellest taganenud; ristiusuliseks ei ole mind keegi weel vastu wõtnud, — mis ma nüüd olen? Wõi olen ma niisugusel puhul foguni midagi hirmsamat — seda, mis papid ja mungad ütlewad: nõid?“ —

Hirmus ahastus asus Maimu südamesse. Hialgi ei olnud keegi teda petnud, temale waletanud. Mis põh-

jus oli siis preestritel ja munkadel waletada? Ehk olf neil õigus?

Meeleheide lippus tema pääle. Kuft pidi ta juhatust saama? Jutil, keda ta ufutas, ei teadnud temale midagi kindlat öelda, ta ei olnud nende asjade üle tial järele mõtelnud. Kuid temagi arwas, et inimene, kes ristitud ei ole, ka kristlane ei ole ja ristiusu töotustest osa ei wõi saada.

Kui lähemal päewal Maimu jälle kohtu ette wiidi, et uurida, mil wiisil ta waga munga nõnda ära nõidunud, et nõidus sellest weel nüüdki ei lahkunud, siis palus Maimu ärdalt, et teda ristitaks. Kuid ainult naeru sai ta wastuseks. Sakrament ei olla mitte nõidade jaoks, öeldi.

„Ütle, mil wiisil ja waga munga üle wõimuse jaid ja ta ära nõidusid?“

„Ma ei tea, ma ei ole nõid,“ wastas wärisew naine.

„Wõi ei tea! Nõiduses ja kurjuses oled ja üles kaswanud ja suureks saanud. Ju lapsena oled ja oma isa käest hirmsat kunsti õppinud, kes nõiarohtudest, larnkonnadest ja madudest nõiajooke kokku feetis. Kas on nõnda?“

„Seda kõif,“ wastas Maimu waikselt, „seda kõif ei ole minu isa mitte teinud. Küll tundis tema maagiarfust ja terwiserohtusid, mis loodus annab, aga muud kunsti ei ole ta selle juures mitte tarwitanud.“

„Mäed sa, sinu isa oli nõid ja sina oled nõid.“

Maimu wastuwaidlused kõlasid kurtidele kõrwadele. Mis tema kohtunikud kuulda ei tahtnud, seda nad ka ei kuulnud.

„Kas ja kahetsed oma pattu?“

„Ma kahetsen, aga ma ei tea, mis!“

Rangekaelne naine wiidi wangikotta tagasi. Siin oli tal aega kahetseda ja meelt parandada. —

Aga Maimul ei olnud midagi kahetseda ega millegi puhul meelt parandada, olgu siis see, et ta oma isade usust oli taganenud. Kuid ka seda ta ei kahetsenud, sest uus usk Kristuse sisse oli temale nüüd armsam ja kallim kui tema isa õpetused.

„Miks ei ole ma ristitud?“ ägas ja õhkas õnnetu naine. „Rõõmuga tahaksin ma surra — surra teadmises, et surm mind jälle ükskord ühendaks mu mehega taemas! Aga nüüd . . .“

Korraga lõi tema pale lõvendama, rõõm paistis ta silmist, — tal oli midagi meelde tärpanud. Jutif, kas ei võinud Jutif teda ristida? „Jah, nõnda olgu,“ trööstis end õnnetu, „ei taha mind preestrid taewa õnnistuse osaliseks lasta, — minu lapsesõlme sõber ja seltsiline ei keela seda mulle mitte.“ — Õnnis rahu tuli ta südamesse, tema kitsas wangihoone ei olnud enam nii hirmus kui enne; igatsedes ootas ta ööd, millal ta Jutiku harilikul wiisil oma atnake alla teadis tulewat.

Ja kui Jutif siis tuli, — küll loklus ta oma sõbranna imeliku nõudmise üle, küll waidles ta wastu, et tema pühalikule talituse kombeid ei tunne, ega seda ka toimetada ei tohi, — kuid õnnetu naine ei annud järele. „Kuis võid ka sina, minu wend, kasusõber ja seltsiline, minule seda teelda, mis teisedki keelawad!“ ägas ta. „Jutif, ära tee oma südant mitte kõwaks, Jumal taewas ei jäta sinu häätegu tasumata.“

Mis pidi Jutif tegema! Ta nägi, et waene wang

enne rahu ei jaa, kui ta tema palwet — nii imelik kui see ka oli — ei täida. „Olgu siis,“ ütles ta. „Sumal taewas andku mulle andeks see tegu, mida inimesed mulle mitte andeks ei annaks.“

Ja ta läks ning tõi salaja oma kardse kübaraga kiriku lahtisest eeskoojast pühitsetud wett. —

Taewasermal läksid pilwed lahtu, hele täht lõi si-rama ja paistis keldri aknast sisse. Maimu terwitas seda kui lahket silma, mis armastusega tema pääle waatas. Pühalik waimustus loitis tema enese filmis, kui ta oma walge pää pimedas kitsa aknaaugu poole sirutas, mille taga Jutif püha weega nüüd põlwili lastis.

„Maimu, mina ristin sind, ja Jesand Sumal taewas andku mulle andeks, et ma muid ristimisefõnu ei tunne!“ Ja kolm korda wiiskas Jutif läbi akna Maimu pää pääle wett. „Aamen!“

Ararääkimata õnnetundmuses langes naine pime-
das keldris põlwili, ja tumeda häälega ning waga sü-
damega luges Jutif püha Jesameie palwet. Muud pal-
wet ta ei mõistnud. „Aamen!“

Ja „aamen“ kõlas ka pimedast keldrist läbi akna-
augu wälja. —

Wangiristi kuused.

Kristuse were õigus ka
See minu aukuub on, et ma
Ses sõlban Jumalale niisid
Ja kui ma taewa lähen siit.

stixitalaul.

Werska kolm Karksi loõsimäelt, praeguse Polli Madama talu nurme sees, kõrgel kohal, seisid weel hilja aegu mitu põlist kuuske, mida rahwas wangiristi kuus- tedeks nimetas ja millest jutustada teati, et jelle koha pääl katoliku ajal noor tütarlaps nõiana ära hukatud. Kui wanad need kuused olid, ei tea enam keegi, — ka kõige wanemad inimesed ütlesid neid omal noorel eal niisama wanadena, kuiwanud latwade ja murduud oksstega näinud olemat. Nüüd on ka nemad ajahambale ohwriks langenud, ja wirt põllumees wisgab iga aasta seemneri säääl kohal, kus enne wangiristi kuused seisid.

Kes ütleb, mis need kuused jutustada wõisid? Üks oksakene teise järele pudenes puudest, üks sõna teise järele pudeneb minewiku sõnumitest. Uus aeg toob uusi juhtumisi ja matab wanad mälestused.

Wali Liiwimaa talw oli maa walge waiba alla peitnud, jõed, järwed ja pehmed sood kõwa kaanega katnud. Nüüd oli hää wäikeste, kuid tugewate Gesti hobustega kihutada, wõõrsil käia ja pidusid pidada, — nimelt ühel maaelanikkude osal.

Waine Maimu õhkas ikka weel wangitornis.

Kuid — juba oli kõrgemast kohast käst Karksi jõudnud: nõid tuleb tuleriidal ära põletada, munka Bernhardi

aga egiotja finni pidada, pärast flooftriife meeleparandusele saata.

Nüüd ehtisid ennast loss ja tema elanikud pühaliku toimetuse vastu, õhinal põletati wiina, pruuliti õlut, keedeti mõdu, sest ligidalt ja kaugelt olid niihästi waimulikud kui ka ilmalikud ülemad töötanud tulla, haruldast pidu — nõia põletamist Jumala auks — päält waatama.

Maarjamaal — siin oli hää pidusid pidada. Mis siin puudus? Metsad ja laaned kubisesid põtradest, metskitesedest ja lindudest, jõed ja järwed kallist kalast. Talupoegade aiad olid täis mesipuid, nende lautades ammusid härjad ja määgised lambad, nende aitadest sai wilja ja humalaid küllalt. Tuhanded käes olid walmis kõige wähema sõrmenäitamise pääle kõik kätte tooma ja walmis egema. Mis siin wiga elada ja pidusid pidada!

Ja kui siis pidupäew kätte jõudis, kui isandad ja rüütliid, preestrid ja mungad wilehäältel ja trummide põrinal lossiwärawal peatajid, kui lossstruumid külalistj hulla endasse ei suutnud mahutada, — oh pidu ja põlwe, mis siis algas! Si olnud otja joomisel ja priiskamisele lõrgistamisele ning uhkustamisele. Siin kiitles uhke rüütel oma rohke rammuga, siin teine oma lõpmata januga; siin katsuti jõudu, siin jõi rüütel waimulikuga kihlweol. Suurtest kannudest, kausidest ja peekritest wõeti wõidu; kes enam kandis, oli täna ülem, kuini homme teine temast weel enam jõudis kanda. Wäljamaagi oli oma anded — kobaraweini — pidu jaoks läkitanud. Hõiskamine ja trall täitis laia lossi. Ja nõnda kestis pidu päewa faks ehk kolm.

Wiimase pidupäewa hommikul aga ehtis end kogu

piduliste hull haruldasele näitemängule. Rüütlid uhketes teras- ja raudriietes, papid kallistes kulla ja hõbedaga ehitud ülikondades, — nii mindi kirikusse Jumalat paluma ja tänama. Pühalikult toimetasid papid kirikuteenistust, magus viiruki suits tõusis üles, — wagalt kumardasid rüütlid pühade kujude ees omi päid.

Ja siis weeres lossi wärawast suur ja kõrge wanter wälja. Selle pääl oli wõllapall püsti ja selle küljes kinniseotud nõid. Tema filmad olid auku langenud, tema nägu nälginud, kahwatanud ja ära sadanud kui furnul. Tema huuled liikusid waikses palwes, mille sõnu keegi ei kuulnud.

Ja nõnda weeres wanter eemale, eemale lossist, illa eemale, — sügawasti lõikasid tema määrimata, kängesewad rattad lumesse. Wankri järel läisid preestrid ja mungad, pühade kirikulippude ja suurte wahaküünaldega, mida laternate sees kõrgel kanti. Nende järele tulid pafunamehed, wilepuhujad ja trummilööjad. Ses ja taga rüütlid, kui raudne aed.

Rongi taga aga läisid tuhanded eesilased, mehed ja naised — walu ja wiha südames. Aga kes hoolis nende hammaste kiristamisest, kes nende wihast! Mitte uudishimu ei olnud neid rongi ajanud, waid wali käss ja ahwardus, — nad pidid nägema, et nõiale sündis, kudas ta oli teeninud.

Kõrgemal kohal, kust film laugele üle maakohta ulatab nägema, jääb, kuhu Jutil pärast oma lapsepõlwe selfilise mälestuseks kuuskesid istutas, mida rahwasuu wangiristi kuuskesedeks hakkas nimetama, oli kõrge puuriit üles laotud. Sinna poole pööris imelik rong, mis

nagu määratu firju madu läbi metsjade ja orgude wenis.
Puuriida ümber löi rong enese ringi.

Kui Maimu ju puuriidale oli seotud, kui suits ja tuli ju kõrgele löid, — misjugune imelik kuulutus kõlas läbi leekide ja pani kuuljate südamed kohkuma! Kõlawa häälega hüüdis Maimu:

„Kuulge mind, teie minu mõrtsukad, kuule mind, minu rahwas. Mina suren ilmsüüta. Sina, mu rahwas, oota ja kannata. Ma kuulen maa müdisewat ja õhu wärisewat — raskesti sõjakärinast. Ma näen hiilgawad wasskussid tuld jülitawat meie rõhujate kindlate linnade ja losside pääle, tuld, mis neid ennast ja nende ehitused ära sööb. Ma näen uusi aegu, ilusamaid aegu, waba rahwast ja waba maad. Ma näen . . .” — Suits ja tuli matsid tema hääle. Veel üks jüdant lõhkuw walukisendus, siis warjas kõrge leek kõik.

Kas jääb kurjus kättetajumata? Ei mitte.

Kui kõik mööda, külalised ja wõõrad lossist läinud, pidu unustatud ja igapäine elu jälle tagasi oli pööranud, siis awanesid wangikoja ukjed ka waelese Bernhardile. Wangipõli oli ta tuimaks teinud, nagu hingeta hulkus ta wabalt lossi õues. Niinüid ei olnud tal ka põgenemiseks asja, ta teadis, mis wahetajal tema õnnetu naisega oli sündinud. Kõrgel lossi wallil, kust film kohtade poole ulatas waatama, kus õnn nii üürrike talle osaks oli saanud, istus ta ükst ja himustas surra. Wahel tõusid tal mõtted: kulkuta ennast siit ülerrast, siis on kõik otsas ja unustatud.

Kui ta lord jälle nõnda mõtetes lossi walli ääres

teisatas, nägi ta kurja lubjast hirvitades enese poole
 tulewat. Bernhard teadis, mis see mees temale oli
 teinud. „Kaitse ennast, Kurat, kaitse!“ hüüdis munk
 tulises mihas, ja tema läbi oli juba lubja kõris kinni, kui
 tahaks ta tema eluküünalt praegu kustutada. Hirmus
 heitlus elu ja surma pääle sündis, sääl — kullufid
 mõlemad waenlased üksteise ümber kinni hoides üle müüri.
 Külmanud maa wõttis nad purustatud päädega wastu.
 Werri segas ennast werrega ja woolas mööda äkisi
 mäseina alla kui punane lint.

Uhes kohas Karksi waremete lähedal kasvawad
 mustjaspunaste õitega pigised tõrwalilled, nende ligidal aga
 purpurikarwa õilmetega lillekesed, mida rahwas „Kris-
 tuse werepisarate lilledeks“ hüüab. Kas on mõlemad
 lilled siin surmasaamute werest tärganud? Kurja süda-
 mega lubja werest pigised tõrwalilled, mida keegi hää-
 meelega näppude wahel ei wõta, — waga munga we-
 rest aga armjad Kristuse werepisarate lilled, mida kiriku-
 lised waremete wahel jalutades nopiwad ja lauluraa-
 matute wahel panewad?

* * *

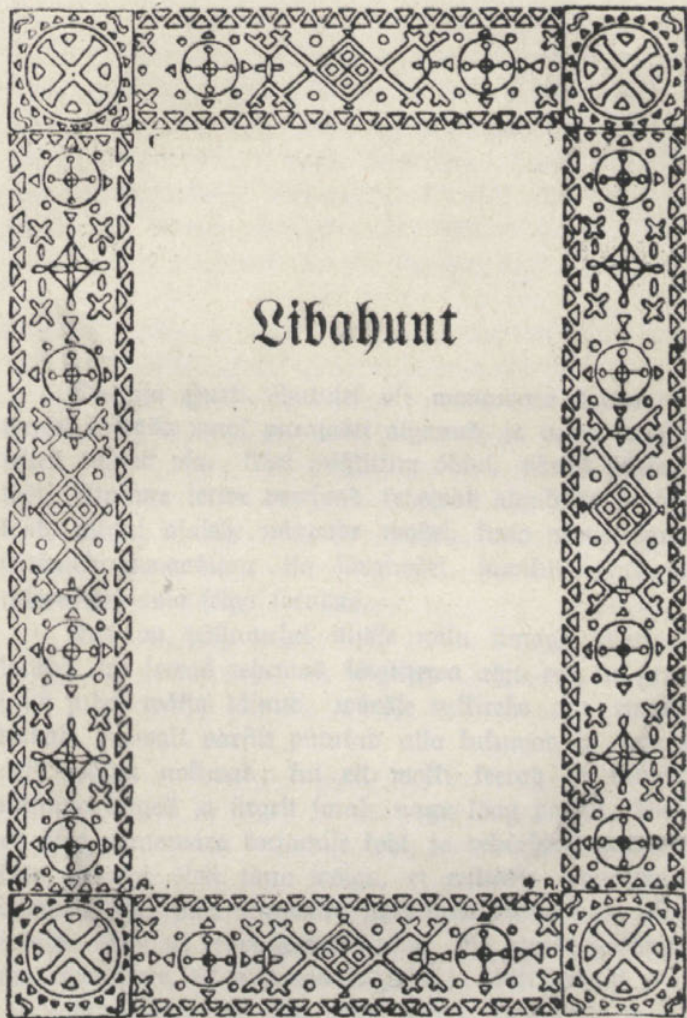
Karksi loss nägi weel sadajid aastaid, uhkeid isan-
 daid ja ahastawaid orje, kuni ta tema aastal 1710
 Wene kindrali Scheremetjewi suurtükide all puruks lan-
 ges ja selleks sai, mis ta praegu on — waremeteks.
 Nagu waike kurbus hingab üle koha, nagu sala lein
 inimese palgel, kes kadunud õnne järele istab. Paljad
 ja alasti tõusewad müürid taewa poole ja kuulutawad

tunna juuga kurbe lugusid kuffunud kõrgusteft, läinud
läigetest, määratud wäest. Neist üle aga tõuseb wäikene
walge kirik, kui tahaks ta wägewal sõnal öelda: *Mina,*
Issand, olen ja jään igawesti.

Muidu on wäikene asi loõõimäel. Kiriku tella-
mehe lehmad käiwad wäremete wäkel ja lakuwad kare-
date keeltega rohuliblekessi kividest keskelt.

Siin

1889.

Libahunt

Õpetaja Gurti õhutujel oli wanawara korjamine termel eeslaste maal parajasti alanud, ja mina wõtsin sellest tulijest osa. Ühel mihtlikuu õhtul, pärast päewatööd, istujime terve perelond rehetoaas ahjulolde ümber koos, minul ajaleht näppude wahel, kuna minu wana seitsemekümne-aastane isa järgiwäel samikul istus ja tulepaistel oma selga joendas.

Kus on põllumehel niiste wilu ilmaga lõbusam istuda, kui soojas rehetoaas, leegitsewa ahju ees, kui suur suits juba wälja läinud, wärskle ruffirehe aur ruumi täidab, ülemalt parjilt putukad alla kukuwad ja kanad neid wõidu nokiwad; kui eit wõlki keerab ja juuie niisama kergelt ja sirgelt sorab, nagu lõng poolist. Siin on õige wanawara korjamise koht, ja reheahjule ja samikule olemegi dieti tänu wõlgu, et eeslaste wanawara riismed läbi pika orjapõlwe kuni meie päiwini on ulatanud. Siin oli esivanemate ülikool, siin jutustas õhtuti taat poegadele, eit tütardele lugusid ja elujuhtumisi.

Minu isa, ehk küll õige wana, ei olnud meele poolest sugugi wana aja inimene, waid wõttis oma loomu

poolest terava mõistusega uue aja elusti elavalt osa. Nõnda ei jätnud ta ialgi järele, enne kui maj iga nädal temale ajalehe otsast otsani ette olin lugenud; wähest selge päewa ajal wõttis ta weel isegi prillid ja ajalehe näppude wahele, jesi tema oskas selgesti lugeda ja tegi ka weel oma käega kirjatahti, mis teised tema wanused mehed harwa oskasiid. Mõnegi asja juures raputas ta küll pääd, aga mõnigi asi oli temale ka täitsa meele järele.

Jutt tuli jutust ja kõne kõnest ning weeres wiimaks mõistagi ka wanawara²korjamise pääle. Tänapägi oli taat piipu pannes mõnegi wana jutu kuuldawale toonud, mida mina agar olin tähele panema ja kõrwa taha kirjutama, et pärast paberisje pista ja Hurti kätte saata.

Libahuntide ehk soendite asi oli meil parajasti käsil, ja taat uskus kindlasti, et inimesi on olnud, kellel wõimu oli ennast wahel hundiks ja jälle tagasi inimeseks moondada. Muidugi seletasin mina seda selgest ebausuts ja tühjats jutuks, aga taat ei lastnud sellest nihatadagi, waid ütles, see olla nii kindel kui päike taewas.

Paljude seast panen ühe taadi loo tema oma sõnadega siin üles:

„Wanasti oli see päris igapäine ja tuttav asi, et inimesi oli, kellest kindlasti teati, et nad kuntji abil soendiks käisid. Wana Juut-Juhan, — Jumal rõõmus- tagu tema hinge ja alandagu pattu, nüüd on ta juba ammugi tema kohtu ees, — rääkis mulle ise, kuidas tema ka kõrd soendiks läinud. Lugu oli nõnda: Tema oli mõisa poolt wana Hunt-Märdi juurde teenima pandud, kellest ka usuti, et ta soendiks läib, ja kelle juurde tema kuntji ja nõiduse pärast keegi hääga teenima ei tahtnud

minna. Sel ajal walitses alles teoorjus ja priius oli weel niisugune, et kui peremees teenijat ei saanud ja mõisal kartust oli, et tööpäewad wõlgu jääwad, siis mõisa poolt üksteist kes lahtistest inimestest kätte saadi, wägisi tema juurde teenima sunniti. -- Hunt-Märdiga lord kahekefi põllul kändes oli Juut-Zuhan näinud, kuidas peremees hobuse seisma jätnud, wõstusse läinud, salafõnu pomisedes esiti kolm korda läpakile ümber suure kivi läinud ja siis hundiks moondatult metsa jooksnud ning alles tüü aja pärast lambaga tagasi tulnud. Sest ajast hakkanud Zuhan Märdile salamahti järele luurama, nõnda et ta teine lord hundiks moondamise salafõnad ära kuulnud ja seda ka järele teha katsumud. Asi läinud aga ainult pooliti korda. Wäljaspidi moondanud ta enese küll hundiks, aga inimese meel jäänud päha, ta ei ole murda jaksanud, ega enmast ka enam inimeseks tagasi saanud muuta. Hobuse poole minnes olla see kõige adraga koju jooksnud, Zuhan hundina taga järele. Kodus olla ta kolde nurka maha kütitanud, kust peremees ta leidnud ja asjalooft aru saanud. Ta olla teda salafõnul kolm korda wastupidi ümber kivi wedanud, nõnda saanud temast jälle inimene."

Kui wanamees wailis, ütlesin mina :

"Iha, see jutt on küll väga ilus, aga ta ei põhjenda weel midagi. Juut-Zuhan wõis sulle ka nalja etteluisata, ja ei ole seda ikka ise oma filmaga näinud."

"Küllap olen," wastas tema. "Kui mitte otse seda lugu, siis ometi teist selle sarnast."

"Jutusta, isa," palusin mina. "See oleks wanawara uurijatele wististi väga armas, niisuguse asja kohta selle käest teateid saada, kes asja oma filmaga armab näinud olemat."

Enne veel kui isa vastata sai, tõusis minu ema, elatanud pool-pime eidekene, kelle juures ma juba lõik see aeg, kui jutt libahundi kohta käis, arusaamata rahu-
tust olin märkanud, otse awaliku pahameelega üles, tõstis woli üle läwe lambri ja ajutas ära minema. Oma veel haruldaselt terawa kuulmisega oli ta muidugi meie juttu otjast otjani kuulnud, aga mis teda selles pahandas, seda ma ei mõistnud.

„Ära mine kuhugi, ema,“ ütles taat, koputas piibu tühjaks ja hakkas seda pilpaga urgitsema. „Ma oma jutuga nii kaugele ei lähe, kui sina arwad,“ lisas ta waigistades juurde.

„Kui kaugele?“ küsis ema. „Minul ei ole midagi salata, lobise niipalju kui sa tahad. Aga ma ei mõista, mis niisuguse tühja loriga tehakse? Teile oleks mõlemile parem, kui sängi lähetsite, selle asemel, et niisuguste jumalafartmata — ma ei taha mitte ütelda . . .“ lõpetas ema pahaselt.

Minu uudishimu lõi põlema; näis, kui walitseks selles asjas isa ja ema wahel mõni saladus, millest eit ei soowinud, et seda awaldati.

Gulga aega olime sõnata wait. Tükk õhtut oli juba mööda ja pere lõik magama läinud, meie kolmekesi olime veel ahju suu ees koos, kus ainult mõni süfi veel liimafute all hõõgus.

Ma küffasin rehe ukse kinni ja astusin kolde ette tagasi. Ettewaatlikult tegin ma asjast uuesti juttu. Sit ei lastnud ennast enam pidada, wait astus õhates üle läwe lambri, ka taat ei näinud enam jututujus olevat. Seda juurem oli minu põnerus.

„Juut-Juhani jutt,“ ütlesin ma, „on küll wäga

imelik, aga waewalt usutaw. Ehk tead, isa, mulle weel mõnda säärast lugu jutustada?"

"Miks mitte," wastas isa tõsiselt, "sarnast on meie omas sugukonnas ette tulnud, aga — laseme parem wanad asjad magada. Nende üle on juba ammuugi rohi kaswanud, mina ei taha enam päewawalgele kistuda, mis juba ammu on olnud ja ammu unustatud. Etmal on õigus: mis sellega tehakse."

"Kuidas nõnda, isa?" meelitasin mina. "Kes on parem perekonna mälestusi alles hoidma, kui poeg? Tahad sa, et asi saladusiks peab jääma, mul ei ole midagi selle wastu. Hurtile jooftse isegi wanawara küllalt kofku, aga minule võib sa ikka jutustada. Olets kahju, kui sugu wanad mälestused ühes finuga hauda lähetsid."

"Mis meil siis suuremat mälestada on," wastas isa, "mitte midagi. Uus aeg võib meiegi rahwa hulgast mõnele isearalikka elujuhtumisi tuua, — wanast oli ühe põli niisamasugune kui teise oma. Sää ei ole midagi mälestamise wäärilist."

"Küllap on," käisin mina pääle. "Sa ütlesid isepraegu, et libahundi lugu meie omas perekonnas ette on tulnud, miks sa sellest minule ei räägi? Mina ei pea seda enestele häbiks, kui meie suguwõsa ajalooesse ennast mõned isearalikud jutud põimivad; isegi rahwaste ajalooesse on muistejutud jäänud, ja keegi ei heida neid säält wälja."

"Mis jääb salata," hakkas isa pita waiwimise järele wiimaks rääkima. "Asi on ja jääb küll ikka põlastuse wääriliseks, aga mina ei julge mitte kivi nende pääle wisata, kes soendiks kätsid. Mina arwan, see oli üks

kuri sünd ehk needmine, mis niisuguse inimese pääl hingas, kes lord kuntsi järje pääle sai ja soendiks hakkas käima: ta ei võinud jätta ega oma himu enam mõita, vaid pidi werd nägema ja murda saama. — Veldasse ju ta, et taltfutatud ja täitsa wagusaks tehtud murdja, kui ta lord werd saab, enam murdmist ei jätwat. Miks ei wõi inimesega sedasama sündida? Kas inimene parem on kui loom? — Iseäranis ei võinud need, leda teine kuri inimene kuntsi abil soendiks muutis, midagi oma saatuse hääks teha; neid ei wõi meie ta milgi kombel hukka mõista."

"Ja sina usud siis kindlasti, isa, et see võimalik oli, et üks inimene teist hundiks wõis muuta, ehk jälle, et inimene ise inimese kaju enesest ära wõis heita ja enesele looma nägu wõtta? See on ju wõimata, see on ebausik, mõtle ometi, isa."

"Alma ebausju ja kuntsita on see wõimata; aga võimalik see oli, sinna ei ole midagi parata, usu sina seda ehk mitte," wastas isa kuival.

"Mulle on arusaamata, kuidas sina, oma terawa mõistusega, riistiusu walgusel üles kaswanud ja wanaks jaanud, ometi niisugusest ebausjst finni wõid pidada," ütlesin ma nukralt.

Pool-pahaselt wastas tema: „Mõh, siis tea, et sina ise mitmendast põlwest soendi järestulija oled, et sinu isa wanaisa libahunt siinsamas on imetanud. — Kui sa kohta näha tahad, siis mine koplisse ja waata suurt laia kivi, mis sääl alles praegu seisab, tasane külg pea maatafa; sääl on see paik."

Ma jäin wait. Alles tüki aja pärast julgesin ma paluda: „Jutusta, isa, asi on mulle wäga tähtis."

„Mis jääb suuremat jutustada,“ algas ta. „Sa tead juba, et meie suguvõsa põlvest põlve selles kohas on elanud, eñiti pärisorjadena, siis teoorjadena, kuni minu päivil talude müümine tuli ja mul korda läks, meie vanemate kohta päriselks lunastada. Minu wanaisa-isa oli vastu suguvõsa tahtmist enesele nooriku kofinud, kellega teised rahul ei olnud, iseäranis tema lähedalt sugulane, keegi wana õel leß, kes häämeelega oleks näinud, et wanaisa-isa tema punase pääga tütre oleks kofinud. Kui noorik esimese lapse, minu wanaisa ilmale töi, lastnud leß nooriku libahundiks nõiduda, aga nõnda, et see ennast jäädawalt enam inimeselks tagasi ei ole saanud muuta. Waene naine hullunud hundina tihti õue ja hoonete ümber, ja ei ole ennast eemale lastnud peletada, nõnda et selgesti aru saadud, et ta keegi muu ei olnud, kui kadunud noorik. Kord õõ ajal, kui toa ukß lahti jäänud, oli hunt fisse tunginud, lapse lõugade wahel wõtnud ja ära jooksnud. Siis oli nähtud, kuidas ta koplis enese alasti inimeselks muutnud ja last imetanud, pärast aga jälle hundi näol wäetike tagasi toonud, ilma et sellele midagi paha oleks juhtunud. — Kui sellest aru saadud, oli igal õõl ukß lahti jäetud ja hunt alati sel wiisil last imetamas käinud ning poifile priskesti kaswanud. Last imetades oli hunt igakord oma hundinaha koplis kowile heitnud ja pärast jälle sinna fisse pugedes metja jooksnud.“

Wina ei julgenud jutustajat effitada, ja tema jatkas:

„Wanaisa-isa aga, kellel omaft armastatud noorikut wäga kahju oli olnud, läinud targa juurde nõu küßima. See käskinud laia kowi, kuhu libahunt last ime-

tades igaford oma hundinaha heitis, päewal tulipalawaks kütta, et kui hunt oma kasuka jälle sinna pääle wiskab, see ära kõrweb. Nõnda oli wanaisa-isa ka teinud. Hundinahk oli kõrtsu kõrwenud ja ei ole hundile enam selga sündinud; siis oli libahunt alasti inimesena metsa jooksnud ja enese ära peitnud; wanaisa-isa oli temale ta endised riided järele wiinud ja nõnda nooriku tagasi saanud."

"Ja koputas piibu tühjaks ja jäi wait.

"Wäga ilus lugu," algasin mina aralt, "aga kes seisab selle eest, et ta tõsi ja wäljamõeldud ei ole."

"Siis olgu minu isa walelik, kellest ma seda kui tõsist asja olen kuulnud," ütles isa pahaselt.

"Wanaisa ka ei walelanud, temagi rääkis teistelt kuulnud juttu ja mitte ise nähtud asja. Kes teab, kes jutu alustaja oli ja mis sugustel põhjustel see sündis. Kõik niisugused lood on ainult kuulnud jutud, ei ole, kes wõiks ette astuda ja tõendada: mina olen seda näinud, et inimesest hunt ja hundist inimene sai."

"Mina olen seda näinud, ja mis ma oma filmaga olen näinud, seda ma usun ja seda ma tõendan ning selle juurde ma jään. Sa ei pruugigi seda uskuda ja keegi teine ka mitte. Ma ütlen isegi, see on ebausk seda uskuda, kuid — mina ei wõi sinna midagi parata. Aga pikemalt ära päri, sellest on küllalt. Ja nüüd — lähe me puhkama."

Ma teadsin juba; et isalt wägisi midagi wälja ei saa, mida ta ise õelda ei taha. Ma ei kiusanudki parem, waid jätsin lootuse parema aja ja parema jututuju pääle. Nõnda läksime magama, aga mulle ei tulnud tükil ajal und, ma mõtlesin jaladuse pääle, mis libahundi asjas isa ja ema wahel oli.

Päewad ja nädalad läkfid mööda, ning mind wae-
was põlew uudishimu sedit teada saada, mida isa liba-
hundi puhul mulle õelda ei tahtnud. Ma ootasin tundi,
mil wanamees küllalt hääs tujus oleks, et temale tõsiselt
pääle käia; ja kui me ühel hilisel õhtul jälle kahekesi küdema
ahju ees istusime ja teised majas kõit juba magama olid
läinud, arwasin ma usutlemiseks paraja filmapilgu tul-
nud olevat. Ettewaatlikult katsusin ma juttu jälle liba-
hundi pääle wiia ja — mis ma sugugi ei olnud ootanud
— wanamehe poolt puhus selles asjas hoopis teine tuul.

„Ea arwad, et ma ei märka, kuidas sa nagu kass
palawa pudru ümber ringi käid ja mu järel walwad,
milla! mulle käppa pääle panna,“ hakkas ta häätahkli-
kult pilkama. „Ega sa ju enne ei jäta, kui oma tahtmist
saad. Me oleme emaga rääkinud ja meil ei ole midagi
salata. Wuud kui,“ — wanamees waatas mulle tõsiselt
otja, — „ega teie noored meid wanu ometi õieti ei wõi
mõista ja meist aru saada, kui te ka tahaksite. Teie
olete oma aja lapsed, meie aeg oli aga sootu teine.“

„Jutusta, isa,“ palusin mina. „Kui mulle midagi
küllalt selge ei ole, küll ma siis küsin. Me oleme ju seni
üksteist ikka hästi mõistnud ja ma ei kardagi, et see see-
ford teisiti wõiks minna.“

„Lühidalt ei saa,“ wastas tema. „Peab enne tead-
ma, misfugune aeg oli. Aeg ja inimesed. Ja minu
teada ei ole seda weel kuskil, nõnda kui see tõesti oli,
firja pandud . . .¹⁾

¹⁾ Jutt ilmus a. 1891/92 „Olewikus“, ja siit kohalt on temast
kas toimetuse ehk tšensori ettewaatusel pikem päättikk orjuse-aegje elu
kirjelbust wahelt labunud, mida mul mitte enast wõimalik ei ole ase-
mele kirjutada. Allikas, kust annutasin, on mulla alla wajunud ja
mälu wäsinud.

Parja- ja ditsimaad olid üheskoos, ülepää olid kõik kohad mõisa ja artfikut täis, paljus aega maad üles harida ja adra alla panna üle jäi. Talu ja talu metsmaa vahel ei olnud miskit vahet, maa ei maksnud ju midagi, teda oli enam käes kui tarvis oli. Korrapäraseid nurmi muidugi ei olnud, siin ja sääl oli mõni lapike üles kistud. Suvel oleks loomi kui palju tahes võinud pidada, aga fust neile talvel põhku võtta. Arusagedasti võeti lewadel katused loomade toiduks maha.

Aga terwed, terwed ja lustilised olid inimesed, hellitamist ei olnud ja muret ei olnud ka. Igamees elas päewast päewa, mis tund möödas, oli möödas. Rendi, kapitali ja protsendi maksu ei olnud, aidalõhkujaid ja hobusewargaid ka mitte; mis inimestel muretseda pidi olema? Tööd pidi muidugi igauks tegema, aga töötajale on uni magus ja puhkuseaeg lõbus, kui muresid kaelas ei ole rõhumas.

Kuid kuntši peeti enamasti igal pool, nõidust ja kurja silma kardeti kui tuld. Wallas kardeti nõidumist, mõisas weel enam.

Minule jäi mõisahirm ja teomehe-põli katsumata, enne kui 21 aastat wanaks sain, selle eest muretses juba isa. Nefrutiks minemist ei olnud karta. Kes tubli peremehe poja nefrutiks andis? Kui aga mõisa safsad ja ametimehed soojad hoiti, ei olnud peremehe pojalt selle eest muret.

Ma elasin kodus, ja kui ealistes sain, oli waja naisewõtmise pääle hakata mõtlema.

Ka sel ajal oli pruugiks, et peremehe poeg alati talutütre naiseks kofis. Ma panen seda nüüd isegi

imeks, et juba siis niisugused seisuse waheseinad olid kuna peremehe seisus sulase omast midagi parem ei olnud, — aga need waheseinad olid.

Minu wanemad ei soovinud just küll mitte, et mina mõne talutütre pidin kosima; neil oli minu jaoks juba ise noorik walmis walitud.

Sinu emast, poeg, on kõne. Tema ei olnud talutütar, kuigi tema wanemad warandusliku jõu poolest mõne wäheha talu peremehele midagi järele ei annud. Tema isa oli meie eneste talus sulane, nüüd on tema suguwõsa aga juba ammu ka ise ostetud kruntide pääl.

Sulasteks nimetati neid, kelle käes muist talu maad tarwitada oli ja kes selle wastu talu eest teomehe mõisa saatis, ülepää talus nagu teine, vähem peremees oli.

Minu wanemate soom, et ma just sest perekonnast ja mitte mõnda talutütart ei kosiks, tuli sellest, et meie suguwõsas juba wanasti kombeks oli saanud naist omast suguwõsast ja mitte wõõraste seast walida. Meie suguwõsas ei olnud sel ajal talutütart kaswamas, Mari oli wiisakas, usin ja kombeline tüdruk, nende ja minu enese filma all üles kaswanud, sellepärast walisid wanemad tema.

Kuid mina olin esiotsa tõrges ja ei olnud wanemate soowidega sugugi ühel nõul. Mul ei olnud küll midagi Mari wastu öelda, kuid ma ei tahtnud ka tema häädest omadustest lugu pidada. Ma ei teadnud isegi, mis ma päris tahtsin, aga asi oli lord nii.

Mina olin tulise loonu ja kärjitu wainuga, alati kõiksugu koerust täis ja walmis wallatust tegema. Mari näis mulle eluseltjiliseks liig tasane, liig hää, liig helde olemat; mina omas noorusetuhinas oleksin enesele naist

foovinud, kes loomu poolest minu enese sarnane, elav, lõbus, wallatu oleks olnud.

Tüdruk Triinu, kes niisamuti juba lapsest jaadid minu wanemate talus oli elanud, see oleks minu meelest mulle paras naine olnud. Isemeelne, elav, tüline, — temaga läinud kas wõi tulest ehk weest läbi, kui mõni jant ees oli. Tema oli kõigiti iseäraline inimene, wallatu ja karme kui metsahunt.

Juba see, kusti Triinu pärit ja kes ta oli, oli iseäraline; seda ei teadnud öieti keegi. Meie majas peeti teda pool teenija tüdrukku, pool kasulapse asemel, ta ei olnud öieti kumbki, aga et ta lustiline ja usin oli, sallisid teda kõik.

Rahetsanda aasta wanaduses oli Triinu juba minu wanemate majasse saanud, ja see lugu oli nõnda: Minu isa oli südatalwe ajal Narvast mõisa wiinawoorilt ühes teistega tagasi sõites ühel pühapäewal kuskil Tallinnamaa kiriku lähedal kõrtsi juures hobust puhunud, ja kui ta kuulda saanud, et sel päewal pääle jumalateenistust kirikutulipas üht naist, kes nõiduse ja kumtsi pruukimise pärast juure kohtu all oli, nuheldawat, oli ta seda asja ta päält waatama läinud. Kaelakohtusafste juuresolemisel oli timukas naist nuhelnud, hirmsal wiisil, kuni naine hoopide all pea hinge heitmas olnud, kuid — see ei puutu siia, aga kui minu isa jälle oma teed tulema oli sõitnud, oli ta mõni werst kiriku juurest suure soo pääl, kusti talwetee üle wiinud, järvi pedaka all wiletsate hilpudega tütarlapse nutmas ja ksjendamis näinud. Teised woorimehed olid naerdes ja pilgates mööda sõitnud, minu isa oli hobuse peatanud ja pärima haffanud, mis lapsel wiga. Suure meelitamise ja häälitjemise,

pääle oli ta teada saanud, et tüdruk waeſe naiſe tütar olewat, keda täna kiriku juures pekſtud, ja et lapsel kedagi koſtjat ja aitajat ei olewat. Seſt jaadil, kui ema, keſ külaſaunas waeſt wiiji elanud, kohtu alla wiidud, olla ta ümber hulkunud ja kerjanud, aga keegi ei tahtwat temale midagi anda ega teda teeniſtuſſe wõtta, rahwas ſõimawat teda uſſi ſeemnets ja nõia wäärlapskeſ, — ſeni lootnud ta ema tagaſituleku pääle, aga nüüd ei jääwat temale muud üle, kui hundi wiijiſ metsa jooſta, ſaagu miſ ſaab.

Minu iſal oli waeſeſt lapseſt, keſ oma õhukeſtes hilpudes wäriſenud, paſtal jalas, aga kontſ paljas ja warwas wäljas, hale meel olnud, ta wõtnud tema ree pääle, mäſſinud hobuſeriide ſiſſe ja wiinud ligema kõrtſi juurde, kuſ ta lapsele, keſ nälginud olnud kui luu ja nahk, omaſt kotiſt ſüüa annud. Laps harjunud pea temaga ja olnud — ehk muidu küll wäga metſik — warſti ſõber; aga ta ei ole, kui iſa tulema haſſanud, temaſt enam kuidagi maha tahtnud jääda, waid jookſnud temal kiſendades järel: wõta mind üheſ, wõta mind üheſ. Si ole wiimaks muud nõu üle jäänud, kui laſt, tahtſes ehk tahtmata, kaaſa wõtta; ära ſõita ja laſt kiſendades järel jookſma jätta, ſeda ei ole minu iſa ſüda ka jalkſanud.

Nõnda tõi ta lapse koju. Oma oli eſiti küll pahane, et iſa ilmaaegu ſöödiku majasſe tõi, aga kui iſa temale kõik ära ſeletas, haſſas ta leppima. Laps wiidi ſauna, peſti mitmekuune muda ja ſööditud ſeljaſt maha, anti puhtad hilbud ümber, — ja waata, ehk küll metſikuſt eſiti temaſt raſke oli wõõrutada, — laps oli nii tänu-
lik, et ta kui truul koer iſale ja emale igale poole järele

jooksis ja igapidi meelitamise ning virkuse abil nende armastust püüdis ärateenida. Nõnda oli ta pool kasulapsena majasse jäänud. Teisel kowadel läksime mõlemad ühes metsa loomi hoidma.

Kõik kolm käisime üheskoos karjas: Mari, Triinu ja mina. Aga Mari ei olnud mulle kunagi meele järele karjajeltfiline; tema oli alati tõsine ja tasane, kuna meile Triinuga ükski puu otjaronimisets liig kõrge, ükski lomp läbipaterdamisets liig sügaw ei olnud. Kui mina tüdrukutele liiga tegin, hakkas Mari haiget saades igaford nutma, kuna Triinu kurja koera kombel oma terawaid hambaid näitas ja wastu hakkas. Mitu korda hammustas ta wihasets jaades, kui maratjemisel alla jäi, minu läe werisets, nõnda et hamba jäljed ihul näha olid.

Nõnda olime kõik kolm üles kaswanud, aga — Mariga oli minu sõprus alati külmaks jäänud, kuna mina Triinu ja Triinu minu eest kas wõi elu oleks jätanud. Nii sõbrad olime meie.

Hoolimatu oli Triinu. Kui ta tujutaks ehk wihasets sai, tuli tema juures iseäraline taltjutamatus nähtawale, mida kirjeldada ei oska. Siis põlesid ta filmad pääs; ma arwan, et tema filmadel see hundi filmade omadus oli, et nad pimedas kiirgasid.

Raisterahwas on muidu pelglik, kui ta werd näeb, ehk püüab eemale minna, kui looma tapetakse. Aga Triinu ei pannud niisugust asja tähelegi, temal oli lust juures olla, kui looma weristati. Ma arwan, temale oleks tühi asi olnud, ise lambatallekesele otja teha, kuna ometi palju halastamata meelt tarwis on, et ülepea looma tappa.

Muidu oli Triinu karske ja kombeline. Häda poisile,

fui teda puutuma läks! Triinu kriimustas ja ham-
mustas, kui muud nõu üle ei jäänud; ükski inimene ei
võinud teda vägise ühe asja pääle sundida, kui ta ise
ei tahtnud. Tema priiusetundel ei olnud piiri ega
määra.

Kord olid poisid õitsel tema kiini võtnud ja vägise
ühe wana joodiku poisi juurde, keda keegi tüdruk ei sal-
linud, magama tahtnud wiia. Triinu oli vastu pannud,
kuni tema jõud oli raugenud; mitugi poisij olid tema
rustikaid ja küüsi tunda saanud. Aga kui poisid temaga
teha olid tahtnud, kuidas alati tõrjta tüdrukuga tehti,
teda märjaks kasta, oli Triinu ühel käe kurjasti kätt
hammustanud. Kõhtudes olid mehed ta lahti lastnud
ja Triinu oli oma tahtmist saanud.

Minu vastu jäi Triinu aegamööda argsemaks ja
häbelikumaks, iseäranis sest ajast, kui majas awalikuks
saladuseks sai, et mina oma wanemate soovivi järele
Mari pidin wõtma. Ehk küll wanemad aegajalt enam
ja enam pääle käisid, ei teinud mina Mariga siiski
midagi tegemist, waid wabandasin ennast alati sellega,
et ma weel noor oleksin naist wõtma.

Tühi teab, kust jutt hakkas ja millest ta esite tekkis,
aga liitumas ta oli, et Triinu salamahiti libahundiks läimat.
Mina, kui seda kuulsin, naerstin muidugi selle üle, sest
et ma soendi ja libahundi juttu sugugi ei uskunud,
waid tühjaks loriiks pidasin. Minult niipalju oli tõsi, et
Triinu mõnigi kord, kui keegi temale ülekohut ja liiga
tegi ja ta tuliwihajeks sai, siis kodunt metsja jooksis ja
alles tüki aja pärast, kui wihatuju mööda, jälle tagasi
tuli. Ma ütlesin juba, et wihatujus teda keegi takisu-
tada ei jõudnud, tema ise ennast ka mitte, aga kui äki-

line tuju mööda oli, oli ta jääshamas jälle hää ja lahke, et määsi ümber sõrme. Ülepää oli Triinu sest saadik, kui ta teada sai, et mina Mari naiseks pidin wõtma, tujases ja äritatud olekus, ehk küll esiti jeda keegi tähele ei pannud ja põhjust ei uurinud. Alles pärast sai see minule arwalikuks.

Ühel päewal aga jutustas Mari minule nelja filma all wäga imelikku loo: Mari ja Triinu olla lord metsas marjul olles kahekesi heinamaa ääres istunud, kus mära ilusa noore warjaga sõõnud. Triinu olla warja nähes sügawasti mõtetesse jäänud, kui ei saaks ta filmi warjast enam ära pöörda. Siis olla ta nagu meelesegaduses wõi unes öelnud: „Ah, küll sinu liha wõib magus olla!“ Kui Mari imeks pannes küsinud: „Mis ja ütlesid?“ olla Triinu kui unest ärkanud, kohkunud ja pärinud, mis ta siis öelnud olla, tema ei olla enese teada midagi öelnud. Pärast olla Triinu nõu annud, sõõbil juure tiwi kõrwal natukeseks magama heita, mis nad ka teinud, aga Mari märkanud, et Triinu rahutu olnud, ja hakkanud salamahiti luurama. Siis olla ta näinud, kuidas Triinu ilka ühfilmi warja poole wahtinud, ja et tema filmad pääs kiirganud. Pärast märkanud ta, kuidas Triinu järel luuranud, kas tema, Mari, juba magab. Tema teinud enese ka magawaks ja pärast olla talle tahtmata sooja päewa läes uni pääle tulnud. — Müdina ja wadina ning hobuse lapjade plagina pääle ärkanud ta üles, Triinut ei ole enam kuskil olnud, ja wana hobune aelenud ja kiskunud kõie otjas, hirmul ja wärisedes, — wars olnud kadunud. Marile tulnud, hirmu pääle ja ta jooksnud koju. Alles mõne tunni pärast tulnud ka Triinu metsast ja otjekohle tema juurde,

nõudnud ja usutanud, miks Mari enne teda ära tulnud tema olla veel metsa marjule läinud ja koha pääle juhtunud, kus õieti palju suuri masikaid olnud, sellepärast olla temal aega läinud. Mari ei olla selle pääle ei hääd ega kurja õelnud, aga kui selsamal õhtul juba teada olnud, et hunt tõistre peremehe warja metsas ära murdnud, mõelnud tema koha Triinu pääle, ja ei saawat sellest mõttest nüüd enam lahti, et keegi muu kui Triinu libahundina warja ära olla wiinud.

Mina naersin kõigi Mari tõenduste ja finnituste pääle temale juu sisse ja seletasin selle tühjaks loviks ja ekstituseks, kui temale niisugune weider mõte päha on tekkinud. Aga Mari jäi oma arvamise juurde ja ei lastnud ennast õpetada, nõnda et ma päris pahaseks sain ja temale südametäiega ütlesin: „See on lainujutt, mis sa ainult kadeduse pärast wälja oled arwanud, et sa seda emale ei räägi.“ Mari jäi päris kurwaks ja hakkas nutma, kuid mina ei wõinud sinna midagi parata. Kes käs kis teda niisugust hullu juttu rääkida, mõtlesin ma.

Aga kord juhtus ometi wäga weider asi, mis mind mõtlema pani. Triinu oli mõisas korraliseks; mõisa lambaid oli pestud ja Triinu ka selle juures ametis olnud. On ju lammas te pesemise juures see pruut, inimesi märjaks teha, ja mõisamehed olid ka Triinu kinni wõtnud ja wägise tiiki tahtnud kasta. Triinu oli muidugi wastu rabelnud, aga kuhu ja tooreste käte eest pääsed, päälegi kui veel nali ees on. Triinu oli tuliwihajeks saanud ja filtrile, kes ka hullajate seas oli olnud, rusikaga näkku löönud, nii et sellel weri ninast purskanud. Kilter omalt poolt oli nüüd ka wihajeks

saanud ja käega nina hoides Triinule öelnud: „Sa kurabi libahunt, wõi lõhki löi näo!“ Imelikult oli see ütetus Triinu pääle mõjunud, ta nägu läinud wiha pärast siniseks, filmad kiirganud pääs, käed läinud rufikasse, selg küüru, nii et just nõnda paistnud, kui tahaks ta praegu kiffja looma kombel filtri kõrissse finni karata. See aga öelnud: „Nonoh, liba, kas mind ka ära tahad, murda, nagu sa Kase-Jüri warsajära murdsid?“ Triinu hakkanud juure häälega kisendama ja jooksnud siis kui tuul metsa poole.

Kolm päewa oli Triinu kadunud. Küll otfiti kõid metsad ja rabad läbi, teda ei leitud. Keegi ei olnud teda näinud, meie ei mõistnud muud arvata, kui et ta otsa oli saanud ehk jälle äraläinud, et ilmaski enam tagasi tulla. Meljandamal ööl oli ta aga teadmata ja ootamata koju ilmunud. Kuna ta kolm päewa metsas ilma söömata äranälgunud ja kahwatanud oles pidanud olema, oli ta ometi priskem ja punasem kui kunagi enne. Küsimuse pääle, kus ta olnud, ei annud ta muud wastust kui: Ma ei julgenud selle häbi ja teotuse pääle enam koju tagasi tulla. Meie ei kuusandfi teda pikemini küsimistega ja pärimistega, waid jättime ta rahule. Triinu oli alandlikum ja sõnarõtlikum kui kunagi enne.

Ka nüüd ei mõtelnud ma temast weel midagi halba. Isegi ka siis weel mitte, kui ta ühel päewal koplis Marile küüntega oli kõrissse finni hakkanud ja teda äralägistada tahtnud, nii et teisel weel mitu aega tagajärele sinised sõrmeasemed kaela pääl näha olid. Selle juures oli ta öelnud! „Sina oled selle jutu wälja ajanud, et mina Kase-Jüri warsa ära olen murdnud,

ja pead siiasamasse surema." Mis Mari ütelsele veel juurde lisas, seda mina nuudugi ei uskunud. Tema tõendas, Triinu olla õelnud: „Ma murran sinu enese nõndasamuti ära, kui ma Kase-Jüri warja murdsin.“

Bärast oli Triinu Marit põlwili maas palunud, seda elu kallale kippumise lugu mitte teistele rääkida, tema olla seda äkilises wihatujus teinud. Mari oli seda ka lubanud, aga minule ei raatunud ta ometi mitte rääkimata jätta, kui see ka muidu saladuseks jäi. Ma ei oleks kõigest sellest jutusi sõnakestki uskunud, kui mitte finised jäljed Mari laela pääl teijiti ei oleks tunnistanud. Sellest ajast walitses siis mõlema tüdrukü südames üks-teise wastu wihawaen, mida nad küll awalikult ei näidanud, aga teine püüdis teist salamahti minu ees halwaks teha. Mari ei jätnud järele Triinu kohta libahundi kahtlustust awaldamast, Triinu aga nimetas Marit häbematuks laimajaks ja tühjajutu tegijaks. Et mõlemad üksteise wastu armufadedad olid, selle pääle ma ei mõelnud.

Minule aga näis Triinu pool õigus olewat.

Mõni aeg läks mööda. Keegi ei mõinud arwata, et lõõgil, mis filter lammaste pesemise juures Triinu käest saanud, ka veel järeldust pidi olema; aga — ühel päewal kutsuti isa mõisa, ja opmann oli õelnud: „Kuule Beeter, ja pidawat üht ilma passita ja lubakirjata inimest enese juures. Tema kohta on kaebtus sisse antud; katju, et ja ta minema saadad, muida langed trahwi alla. Kaabakate pidamine on kangesti keeldud.“

Sirmu ja kartusega tuli isa mõisast koju. Müüd oli hää nõu kallis. Tüdrukut, kes temale armsaks saanud kui oma laps, ta ära saata ei tahtnud, aga

opmanni käsule wastupanna ka ei tohtinud. Kõik nõud said ära nõutatud; isa opmanni paluma ei julgenud minna; noh, siis tegin mina seda.

Ma hulkusin salamahti mõne päewa metsas püsiga ümber. Kui paar noort lindu käes olid, läksin ma nendega opmanni paluma. Sain linnud kõõki äraannud, lasti mind fergesti jutule ja palwe wõeti armulikult kuulda, kui seletasin, et Triinu kodupaika keegi, ka tema ise mitte, ei tea, ja et hulkujast tütarlapselt meie majas wiis töökas tüdruk on saanud, kellega ka mõisas rahul ollakse. Kuid opmann maanitses weel: „Waadaku tüdruk ette, et ta filtrit enam ei pahanda.“

Aga filtrile ei olnud suuremat pahandust tarwiski, kui see, et tüdrukule ja minu isale midagi paha ei sündinud ja et mina selle asja pärast olin julgenud opmanni palumas käia. Ta hakkas mind wihkama ja tagatiusama ning mu tööle teol olles igapidi wiga otsima. Ta ei leidnud aga wiga, sest mina waatasin hoolega ette ja tegin kõik tööd korrapärast. Kõik asi tõmmati aiategibast, mis sääl suuremat wiga waja oli otsida. Kord talwel olime, mõni sada teomeest korraga, mõisarehes linu kolkimas ja roobitsemas. Mitmes reas seisid rehe all kolbitised roodus. Kilter tuli sisse ja lõi jalaga igaihe ees seiswatest linaluudest korra läbi. Minu linaluud olid lühikesed, see on: linadest ei olnud kiudu ega pikka takku maha ropstitud, ega kilter tõendas, ma olla pooled linad roobitsega maha lõhkinud. Ohtul wiidi mind talli juurde, ja esimene ning wiimane kord elus anti mulle ihuhirmu. Kilter ise seisis juures, ja kui ma wiha pärast hambaid firistades maast üles tõusin, astus ta mulle tigeda naeratusega wastu ning ütles, nii et

ainult mina kuulsin: „Bii palju terwiseid libahundile.“
Midagi ei olnud parata.

Kui ma sellest kodus rääkisin, nuttis Triinu kui meelest
ära ja kaebas, et mina tema pärast peffa jaanud. Kui-
dagi ei lastnud ta ennast trööstida ega waigistada, ehk
mina seda küll iga wiisi katsusin. Mulle ei olnud ka
midagi isearalikku juhtunud, witsatrahw ei olnud siis
sugugi teotaw ega häbistaw; seda anti mõisas ju iga-
päew ja igapähele, olgu see peremees wõi sulane.

Järgmisel ööl, kui mina üksi kambriis magasin,
astus keegi minu woodi ette, heitis pimedas tummuli
minu pääle ja käed minu kaela ümber. See oli Triinu.
Ta nuttis ja kaebas ning andis kord-korralt mulle pala-
walt suud. Ilmaski ei saawat tema seda hääks teha
ega minule ära tasuda, et mina tema pärast peffa sain.
Aga tema tahaks seda tasuda, ihu ja hingega, tehku
mina temaga, mis ma tahtwat. Oleks tema minu
wääriline, tahaks tema oma eluga minu õnne eest seista,
nüüd aga ei olewat see wõimalik, ehk küll tema mind
enam armastawat kui midagi muud maailmas, enam
kui oma hinge. — Ka minu veri läi palawaks; misugune
noor inimene niisugusel filmapilgul wõiks külmaks jääda.
Kui kate langes minu filmade eest. Nüüd alles märkasin
ma, miks ma wanemate tahtmisele wastu seisin: ma
armastasin Triinut, armastasin teda juba ammu.

Weel selfamal ööl töötasin ma Triinule oma mehe-
fõnaga: „Sina pead minu naiseks saama ja mitte keegi
muu, õelgu wanemad mis tahes.“

Aga isa ja ema ei lastnud päewal sellest rääkidagi,
mis ööl Triinule olin töotanud. Isa sai koguni wiha-
seks ja ütles: Gladest ei pidawat see tema lubaga jün-

dima. Eluilmas ei olewat seda ette tulnud, et meie suguwõsast keegi mujalt kui jälle oma suguwõsast, ausate wanemate majast omale naisse kofinud. Seda wähem tohtiwat mina siis weel tundmata hulguft, kelle hällipaika keegi ei tea ega tunne ja kelle sünnitaja pääle igamees põlastufega waatas, naiseks wõtta. Mis mina armastufest rääkisin, nimetas tema nooruse hullustufeks ja jampsimiseks. Ema nuttis ja hakkas paludes minu põlwele ümbert kinni, kuid mina jäin oma tahtmise juurde, ma ei wõinud teisiti.

Isa ähwardas tüdrukku sedamaid majast minema kihutada, kuid mina ütlesin kindlal sõnal, et kui tema seda teeb, mina seltsamal tunnil ühes Triinuga majast wälja lähen. Et minu saripääd juba tunti, andis isa järele ja leppisime suure pahanduse pääle wiimaks nõnda kofku, et Triinu pidi jääma, aga mina pidin kindlasti töötama, tüdrukuga miskit ühendust pidada. Ma töötasin seda selles lootuses, et isa aja pääle järele annab.

Aga ma petsin ennast, kui järelandmist lootsin; isa ei mõelnudki selle pääle, ja ema hakkas waest Triinut wihtama ja tema elu mõrudaks tegema. Triinu oli meeleheitel ja mina tujases tujus.

Mis olema pidi, pidi olema, mina ka järele ei annud. Triinu paled löid kahwatama, Mari omad niisamuti, aga mis mina Mariist hoolisin, minu mõtted käisid ööd ja päewa ainult Triinu pääle. Rahu oli majast kadunud.

Ühel päewal astusin ma isa ette ja ütlesin: „Isa, mina lähen majast wälja ja otsin wõõra peremehe juures omale leiba, kui sina järele ei anna; mina teda ometi ei jäta.“

„Isa naeris. „Pojuke, poisike,“ ütles ta, „eks katju ford! Tead ka, kuidas mõõra leib maitseb? Seniajani oled majas pehmet elu elanud, ei tea, kas oma leiba jõuad teenida, — millega ja mõisas tõendad, et sa naist toita jõuad? Kuidas sa naisewõtmise luba loodad saada, kui keegi sinu eest ei kosta? Seda ja ometi ära looda, et mina seda teeksin. Aga need narri mõtted pääst. Mari ootab; tahad sa naist wõtta, kolme rädala pärast olgu pulmad.

Ma nägin, siin ei olnud midagi teha, isa oli kõwa kui kivi.

Päewad läksid päewade järele, talw läks mööda, kewade jõudis kätte, rõõmu ta meie majasse ei toonud. Isa oli wihane ja ema nuttis alati. Ja Triinu? Ta oli kui uimane, kõik endine rõõm oli temast kui pühitud. Kuhu ta peatama jäi, sinna jäi ta mõtlema, — mõnikord kartsin ma, kas ta omad meeled koos jõuab hoida. Tema iseloom oli juba niisugune: mis ta tegi, tegi ta ihu ja hingega, nõnda wõis ta armastada ja — wihata, ja wihatujus ei tunnud ta — kuidas enne juba öeldud — piiri ega määra.

Mina ei jõudnud niisugust elu pikemini wälja kannatada. Ma wõtsin jalad selga ja läksin mõisa. Opmann, kes ühtlasi muidugi ka kohtu kirjutaja oli, kuulas mu palwe ilusasti ära, aga kui ma ütlesin, et isa asjale wastu on, wiskas ta mu kraedpidi läwest wälja. Kirikherra, kelle palwele ma siis läksin, lehitas õlgu ja ütles, et tema ilma mõisa kirjata laulatada ei wõiwat; manitses mind päälegi, ma pidada wanemate sõna kuulma, et minu käsi hästi käiks maa pääl. — Wiha ja kurbus südames, tulin ma koju.

Uga mis kodu see mulle weel oli, kus ma arvasin, et kõik mind wihkawad; isegi Triinu hoibis minu eest kõrmale. Minu liha kuivas mure pärast luude pääl kottu, mul ei olnud enam kuskil rahu. Ei saanud minust enam töötelijat ega muud; ihu ja hinge poolest haige, lonkisin majas ümber. Isa ja ema, kes murega minu pääle waatasid, hoolitsesid selle eest, et mul tarwis ei olnud teole minna; kuid ma arwan, see oli wõõriti hellitamine: töö on, mis inimest kosutab ja südame rõõmsaks teeb; murelistel mõtetel haudumine aga on surm.

Eiis juhtus ühel päewal see lugu, mis mul elu-otfani meelest ei lähe.

Mina olin koplis pajupõõsaste wahel seliti maas, käed pää all. Soe kewadine päike paistis taewas ja ma olin rammetu. Silmad olid peaaegu kinni minemas, aga ma olin weel ärksa ja ei maganud mitte, jelle kohta ei ole kahtlust. Eiis nägin ma, kuidas Triinu nutuste filmadega toa juurest hooga, kui lennates koplisse tuli, lord argfelt, kui oleks ta kurja tee pääl, enese ümber waatas, ja kui ta kuskil hingelist ei näinud, sellesama suure kivi juurde, millest sulle juba enne rääkisin, kappuli heitis ning kolm korda ümber kivi jooksis. Esimesel filmapilgul olin ehmatusest kui halwatud; ma tahtsin häält teha, maast üles karata, aga ei saanud. Kui raske luupaine istus minu rinnal ja ahwardas hinge kinni rõhuda. Sää! — ksendades kargasin ma üles, kõik oli juba hilja, ma nägin, kuidas hunt tuhatnelja koplilt metja poole jooksis.

See oli libahunt, minu enese filma all oli Triinu enese hundiks moondanud ja metja jooksnud, kust ta — tial enam tagasi ei tulnud. —

Mis ma veel pidin ütleva! Mis ma tial ei oleks uskunud, olin nüüd päise päewa ajal lausa oma lihase silmaga näinud ja pidin seda tõeks tunnistama!

Sing wiha ja walu täis, meeleheitel läksin ma koju. Sääal leidsin isa ja ema neutralt nurgas istumast. Ma pahwatafin jelle küsimusega nende ette, ilma et oleksin teadnud, et neil Triinuga midagi ees oli olnud: „Delge, mis teie temale olete teinud?“ Ma häbenen õelba, mis ma veel tegin, — ma tõstsin käe isa wastu üles.

Pikkamisi ja kindlalt tõusis isa istmelt ja astus mulle wihajelt otja waadates risti wastu, nõnda et ma häbenedes omad silmad maha löin, ja ütles: „Seda, poisike, mis ma ammu juba oleksin pidanud tegema, ma olen sinu libu majast minema saatnud. Nüüd jookse temale järele, kui ja tahad.“ — —

Isa peatas ja waatas neutralt enese ette maha. Kui mina teda sõnagagi effitada ei julgenud, algas ta jälle:

„Mis mul veel õelda jääb? Ma langesin raskesse haigusesse ja sõitsin nädalat kuus halli. Kui ma paranefin, olin selge koolja kuju.“

Triinu oli ja jäi kadunuks, ma leinafin teda taga, nagu laps.

Aga aeg kõif haawad parandab, noor weri on kerge armastama ja kerge unustama. Üks aasta mööda, oli Mari wanemate tahtmise järele juba minu naine. Ma ei olnud Triinut küll mitte unustanud, aga minu jüda ei tunnud teda mälestades enam muud kui haledust. Jumal teab, wististi oli tema enese ema teda juba lapsena libahundiks käima õpetanud ja päwasti ei wõinud ta seda enam jätta. Ja meeleheitel, — mis jäi temale paremat üle teha kui hundina metsa joosta! „Ara saada

meid mitte kiusatuse jisse," jeda sõna paluda ta wist küll ei oskanud." —

Isa õhtas ja jäi wait. Tüff aega ei tulnud meie kummagi suust sõna, ainult kilt seinapraos hakkas oma ühetooniliste hüüetega kurblikku wailust segama. Siis hakkas isa uuesti rääkima, ja tema hääl oli rahulifem ja kindlam kui enne:

"Triinu lugu ei ole veel otsas. Meie lähedale afus libahunt, alati nähti teda. Et ta päris hunt ei olnud, wõis sellest arvata, et ta ei murdnud ja alati inimeste ligi tuli; tema estimesed jalad olid ka lühemad kui tagumised, sest inimese käed on ka lühemad kui jalad, — see on libahundi tundemärk. Mitu korda oli ta noolena lambakarja hulka jooksnud, lambaid aga ainult nufiga tõufanud, mitte murdnud. Kes teab, millest ta ennast elatas. Megapidi sai hunt nõnda julgeks, et ta päris koerakutsika kombel inimeste järel kõndis ja karjalaste ning heinaliste juurde tuli, kui need söögi juures istusid. Kuna igauks teadis, et see inimesest saanud hunt oli, ei lastnud teda keegi püssiga. Pääle selle ei mõjunud libahundi pääle muu kui hõbedane kuul, ja kust niisugust saada oli!

Rahwas arwas õieti, et see libahunt keegi muu ei olnud, kui meie kadunud Triinu. Et ta kellelegi kurja ei teinud, siis salliti teda. Mitu korda olid heinalised ja puurajajad temale tüki leiba ette wisanud, mille hunt häameelega ära oli söönud. Teda hakati igalpool, kus teda nähti, Triinuks hüüdma; ta oli ümberkaudsele rahwale selle nime all täitja tutaw.

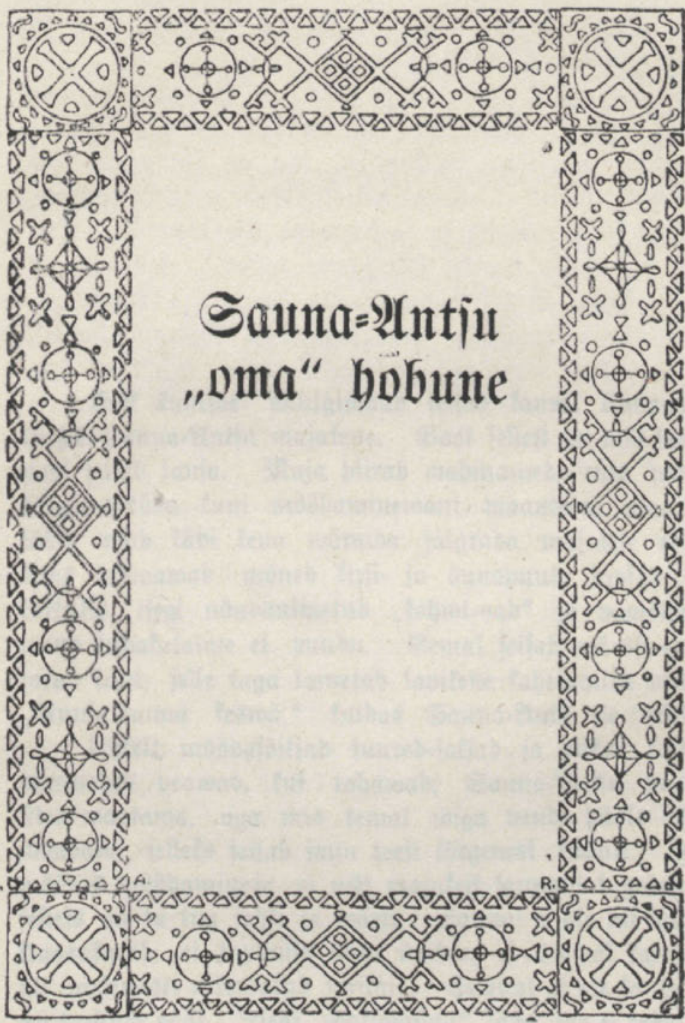
Rahwajutu järele pidi libahunt, kes mõne iseäralise äparduse läbi, ehk jälle teise inimese nõiduse mõjul ennast

ise enam inimeseks nuuta ei saa, jälle inimeseks saama, kui keegi temale suurel reedel kolm korda pahema jala kanna alt läbitõmmatud noa tera otsas tüki leiba annab. Ehk mina muidu küll nõidust ei uskunud ja teiste kombel kuntsi ei pidanud, aga libahundi asja pidin ma uskuma, seda olin ise oma filmaga näinud. Sellepärast võtsin ma kord ette, ülemaltähendatud kuntsi katsuda. Ma valmistasin, Jumal andku mulle see patt andeks, suurel reedel tähendatud kombel noa, ja kui kord suvel, mil ma Mariga ja perega heinamaal leiba olin võtmas, Triinu metsast tuli ja paari sammuga kaugusele meist maha istus ja haledate filmadega meie pääle vaatas, teised looma naersid ja sajabasid, pistsin mina tüki leiba noatera otsa ja tahtsin selle hundile anda. Sääli löi Mari mul noa ja leiva läest ning hakkas nuttes minu kaela ümber, hunt aga jooksis huludes metsa.

Sest ajast ei ole teda enam keegi näinud, kes teab, kuhu ta jäi.

Mina olin Mariga väga pahane, ja see asi on eluaeg meie vahel tõukamiskiviks jäänud. Armukadedus oli teda sundinud Triinu päästmise katset tühjaks tegema. Aga ta tegi seda omas nõtruses ja — armastuses, kes julgeb teda sellepärast hukka mõista? See oligi ja on, miks eit wälja ei jõua kannatada, waid nukraks saab, kui jutt libahuntide pääle pöörab.“

1891.

Sauna=Antju
„oma“ hobune

Reis kuuljat Mulgimaad seisab kaunil liivamäe küljel Sauna-Antsu majakene. Pool sellest on mäe sees, pool seisab lausa. Maja piirab wabina-aed, mis mäekülge mööda kuni möödaminewani maanteeni ulatab, jäält wiib läbi kena wärawa jalgrada majakeste ette. Mias kasvavad mõned kirsi- ja õunapuud, kapsad ja kartulid, ijegi nõndanimetud „kohwi-oad“ ja paarkümmend tubakataime ei puudu. Semal seisab mäesje ehitatud laut, selle taga lainetab lapikene kahetahilist otra, „Kuusalemma kesiwä,“ kuidas Sauna-Ants ise ütleb.

Uhkelt möödaõitjad suured-jaksad ja rikkad taluperemehed peawad, kui tahawad, Sauna-Antsu poole üles waatama, aga mis temal wiga nende pääle alla waadata; selleks seisab jaun teest kõrgemal küllalt. Ja wõõras möödamineja ei wõi majakest jaunaks lugedagi, selleks on ta liig sohki ja wärki. Saunal ei ole nii suuri klaasaknaid, ei tappusid läwe ümber, ei ülewal katusel nii imenasti niferdatud jarikaid. Saunal ei ole ka walgel korstnat pääl. Sjegi „Saksasauna“ läwe ees ei kaswa, nagu siin, kollased „lingre“ ja punased „jorgeni“ lilled.

Dmeti ei ole majafene juurem kui saun, aga ta näib eluajemeks lõbus ja armas.

Selle kõik, majafese ja muu, on Sauna-Ants oma täega enesele muretšenud. Ta on weel enam teinud kui esimejel filmapilgul wõib näha. Ta on liiwamäe, mis millekski sünnis ei olnud, wiljakandjaks maaks muutnud, seljaga joost mättaid ja turbamulda ülesakannud. Sellest siis Antsu krundil kõik nõnda loffab ja kaswab mis ime. Mägi on küll taluperemehe oma, aga Antsul on kohtu-nõõriraamatusse mahakirjutatud kontrakt taskus, et keegi teda tema ega ta naise eluajal mäelt ei tohi ära ajada. Eluaja rent ei ole kallis, peremees ei teinud oma krunjamäega midagi, aga — küllap Ants teadis, mis Ants temaga tegi.

Tõsi küll, Ants on fehwo mees, muud midagi kui waene wabadik, „Sauna-Ants“, aga, Antsul on oma tubli leib majas ja leiwal ka oma kõrwane, — kõik peawad temast lugu. Tuleb tähtsam päew wallas, wallawanema walimine, on Ants wabatrahwa künnik, wallawanemale hääleandja. Kord oli teda koguni wolimeheks tahetud walida. Muudu — käib Ants naisega juwel külas päilijeks, aga talwel teeb ta luudi ja luujaid, kuna tema wana küljeluu ketrab ja kudub ning küla naised temast jälle omal wiisil lugu peawad, kui neil mõnikord wanema inimese nõu waja. Sapsi neil ei ole, — wõinad, wetiwaesed nagu nad olid, noorelt paari jaid.

Tuleb õnnis laupäewa õhtufene, tõmbab Ants walge järgi selga, paneb prillid nina pääle, loeb piiblit ja uurib naisega Jumala sõna. Pühapäewa hommikul wõtab Ants kambri otjalt jaapad maha, wikjib talja lehega üle, naine jälle paneb punase põlle ette, siis lähe-

wad mõlemad ühel nõul kiriku. Pärast lõunat popsu-
tab Ants oma kasvatatud tubakat ja loeb nüüd koguni
„Sakalat“, mis ta „mäelt“, talutoa juurest toonud.
Aga, mis veel kõige peenem on: tulewad kallid pühad
ja suured ajad, siis joob Ants oma otradest tehtud õlut,
mida wana Leena wäljahautatud koorekirsus õieti meis-
ter on tegema.

Megamööda on Ants küll koguni halliks läinud,
mõnest kohast hiilgawad tema juuksed nagu tuli-uus
kõwa-rubla. Aga puudust Ants ei tunne, hõbeda puu-
dust küll, kuid — wõi hõbedaga lugu parem on kui pabe-
riga. Mõlemad ei jää Antsu kätte seisma, kui ta juh-
tub saama. Rent ja pääraha teewad kirstufapi tühjaks.
Ka ka kõige pisemgi waskraha raibe on ümargune, et
õieti kärmesti käest weereb! Aga Ants on niisugune
mees: weereb temal säherdune „ümargune“ käest ära,
ta enne ei jäta, kui jälle uue ajemele saab; nõnda ei ole
Ants kunagi ilma kulufopikata. Kuid ühte asja ei jõua
Ants kätte saada, mis tal otse kui hingedõnnistus oleks, —
hobusewarjakest ja wantrit! Oleid omale saada, — see
on tema elu kõige suurem soov.

Näeb ta all teel teisi hobusega sõitwat, ühega,
kahega, tujukub temal siida. „Oled enesele küll“, ütleb
ta siis iseenehes, „põllu, maja, aia, heinamaa muret-
senud, . . . aga hobust, wantrit! . . .“ jääl on Antsu tar-
tus otjas.

Lehmakont on tal küll laudas, õige lihaw ja ram-
mus. Aga wane lehm abra ette ja mine sellega oma
põllulapikest kiindma, kõik ilm naerab. Ants oli kord
õhtu pimedas jedagi katsumud teha, aga häbenedes nagu
waene patune looma jälle lauta warpe juurde tagasi

viinud. Kui ta oma põllu kündmiseks külast hobuse palkab ja jellega wagušid ajab, waatab ta film ainult hobuse pääle; kui see pääga konkab, on Antsul, kui tahaks hobune temale midagi öelda. Küll on kahju, et loom enese oma ei ole.

Wahel loeb Ants ühest pihust teise raha, kahetiimneli walgaid, mida ta enesele jõudnud koguda, ja mõtleb, koke aga wiskab ta rahad kasti taga ja öhlab: „ole ei!“ Ei ole wõimalik laadale minna ja hobusest ning wantrit osta. — Oma hobune, oh ja walu! Kord oma hobusega kiriku sõita! Kiriku-förtšimehele ütelda: „Lase mu hobune hoowi ajada ja kaeratorf pähe anda!“... Ei, ei, nii juurt õnne ei wõinud temale osaks jaada.

Kõik mõtted mõtleb Ants ära: Kui kord niijugune õnnistuseaasta tuleks, et otradel kümme fört ja iga kõrre otja kümme pääd kaswaks ja tema kõik omad odrad ära müüaks? Jah, siis oleks igapähel niijugune odrašaa ja odrad oleksid odawad! Kui rahaaugu leiaks!... „Tühi lori!“ on siis ilka wiimane sõna, „tee tööd, tee tööd ja palu Jumalat, kõik eluaeg, ehk ometi!... Jah, aga millal?“

Kord õjfel tõukas teda eit küünarnukiga ja küsis: „Ants, mis sul om? Unisted iki: nõõh! ja tprruuh!“

„Ka ma magaji? Jah, mia näi unel: mia sõidi efiende obesege, nagu taewas tahi sõita; lobene es taha iwaki minnä.“

„Nojah,“ ütles teine, „küll jaad ruttu mudiki sinna, ei ole sul taewasmineku jaos kedägi obešt waja.“

„Ega ma iki enne taewas ei taha minnä, ku mul endel obešt ei ole ollu! Ku lääme, jõe lääme katelji.“

Banamees pööras teise külje, ilus unenägu ei tulnud enam tagasi, — kuid uni oli magus.

Ka eide uni oli magus. Nad elasid ju kahetsegi kui paar tuiksegi, muud kui eit oli pehmema südamega. Mis Antsu ainult rõõmjaks tegi, wajus Leenale sügawasje südamesje, kuni jälle pisarate näol filmist hakkas niiskuma. Siis pühkis eit ja pühkis põlle nurgaga, kuni Ants paar „wana edewat“ ära ütles ja asi jälle forras oli. Aga wirt ja töökas oli eit nagu mehilane, kui ta ka wahel „metatooja linnukesje“ kombel urises ja wurises. —

See oli just Jaani-laupäewa õhtul, kui Ants aiawarawa kõrwal tee ääres istus, nõndajamuti laia ilma waatas ja piipu popsjutas. Postipoisjs jõitis mööda, et kolm taga ja tolm keerles. Ants waatas hobusekesje, heh! kuidas need jooksid. Hm, hm! Ants wajutas sõrmega piipu ja tosjutas, — kümme mõtet käisid tema pääluust läbi.

Aga weel midagi tuli teed mööda lähemale. Üks tark tuli ja kargu küljes oli itimene. Nagu Ants wana Diku-Doomast juba laugelt ei oleks ära tunnud. Samm astuda ja teine seista, — nõnda käis terwes kihelkonnas ainult üks, ja see üks oli waene Diku.

Kust wana tuleb? Mis ta weel nii hilja maanteel otjib? Kuhu ta läheb?

Ants waatas wiletja walge päaga wanakesje poole, waatas ja mõtles. Mõtles jeda aega, millal mõlemad alles noored olid olnud, siis oli Doomas palju wiledamini lompanud kui nüüd; kuidas ta aga aegamööda jõuetumaks ja töökõlbmatumaks oli jäänud, kuni wiimaks waene kerjus walmis oli, kes teisiti ennast enam toita

ei suutnud kui teiste inimeste armuannist. Kui palju paremini oli Antsu käsi käinud, omal ajal olid nad ühed rikkad-waesed mõlemad olnud. Ants võis tööd teha, tal oli rammu ja terwed liikmed; kõndida võis ta kas wõi mitukümmeend wersta päewas. — Kõndida! Ja Dooma karku nähes tohtis ta endale weel hobust tahta?

Ants imes tugewamini piipu ja lasi palju suitsu suust.

Aga suits ei ajanud tulejat laugemale ega toomud teda lähemale. See astus ja tõstis karku, astus ja waatas, tõstis karku ja puhkas, kuni ta wiimaks ometi päris lähedal oli. Ants ei ootanud teise teretamist, waid hüüdis juba laugelt wastu: „Tere kah! Kuidas käsi läib? Koes roidab weel wastu õhtut? Näis, nagu oles ja täempe õige haige. Ka istu tahad? Näe, siin on ruumi katele.“

Wanane näis aina ohkawat ja hoigawat.

„Ah,“ ütles Ants, „ma tää küll, sul ei ole aiga, tahad weel astu ja pääwäke lääd maha. Kun sa nüüd kortleit oled kah?“

Waene „kortlesant,“ terjaja, keda wald ühest talust teise lastis läia, aasta läbi, nädal siin, teine teises talus, waene korterisant, kelle logu warandus weerseliga seljas oli, nimetas talu nime.

„Di wennike, see om ju perätu laugel! Õhtus tahad weel sinna jõuda? Oma puu-obejege? Istu, Toomas, ma too sul tilga wana Leena tett õlut.“

„Mituma!“ kähistas haige wanane ja ütles, et tema täna midagi suu sisse ei wõiwat wõtta. Ta olla dieti haige ja nõrk. Täna küll „õige hääl“ eest.

„Noh, ega ma wägiji ei sunni,“ ütles Ants. „Ma eji mõtli, ega su uus peremees j'ut iki õllege kiusame ei

tule. Kate näädali pääle lääd sinna? Oles ja miu manu kortles pant, ei oles jul änap täempe kohetil minnä tarwis ollu. Aga, wõi na miu manu panewe, newä ei loe miust midägi. Aga mia eji lää ja nõwwa jedä. Paar pääwä siut pidade, mis see jös õige masjab? — Sa oled õige jõrwetu, tule. Toomas, lääne meile? „Õhtu jõrwab ja päike weereb,“ ütleb Issand, ei, temäle ütelti. Kas tääd, firi ütleb ka: jää meie juure. Toomas, jää meile, nõnda haigest peräst ei saa ja kohetile.“

Haige pihkis wahel külma, wahel palawat higi otja eest, kähistas sõnu juust, mida Ants enam ei kuulnud, sest tema hüüdis juba toa poole: „Wana! Wana Leena!“ Eit kuulis ja tuli wälja. Ants ütles temale, et neil külaline olla, wana sõber ja kasuwend, wana Tifu, kes haige on ja kellel õomaja tarwis. — Eit wõttis koke koti Tooma seljast ja Ants talutas külalise tuppä.

Toas, kus kõik juba magama mineku wastu walmis oli, et hommiku wara jälle jalule saada, wõeti, mis muidu juwe ajal kombeks ei ole, tuli üles. Toomas hoigas ja laebas, et temal „õige halb om“, „ei tää, kas tunnikse tuleb wõi mis.“ Eit läks pääle Antsuga nõupidamist teewett tegema. „Reeda paremp piimäge suppi,“ ütles Ants. „Aga ei,“ hüüdis ta, „Leena, kas tääd? Tee peesitset, kuuma õlut piimäge. Ja tee rohlem, et meile eji ka saab. Toomas, eläme ilusti, meil ei ole wiga midägi! Küll jaad terwempes, ku kuuma õlut saad. Sõs affanie juttu a'ama.“

Wäljas kõõgis hakkasid haod paja all raskuma ja paukuma, et tuppä kuulda oli. „Kuuled, Toomas,“ ütles Ants, „täempe eläme ku mehe. Kuuled, kudäs sinu aus plisfi lastas, ku mõne suure härräle!“

Tooma film vaatas tänulikult Antju otša, jüga-
 vasti liigutatud paffus ta Antsule oma värisewat kätt.
 Jutt algas. Toomas rääkis, kuidas ta wiimase rikka pe-
 remehe juures külmäs rehes ja wäljas uluall pidanud
 magama, kuidas pere teda narrinud ja lapsed äritanud.
 Jutt tuli jutust ja kõne kõnest. Raastundlikult waatas
 Ants Tooma pääle, Toomale jälle tõi Antsu lahkus piša-
 rad filma. Keegi ei olnud waese „kortlesandiga“ kaua
 aega enam sedawiisi juttu ajanud ega temast hoolinud. —
 Sääl tuli ka juba eit aurawa peesitšepotiga sisse, tõi
 taraskit ja wõid lauale, — magus lõhn löi toas laiali.

Wajajä luges sõõgipalwe, kõil kuulasiid ristis kä-
 tega päält. „Terwiseks“, lilles ta siis ja tõstis kruusi
 aurawa joogiga Tooma ette. Kõil maitsejid, — pehmelt
 ja kergelt wajus magus märjule alla.

Haige Toomas kosus filmnähtawalt ja jai rõõm-
 jamaks. Temal oli, nagu oleks ta meels inimeseks saa-
 nud, süda nii kerge rinnus. Keelepaelad pääsesid lahti.
 Toomas äratas noorepõlwe mälestusi elule, aegasid, mis
 olid ammu möõda ja unustatud: kuidas nemad Antsuga
 kahekesi õitjel olnud ja jälle teopäivi teinud, kuidas
 nüüd lumiwalge pääga Beena noor ja ilus olnud ja
 kärme kui nirk! Ja kuidas tema, Tooma, meelepärast
 kõige küla noorte hulgas jälle Antju õde olnud, kes teise
 kihelkonda mehele saanud ja nüüd ammu wiia mulla
 põues puhkab. Kellelgi tüdrukul terwes maailmas ei
 olla nii rõõmsaid filmi olnud kui temal. Ja kui Too-
 mas mitte waene lonkur ei oleks olnud, keegi ei oleks
 teada wõinud, mis oleks sündinud. Wõnikord näha ta
 teda unes, arwatagu ometi, nii kaua aja takka ei oleks
 jeda uskudagi. Antju filmad olla ka jeda moodi, jelle-

pärast olla nii armas neisse waadata. Aga Ants olla ifka mees mis mees, on enne olnud ja olla praegugi. Kena maja ja põld ja õunapuud ja kõik. Di jah!

Antsu süda lõi pehmeks keel rõõmsat tuju. Jah, temal olla küll kõik, aga mis puududa, see puududa, tema suurem südame soov pidawat jiski täitmata jääma. Hobuse ja wankri omanikuks saada, seda olla ta kogu oma eluaeg tahtnud, aga mitte jõudnud. Sellest kraawist ei olla ta üle saanud, sinna kivi taha jäänud ader finni! — Nukralt lasi ta rufikas käe laua pääle, hall pää langes norgu, nagu oleks ta saatusega pahane.

„Aga rõõmus oled ja alati olnud!“ trööstis teda tema wana teinepool.

Niifuguste kõnede all oli aeg juba hilijaks saanud ja tarwis puhkama minna. Toomas hoigas ja koputas käega rinnale, nagu ei oleks sääl kõik korras. Wana-paar lubas pehme ajeme eest muretseda.

„Sääl ahju taga laawatil makkad ja ku emä sülen“, ütles Ants, kuna eit kottisid kandis, palakat laotas, seadis ja joputas. Haige Tooma silmad waatasid tänulikult pehmet ja puhast ajet, mäherduft temale enam ammuft ajast keegi ei olnud teinud.

Wajajä luges lühiteje õhtupalwe, perenaine joputas weel lord küllalise pääpatja, siis joomisid mõlemad hääd äbb ja kadusid tagumisesse kambrikesesse. Peagi oli kõik hiirewagusi.

Keikööl ärkas Ants üles; temal oli, kui oleks keegi häält teinud. Kas oli lasi õhtul tuppä jäänud, wõi unistas eit nõnda raskesti? Ants ajas enese istuli. — Kambriis see ei olnud. — Kus mujal? — Eõfi, suures kambriis oli ju wana Tiku-Toomas, see oli õhtul haige; kas tema hoigab? — Zumala eest, see ei olnud õige asi!

Ants tõmbas kuue selga ja astus tajafeši ettetuppa. Zuba oli eit oma lerge unega ka ärtwel. Ants lobas pimedas käega ahju poole, lust hoigamine kostis, ja küjis kaastundlikult: „Doomakene, kas jina oled? Mis sul waluteb?“

Wähe aja pärast wastas haige rõhutatud häälega: „Jah, Ants, ma ole õige haige, . . . ei tää! . . . ega ma küll ommentfet päewa ämp nätä ei saa! . . . See om wist küll wiimäne!“

Ants püüdis teda trööstida: eila olla ta ju päris terve olnud, aga Doomas ütles: tema tunda ennast paremini ja ei olla kunagi nii nõrk olnud. — Ants ot-sis pimedas Dooma kätt, et werelööki katsuda. Käsi oli külm ja niiske, nõnda et Ants lohtus. Sel filmapilgul tuli eit lambiga, warsti oli tuba ja ahjutagune walge.

Alki ajas Doomas enese istuli, wõdra näo ja fl-madega. „Loe Isjameiet!“ ütles ta rõhuga.

„Ega sa o'tige sureme ei hakka?“ hüüdis Ants.

„Suren küll!“

„Pühä Zumal, pühä Kolmainus!“ hüüdsid Antsu-eite ühest juust.

Haige langes jälle woodi tagasi, Ants kergitas tema pääpatja: „Eh! sa tahad midägi, ma anna sul?“

„Ei, anda ei saa sa mulle midägi. Aga . . .“ hoigas haige, „mia annas siul miastige. Waadeke, see oli Zumale tahtmine, et sia miu wastu nõnda lahke ja armuline ollid. Mia es tää esifi, kellel ma oma wäike waranduse peride pidi jätme. Nüüd ma tää . . . nüüd saad sia ta endele. Sia oled mu paremp sõber ja ligimene mu surmatunnikse a'al, seh . . . wõta! . . .“ Haige wõttis ihupõuest wana liigenahast kotilese: „See

om mu warandus, kui mu rikkus, midä ma sigel elua'al ole kogude jõuden, kopiku wiisi korjate . . . jada nelikümmendkolm ruubest! . . . Lase mu ilusti ära matta, hengekellä liiwvä ja kirikun palwet tetä. Mis üle jääs, Ants, jelle eest osta . . . osta endel obene ja wanter . . . et sul miust ta midägi meeleshääd maha jääs!"

"Toomane! mõtle ende suguliste ja sõpre ja mitte miu pääle!"

"Es hooli sugulise miust, ei hooli mia neist!" õhtas jureja.

"Sul iki ta mõni om, kes sul armas oli?"

"Ei ole, ei ole! Ära panna vastu, wõta nüüd ja üttele jah!"

"Toomane, elä, jaa terwes!" trööstisid Antsu-Beenat. — Aga haige lasi pää rinnale wajuda, tema silmad läksid kinni ja jälle pärani lahti.

Ants heitis woodi äärde põlwili ja mõtles, kuna tema süda waljusti pekis: Kuni ma kiriku juurde lähelhin, seni ta sureb. Kirik on kaugel. Ka eit heitis põlwili ja pani laed kooku. Südamest õhates ja nuttes lugesid nad õõ waikses surmapalwet: "Zsa meie, kes ja oled taewas!" Kõik oli nii wagune ja pühalik, jureja luges kuuldawalt ühes. Beel lord ütles ta: "Zee, kuda ma ütli," ja siis jälle: "Anna meile andis mede wõla," lõppeks õhtas ta raskeste: "Aamen!" Eit pühkis surmahigi tema otkaesijelt, siis enese pijarad, ja Ants istus tummalt ning rõhutult furnukeha kõrwal ahjupingil.

Nõnda loitis hommikune agu, esimesed päikesed kiired tungisid aknast sisse, mis lahti oli tehtud, et hingelene wälja jaaks lennata. Lõõkesed tõusid kiidulauluga taewa poole, pääjufesed lirisidafid akna kohal, siis tõusis Ants

üles, tõmbas kirikukuu selga ja läks kiriku juurde, et surmateadet wiia ja kella lasta liiia.

Kõik läks seatud korda mööda, keegi ei nutnud serjajale pisarat järele, wald ja peremehed olid rõõmsad, et „kortlesandist“ lahti said!

Wiimne labida täis mulda oli Dooma puufärgi pääle langenud, wiimjed palmesõnad loetud, saatjaid oli wähe. Ants ja Leena jagasid fantidele leiba, rääkisid kadunud kõike hääd tagajärele ja ülenbasid tema hingelesti.

Sellega oli kõik mööda. Kuid üks asi mitte, testament tult täita: hobune ja wanter osta. Kõik maksud ja matusekulusid oli Ants kannud, nüüd rehkendas ta, kui palju järele oli jäänud. Hobune ja wanter. Kas ulatab? Peab ulatama. Muidu ei ole surmul mulla pöues rahu. Kui ta wiimisel lohtupäewal juhtub küsima: „Ants, kuid asi om?“ — mis ma wasta! Ei, see ei lähe, see oli ju ka mu enese kõige suurem soov. Hobune ja wanter! Ants lahkutas põialt ja sõrme ning otsis kalendrist laadapäiwi. Enat siin, laot jääl, mine tea.

Sigemale laadale ilmus Ants kõigi tuttawate imestuseks hobust ostma. Witmed naersid ja ütlesid: Ants teeb nalja. Aga Ants ei teinud nalja, waid ostis kena wäikese ruuna ära, paksu ja rannusa ruuna, ning jõi sõpradega „liilu“. Kuid wankrit laadalt ei saanud; mis olid, neid põlgas Ants liiga kalliks. Rõnda sõitis ta peremehe wankril, mille küles kirju lehm Antsu ruunaga kõrwu traamis, laadalt koju. Peremees teadis naabri juurest pruugitud wankri odawalt saada olewat, Antsu jüda tujukus õnnel.

Kus peremehe tee ära pööras, jääl largas Ants wankrilt, päästis ohelikku lahti ja astus rõõmsalt koju.

poole, ruun kaps, kaps oma laiade kapjadega taga järel. Misjugune astumine, misjuguised tundmused! Oma hobune, mine ja vii kuhu tahad! Ja kodus vahtis Leena pika kaelaga afnast: kas wana tuleb ja toob hobuse? Tuleb! Eit wöttis prilli: kas on hobune? On. Eit löi kahte lätt kolkku, ongi hobune . . . kuule, hiras teine! Seda rõõmu! Aga wanker! Roh, eks pärast saa. Eit jooksis wärawasse wastu, jeda lahti tegema ja ootas ruunalest, pijarad filmas . . . nagu wana kadunud sõpra . . . põllenurk oli ribedasti ametis.

Mis jääl pikalt jutustada, kuidas hobusele esimest korda juua ja jüüa anti. Kui ruun esimesi heina-suutäisi näris ja neelas, oli Antsul, kui lähelid suutäied tema enese lõhtu. Esimese bö magasid kõil kolm ühe katuse all, „ruunalese, oma obesikese“ juures, ruun laudas, Ants Leenaga lauda pääl.

Wanker oli ka peagi leitud. Ants talpeeris targu rattaid, korwi, telgi, kodaraid, rummuusid; warsti oli kaup koos. Rängid ja leied, ohjad ja rihmad olid peagi muretsetud. Ants määris, pesi ja õlitas, kõil oli ilus ja hää.

Ja just kui kutsutud, oli ligemal pühapäewal kiriku juures juur püha, kui Ants oma uue hobusega esimest korda sõitma tahtis minna.

Kirikusse ja kiriku kõrtji juurde. Wantrist maha tulla ja welda: lasse poisil hobune hoowi ajada ja tori pähe anda! Oh sa walu! Kõil tulewad unt hobust ja wankrit waatama ja talpeerima, Antsu nini on kõigi juus . . . Kelle see hobune on? Antju. Kelle wanker? Antju ilka . . . Misjugune päew!

Pühapäew tuli. Eit kõige paremates hilpudes, punane põll ees, istus wantris. Kõil oli täitfa pee-

nike. Ja Ants mõtles iseeneses: nõnda ei jookse teegi ruun terwes maailmas. Kuidas ta jalgu wiskab ja kõrwu liigutab, sabaga sibab, hirmub ja puristab! Tõesti, see oli tore!

Kirikus istusid Antsu-veenat iseäranis pühalikult ja tähele pannes. Kui halastajast Samaria mehest räägiti ja öeldi: „andke, siis peab teile antama,“ waatasid nad üksteise otsa. Pärast kirikut ei mindud kohe koju, waid kõrtsi juurde: enne wäikene wiin ja õlu, siis alles kojuõit.

Nõnda sündiski. Ja tublisti joodi liiku, tuttavab ja sõbrad jookisid õnne. Nii lustiline ja rõõmus kui täna, oli Ants siis olnud, kui ta veenaga laulatuselt koju sõitis. Tubli riips pääs, lasi ta hobuse wälja sõita.

Seda uhkust, kui Ants ohjad wõttis ja veena wankrile ronis! Kõrtsimees tuli wälja saatma ja tõi weel pudeli õlut omalt poolt mineku liiguks. Läwel seisid tuttavab ja naabrid. Ants veena kõrwal hõiskas: „walai!“

Ruun hüppas, ruun fargas . . . Ants lafjutas teelt. „See om nüüd miu taewamineku päew, nagu ma unel näi!“ ütles Ants, ise näost punane, tilki aja pärast, kui wanker juba tolmusel maanteel wuras.

Veena pühkis oma punase põllega filmi. „Ara aia patujuttu!“ ütles ta. „Miu meelest nagu ruun ei käis õigesti, fia tõmbab ohjege wahel fiia, wahel sinna.“

„Mis fia weel ei arwa; sul on filmä kirimee! Nõnda hästi ei ole ja sõita saanuki, jekt a'ast ku laulatfelt tulime. Sõs olid ja weel noor. Veena, täempe oled ja weel nõndajama punane kui tookõrd, nõndajama ilus! Siu filmä! Ei oles usfugi, et ja weel fiante priiske oled.“

Ants hoidis õla wäljapoole ja wajutas rinna eide

poole. Eit hoidis ka ettepoole, Ants andis eidele juud! Hulga aja järele. Eit tõmbas rätiku suu ette, põllenurk oli jälle ametis.

Ants wilistas aga! Kuunafene näis ka purjus olewat, läks tuhatnelja aga fiira-käära, et tolm taga. Was-tutulejad hoidsid alt ära ja ravutasid pääd, aga Ants lafjutas piitja. Rord olid juba tagumised rattad kraawis, warsti aga jälle wäljas. Ants hoidis käed öieli ees, nagu oleks temal nelja hobuje tõld juhtida, lage maantee oli just nagu tema jaoks tehtud ja — ülewalt waatas ere, palaw päike kõike jeda nalja päält. Ants tõusis wanfris püsti ja hüüdis: „uhtjaa!“ — Siis langes ta raskelt tagasi.

Eit ei nutnud enam, ei, waid fihistas naerda; ta pani õnnelikult pää Antsu õlale, naer jäi waiksemaks, ifla waiksemaks, ja kui Ants pää wiltu pööris, et eide filmadesse waadata, nägi ta, eidel oli üks film finni, teine lahti, — weel natuke aega — teine film langes ka finni, — eide unine nagu nõidus taadigi uniseks, taadi pää wajus eide pääd vastu, — üks film langes finni — teine ka... hingetõmbamine jäi rahulifemaks...

Kuun aga uitis ja lonkis oma pääd. Tema ei pannud tähelegi, et ohjad mööda maad tolmus järel lo-hifesid, waid sibas sabaga kärbseid; wiimaks jäi ta seisma, tampis jalaga, puristas — just parajal paigal, Antsu wärawa ees.

Natuke aega läks mööda. Biblikas lendas eide nina pääle ja wuristas tiibadega, eidel oli kõdi, eit ärkas.

„Mees, Ants! Otsas, oleme kodus!“

Ants et liigutanud, eit wapustas teda õlast. „Ai Zumalufene!“ Eit tahtis taati wanfrist maha upitada,

jõud ei jaks. Kõlamees tuli sõites, peatas, eit palus, see aitas taadi tuppja kanda: Ants oli rabatud. Liigutamise, raputamise ja hüüdmise pääle löi ta wiimaks filmad lahti ja ohkas.

Siis ütles ta: „Lase õpetaja tulla. Ma ole elänu, kudas ma mõisti. Elu õnnis, ots armas!“

„Mis ja iki pattu a'ad,“ ütles eit kurwalt.

„Miu ots om õnnis. See oli mu taewamineku päew. Obene ja wanter, minu elu suuremp joow läits täidej — anna na sõsarapojale. Isjand ei lää miu waeje patusege kohtus. Ja wana, — taewan saame jälle kofku!“

Poole öö ajal ajas ta enese woodis istuli ja ütles: „Leena, matuses tee õlut, kutsu piirimehe kofku!“

Koidu ajal rääkis haige, kes nüüd juba Zumala armu oli jaanud, weel midagi, ei wõinud kuulda, mis. Aga kui eit kõrwa juu äärde pani, jai ta umbes aru, et Ants ütles: „Et ta . . . just tare läwe ette . . . paigal jäi, . . . ei lää mul meelest. Dles ma t'at weel kõrre nannu . . .!“

Eit läks wälja, päästis ruuna warpe küljest ja tõi lahtije afna alla. Ruun pistis pää atnast jisse ja kobas mokaga, purrr!

Kui eit tuppja tuli ja enese haige üle kumardas, jai ta õnnelikku pilgu ofalifels.

Siis jäi Ants rahulisti magama. Õnnis ots. Tema hingekene lendas lõofestega wõidu taewa poole.

Ainetel 1891.

Гинд 1 рbl.